

84

TANULMÁNYOK AZ IGAZSÁGÜGYI POLITIKA KÖRÉBŐL

(A FRANCZIA ELSŐFOKÚ POLGÁRI PERES ELJÁRÁS VÁZA)

IRTA

(MANDEL ZOLTÁN dr.

ÜGYVÉD

*«... dans un pays le premier des besoins
c'est la justice...»*

Gambetta : discours d'Ancey 1 oct. 1872

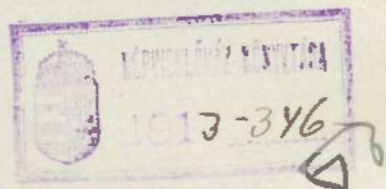
BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1913

*Különlenyomat a Jogtudományi Közlöny
1911. és 1912. évfolyamából*

*Dr. Dezső Márkus
Emlékének*

MÁRKUS DEZSŐ EMLÉKÉNEK

ELŐSZÓ.

Őszinte hálával és mély tisztelettel kell mindenekelőtt megemlékezni azokról, akik e dolgozatok megírására nekem a lehetőséget megadták.

Hódolatteljes köszönetem kell kifejeznem a budapesti m. kir. tudományegyetem jog- és államtudományi karának, melynek ajánlatára a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter ur részemre 1000 K állami utazási ösztöndíjat adományozott.

Ez ösztöndíjjal a jelentéstétel kötelezettsége van összekötve. Beszámolni utam eredményéről, ez e könyvecske első célja.

Utam először *Berlinbe* vezetett; itt a *Kammergericht* elnökétől nyert engedély alapján *JOETE Geheimer Justizrat* és dr. *SCHROEDER Amtsgericht* utmutatásai mellett — kiknek ezuton is hálás köszönetet mondok — a berlini központi járásbiróságot tettem rövid tanulmány tárgyává.

Tulajdonképpen célja utamnak *Páris* volt; itt nem egész öt hónapot fordítottam a francia igazságszolgáltatás megismerésére.

Ez az idő még akkor is rövid egy ország igazságügyének megismerésére, ha valaki a nyelv teljes ismeretével, intézményeiben rokonállamban végzi tanulmányait. Be kell vallanom, hogy az egyes intézmények sajátos jellege nem egyszer leküzdhetetlennek látszó nehézségekkel állított szembe s nem egy kérdést kellett megoldatlanul hagynom, bár jóakaratu felvilágosításban nem volt hiány.

Különösen *DITTE* urnak, a *Tribunal de la Seine* elnökének, ugyane biróság titkárának, *CHARPENTIER* ügyvéd urnak az *Assistance judiciaire* elnökének, a *Tribunal de commerce* elnökének és titkárának, *LAMBERT* urnak, *St. Germain en Laye* békebirójának, a *Conseil des prudhommes* kereskedelmi osztálya elnökének és *CAVAILLEZ* urnak, ez osztály titkárának, *PYTHON* képviselő és *avocat-ügyvéd*, *BOUCHE* ügyvéd, *CAMOT* segéd-greffier, *BIRAUD* és *HEMMER* huissier uraknak tartozom nagy hálával, sokszor igénybevett, nagyértékű felvilágosításaikért.

Midőn e tanulmányút célját kitűztem, kettő között kellett választanom. Kimélyíteni elméleti ismereteimet egy bizonyos tudományág meghatározott részletében, vagy megismerni egy állam élő igazságszolgáltatását.

Igazságügyünk szomorú állapota, a vádak, melyek az irányítókkal és irányítottakkal szemben egyaránt hangoztatva minden napcsak, arra indítottak, hogy lemondva az elméleti és szakirányu

elmélyedésről, nézzek és kutassak a gyakorlatilag értékesíthető tapasztalatok után.

Ez a cél szabta meg egyuttal tanulmányaim határait is. És kimondhatatlan öröömre szolgál, hogy néhány, külföldi tapasztalatok alapján a kezelési reform tekintetében tett javaslatomat a nagyméltóságú igazságügyi kormány is magas figyelmére méltatta és az új járásbírói ügyviteli szabályzat tervezetébe is felvette; reményt nyújtva ezzel arra, hogy munkám nem volt teljesen kárba vesztett.

Öt hó rövid idő egy állam igazságszolgáltatásának megismerésére, bár vizagálódásaim csak az elsőfoku bíróságok működésére szorítottam. Éppen ezért lehet, sőt valószínű, hogy megfigyeléseim között vannak téves részletek. De úgy vélem, abban a meggyőződésben, amely tanulmányaim során bennem kialakult, s amely e kis munka minden fejezetén visszatükröződik, nem tévedtem.

Az eredmény az, hogy a betegség, melyben igazságszolgáltatásunk szenved, nem az igazságügyi szerv, hanem a test, az állam betegsége, s míg ez gyógyíthatatlan, a betegségnek az igazságügyi szervben, hol az összes idegek összefutnak, legjobban nyilvánuló jelenségeit hiába iparkodunk elfojtani. Csak az állami és társadalmi élet átalakulása után lehet remélni igazságszolgáltatásunk újjászületését, addig minden, bár tudományos alapon indult és nemes fáradozás hiábavaló.

Kimutatni, hogy az a siker, melyet Franciaországban aránylag oly csekély munkával és pénzáldozattal ér el a bíróság s amely nem egy szempontból a kontinens bármely államának még csak elérendő, de meg nem közelített célja, — a legszorosabb összefüggésben van a társadalom és az állam szervezkedésével — ez volt e kis munka második célja.

E cél fűzi e dolgozatokhoz a Jogállam 1912. évf. 9. és 10. számában *«Reformok az örökösödési adók terén»* címmel megjelent, szintén utam alatt készült összehasonlító tanulmányomat. Próbája ama kis tanulmány annak, vajjon helyes-e az e dolgozatok során kialakult meggyőződés: azonos-e az államnak adórendszerében egyenesen beszélő akarata azzal, amelyet igazságszolgáltatása szervezetének és eljárásának szabályaiból kihallani véltem?

Dolgozataim közlését a *«Jogtudományi Közlöny»* volt szives elvállalni. Ez a körülmény a dolgozatok formáját befolyásolta; törekednem kellett az olvasóközönség figyelmét ébren tartani és ez gyakran az egység és a szigorú tudományos nyelv rovására történt. De e dolgozatok nyilvánossághozatalával nem azt akartam elérni, hogy a magyar jogászközönség a francia polgári peres eljárást megismerje, hanem, hogy minél szélesebb rétegben legyen világossá a mi bajaink igazi oka és azoknak — meggyőződésem szerint — egyedüli orvossága.

Budapest, 1912. december.

Dr. Mandel Zoltán.

TARTALOM.

	Oldal
I. Rész. A perben résztvevő személyek	1
1. <i>Bíró. Jogászbíró, laikus bíró, hazai állapotok</i>	1
2. <i>Perbeli segédszemélyek. Ügyész, greffier, huissier, avocat, avoué</i>	12
<i>Összefoglalás</i>	25
II. Rész. Az eljárás	26
3. <i>Panaszfelvétel és szegényjog. Panaszfelvétel Berlinben, Párisban, szegényjog, hazai viszonyok</i>	26
4. <i>Békeltetés, individualizáció a magánjogban. Eljárás, a siker okai, következmények</i>	37
5. <i>Bizonyítás. Jegyzőkönyv. Az okirati kényszer, jegyzőkönyvvezetés a törvényszék előtt, a békebíró előtt, a munka-bíró előtt, a kereskedelmi bíróság előtt</i>	52
6. <i>Tisztességes pervitel. Franciaországban, hazánkban</i>	61
7. <i>Kezelési rendszer; formulák, nyomtatványok</i>	63
8. <i>Ünnepélyesség, nyilvánosság, egyenlőség a törvény előtt</i>	72
<i>Összefoglalás</i>	79
III. Rész. Eredmények	80
9. <i>Eljárások a törvényszék előtt. Rendes eljárás; référé, eredmények</i>	80
10. <i>A békebíró. Szervezet, eljárás, eredmények</i>	95
11. <i>A munka bírósága. Szervezet, eljárás, eredmények</i>	101
12. <i>Kereskedelmi bíróság</i>	111
13. <i>Perlekedési haftam</i>	118
<i>Összefoglalás</i>	119
Függelék.	
14. <i>Kereskedelmi telekkönyvek. A kereskedelmi üzlet eladása és elzálogosítása</i>	120
<i>Befűsoros mutató</i>	129

I. RÉSZ.

A perben résztvevő személyek.

1. Biró.

Míg Németországban nagyban áll a vita: »jogász-biró, vagy laikus«, addig Franciaország már megtalálta az ügyek oly beosztását, amely a kétféle ítélkezés előnyeit egyformán kihasználja. Ha az ügyek számát, gazdasági jelentőségüket tekintjük, az ítélkezés terhei a nem hivatalnok-biráknak vállain nyugszanak, ha az ügyek közjogi fontosságát, — a hivatalnok-biráknak; az ő dolguk az igazságszolgáltatás egységének megőrzése is.

Jogászbiró ítélkezik a Tribunal, a Cour d'appel és Cour de Cassation előtt (Elsőfolyamodásu, fellebbezési törvényszék és semmitőszék.)

A francia törvényszék voltaképp a mienkhez hasonlóan elsőfokon kivételes bíróság s így kivételes az az eset, midőn az ügy felett már elsőfokon jogászbiró ítélkezik. Hatáskörébe esik minden ügy, amely nincs elsőfokulag a juge de paix-hez, kereskedelmi, vagy munkabírósághoz utasítva, de a kivételek száma messze meghaladja a szabályt. Ha jól szemügyre vesszük az ügyeket, látjuk, hogy a törvényszék elsőfokon csak oly ügyekben ítélkezik, amelyeket közjogi, vagy politikai okok utaltak egy az állam akaratának végrehajtásával hivatásszerűleg foglalkozó egyén: a biró elé. A személyi állapot, a házasságnak ugy személyjogi, mint vagyoni része, a férji hatalom, a tartás, az örökbefogadás, gyámság a hagyatéki ügyek egész komplexumukban, ide tartoznak. Ugyancsak ide a munkásbalesetek, egyházi javak rendezése is, ez ügyekben közjogi szempontokat lát Franciaország. Ide tartoznak végül az általános magánjogi viszonyok.

Ugy lehet felfogni a dolgot, hogy a tribunal a magánjogból a személy, család és öröklési jogi szabályok alkalmazója s a köztelmi jogból is csak a nem forgalmi természetű ügyek felett lát törvényt.

Kis általánosítással azt mondhatjuk: *Franciaországban elsőfokon jogászbíró a nem forgalmi ügyekben ítélkezik.*

Hogy valaki a tribunal-on a legalsó birói fokozatot belőlt-hesse: helyettes bíró, juge suppléant lehessen, szükséges a be-töltött 25 év, a jogi államvizsga és két évi ügyvédi gyakorlat. A francia avocat stagiaire független ügyvéd s a kamarához van bejegyezve, nem egy bizonyos ügyvédhez. A juge suppléant azon-nal birói teendőket végez. A tanácsban részt vesz, ügyeket refe-rál s ha ügyészi helyettes, annak teendőit állandóan végezheti. A joggyakornoki, vagy jegyzői intézmény ismeretlen. *Aki birói pályára megy, az itélni tanul s nyomban birói munkát végez, birói rangot visel.*

Hogy a francia birói kar milyen társadalmi rétegekből ke-rül ki, erre nehéz apodiktikus választ adni. A francia jogi ok-tatás nem kevésbé költséges, mint a miénk s a tandíjmentesség korlátoltabb mint nálunk. Az alatt a két esztendő alatt, míg az avocat stagiaire gyakorlatát folytatja, sokat dolgozhat, ha akar, de alig keres valamit. Mint juge suppléant fizetés nélkül négy-öt évet el kell töltenie. A szegény ember előtt a birói pálya Francia-országban inkább el van zárva, mint Magyarországon.

A bíróság, a «magistrature» ott a legelőkelőbb és legtisz-teltebb hivatal, mint minden demokratikus kulturállamban. A hadsereg nem ingerli annyira a francia polgár fantáziáját, a miniszteriumokban több a hivatalnoki leköötöttség, a képviselő-skódés sok zaklatással jár, a birói pálya biztosítja a legtöbb te-kintélyt és nyugalmat. Azok, akik produktív munkával már va-gyont szereztek, hogy e vagyon mellé a szellemi arisztokrácia nimbuszát megszerezzék, gyermeküket szívesen adják bírónak. Azokon a családokon kívül, amelyekben a birói hivatal atyáról fiúra száll, a birói kar nagyrésze gazdag polgári családokból származik, akik hivatalukban nem nevükhöz kenyeret, hanem meglévő kenyerükhöz nevet keresnek.

Mint fentebb említettem, vidéken 30, Párisban 35 éves koráig is eldolgozhatik a bíró fizetés nélkül. Csak ujabban van néhány fizetett helyettesbirói állás. De a francia kere-esti viszonyokhoz mérve a fizetett állások sincsenek kedve-zőbben dotálva, mint nálunk. A párisi tribunal elnöke 20,000 frank fizetést huz, a tanácselnökök 9000 frankot, a bírák 8000 frankot kapnak. Ez összegekből sokkal jobban meg lehet élni Párisban, mint Budapesten, sokkal több fizikai és szellemi szük-ségletet lehet kielégíteni; de mi ez az összeg ahhoz képest, ami-ről a bíró pályaválasztásakor lemond?

Hiszen egy munkás megkeres 3000—4000 frankot s a huissier-nek négyszer annyi jövedelme van, mint az emelvényen ülő bíró-nak s háromszor annyi, mint a tanács elnökének. Vidéken a fizetés jóval csekélyebb.*

	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.
Elnök	10,000	8000	5000
Tanácselnök	7000	5500	4000
Bíró	6000	4000	3000

Az előléptetés más rendszer szerint történik, mint nálunk. A helyben való előléptetés nem ismeretes. A bíró úgy juthat csak jobban dotált álláshoz, ha áthelyezik, vagy a felebbezési, vagy semmitőszékhez nevezik ki. A rendszernek tudható be, hogy a párisi törvényszék rendes birái majdnem kivétel nélkül meg-lett, 40 éven felüli emberek.

A birói létszámra nézve nehéz összehasonlításokat tenni. Franciaországban 27 felebbezési bíróság (cour d'appel) van, 27 elnökkel, 65 tanácselnökkel, 436 bíróval, összesen 528 birói személylyel. Törvényszék van 377; 377 elnökkel, 70 alelnökkel, 1098 bíróval és 821 kiegészítő bíróval, összevéve 2366 birói személy. Nálunk 67 törvényszék van; Franciaországban tehát, ahol minden arrondissementben van törvényszék, átlag minden 100,000 emberre jut egy, míg nálunk átlag minden 250,000-re; a francia törvény-székek száma megközelíti a mi járásbiróságunkét (377—385.) Jo-gászbíró mint fentebb kiemeltük, Franciaországban van 528+2366=2894. Magyarországon, természetesen a járásbiróságoknál működőket is beleszámítva, 2915! nem említve a fogalmazó se-gédszemélyzetet, melynek száma: 1375.

Magyarországnak tehát több jogászíróit kell eltartani, mint Franciaországnak s ezenkívül egy majd másfélezres létszámu segédszemélyzetet. A francia állam 1.165,800 frankot költ a semmitőszék, 6.073,200 frankot a felebbezési bíróságok, 12.317,900 frankot az elsőfolyamodásu törvényszékek fentartására. A béke-bíróságok költségeivel együtt összesen 29.5 milliót.** Magyarország a Curia személyi járandóságai czimén 1.275.870 K az ítélőtáblákéra 3.013,925 K a törvényszékek s járásbiróságokéra 27.127,554 K összesen mintegy 31 millió K-t irányzott elő 1908-ban.

Az, hogy a több, mint kétszerte népesebb s összehasonlíthat-lanul fejlettebb gazdasági életet élő Franciaország jogász-birói létszáma kisebb, mint a miénk, ne vezessen félre bennünket. Ha

* Számítás frankban.

** Budget général 1911; projet; 224. old.

a munka subjectiv terhességét nézzük, a magyar bíró sokszorta többet dolgozik, mint a francia; nem a mi bírónkon mulik, hogy nagyobb szám szükséges belőlük.

A francia bíró azon időtől fogva, hogy a bírói pályára lép nem végez más munkát, mint legtisztábban bírót. Az eljárás természeténél fogva az idézéssel, tanuk elhívásával, iratok beszerzésével stb. semmi dolga nincs, az ő működése a következő: megvizsgálja az avoué-k által már összegyűjtött peranyagot, referátát készít, a tárgyaláson meghallgatja az avocat—ügyvédek beszédeit, ítéel és megfogalmazza az ítéleteit. Még az ítéletek írásba-foglalása sem az ő dolga, azt is a greffier végzi. Néhány szóval egy-két mondatban megírja az ítélet vázlatát, kikarikázza a keresetből, vagy elleniratból kivendő részleteket s ezzel be van a működése fejezve. Csak a már megfogalmazott ítélet átnézése kötelező s ezt igen komolyan is veszik. A francia bíró munkája nemcsak tisztán bírói, hanem sokkal inkább jogászi, mint a mi bírónké.

A mi bírónk nagy része tanukihallgató gép, a bizonyítási eljárás később kifejtendő okokból sokkal kisebb mérvben köti le a bírót amott.

Hogy minő a francia bíró helyzete a munkakör szempontjából, ezt jobban nem jellemezhetem, mintha idézem dr. Walther Haeger porosz bírósági assessor tanulmányutjáról tett jelentésének megfigyeléseimmel e ponton teljesen egyező részét.* «Ha a francia bíró munkáját összehasonlítjuk egy német, például berlini bíróéval, alig érthetjük meg, hogy marad ez utóbbinak ideje tudása továbbfejlesztésére. A francia bíró működése voltaképp nem más, mint pihenő óráiban szerzett ismereteinek alkalmazása»...

«Folyton érintkezésben van a különböző társadalmi osztályokkal, megismeri a mindennapi élet kívánalmait s így nemcsak jogászilag meg nem támadható, hanem a való élet követelményeinek megfelelő ítéletet is képes hozni. Franciaországban nincs panasz, hogy a bíró csak jogász s nem egyszersmind ember is, ott biznak a bírónban, hogy nemcsak a törvényt tudja helyesen alkalmazni, hanem képes és hajlandó is azokat a gazdasági tényezőket is megítélni, amelyek az egyes perekben érvényesülnek. De ezt a határtalan bizalmat csak olyképp nyerhette el a francia bírói kar, hogy elég időt engedtek neki figyelmét a jogtudo-

* Der französische Zivilprocess und die deutsche Zivilprocessreform 56. old.

mányon kívül a kultura más vidékei felé irányítani s mindig nagyon ügyeltek arra, hogy a bírót túl ne terheljék.

A francia bíró a berlinit nem is tekinthetné oly bírónak, aki magasan felette áll a peres feleknek és a felek személyes érdekeit mély értelemmel mérlegelve keresi a helyes ítéletet, hanem inkább egy dolgozómasinának, aki az akták tömegébe belemerülve csak egy formailag meg nem támadható, elintézési módot keres»...

*

A hivatalnok-bírák másik, az előbbtől teljesen különálló csoportját a békebírák alkotják.

Az 1905 július 12-iki törvény óta békebíróvá a következő egyének nevezhetők ki:

1. Volt békebírák, vagy a jog licentiátusai, ez utóbbiak két évi gyakorlat után.

2. Jogi baccaleurusok három évi gyakorlat után.*

3. Közjegyzők, avoué-ügyvédek, greffier-ek, vagy a hasonló rangu pénzügyi (!) tisztviselők öt évi hivataloskodás, a munkabíróság tagjai 10 évi hivataloskodás után, ha a «certificat de capacité»-t** megszerzik.

4. Minden jogi előképzettség nélkül azok, akik mint maire-ek (községi bírók) vice-mairek, vagy községi tanácsosok tíz éven keresztül viselték e hivatalt. A kereskedelmi törvényszék bírái, a békebíró helyettesei, a megyei tanácsosok, közjegyzők, greffierk, hasonló rangu pénzügyi hivatalnokok, huissier-ek stb. hasonlóan 10 évi szolgálat után.

Amint e felsorolásból látható ahhoz, hogy Franciaországban valaki békebíró legyen s rendkívül korlátolt felelősség mellett igen tág peres és perenkívüli hatáskörben rendelkezessék, nem szükséges jogi előképzettséggel birnia.

Sőt a fent említett törvény hozatala előtt, amely a békebírói hatáskört is jelentékeny mérvben kiterjeszti, a jogi előképzettségét még kisebb mértékben kívánták meg.

A békebírák nagy része tehát, ha hivatalnok-bíró is, de a laikus elem közül kerül ki. Minden cantonban, (több község felett álló, de a mi járásunknál kisebb körzet), van egy justice de paix tehát egész Franciaországban 2908 (nálunk 385 járásbíróság).

* A licentiátust három, a baccaleurusi fokot két egyetemi év s ezek végén tett egy-egy vizsgálat után nyeri el a hallgató.

** A certificat de capacité elnyerésére két egyetemi év szükséges; a beiratkozáshoz azonban semmi bizonyítványt sem követelnek.

A békebírák fizetése 1905 óta

Párisban	8000 frank
80,000-nél több lakosságú városban	5000 „
20,000-nél „	3500 „
20,000-nél „ kantonban	2800 „
a többi kantonokban	2500 „

Azelőtt a minimális fizetés 1800 frank volt.

Ma a békebírók személyi költségei 10.344,850 frankot tesznek ki.

A laikus bíró Teljesen laikus, önkormányzati és fizetéssel nem jár a bírászkodás a kereskedelmi törvényszékeken. 223 kereskedelmi törvényszék működik Franciaország területén, körülbelül 2000 bíróval, s ezek dologi és személyi szükségleteire 186,000 frankot irányoz elő a köztársaság 1911-ben. Bíróvá választható minden 30 évet meghaladott kereskedő, akinek az illető arrondissementban legalább öt év óta üzlete van. A kereskedelmi törvényszék nem része a rendes törvényszéknek és nem vegyes, *hanem tisztán laikusokból álló és teljesen független bíróság.*

Ugyancsak kizárólag laikusok ítélik meg a conseil des prudhommes-okban, — a munkabíróságnál, a munkaviszonyból származó összes magánjogi perek felett. Tagjait a munkások és munkaadók egyeteme választja, választható minden politikai választói joggal bíró munkás, vagy munkaadó, aki 30 évet betöltött, írni, olvasni tud, három esztendeje gyakorolja foglalkozását. Laikus bíró ítélik meg elsőfokon, ugyiszólván egész vonalon. A juge de paix-től kivánt jogi előképzettség minimális, a kereskedelmi és munka-bírótól éppen semmi jogi előképzettséget sem kívánnak meg.

Ha most még figyelembe vesszük, hogy a juge de paix békeltető értékhatára tekintet nélkül, *ítél a méltányosság s nem a strictum ius alapján* s azon ügyekben, hol utolsó fokon ítélik meg, nem köteles magát a törvényhez kötni, ítéletei csakis a hatáskör megsértése «excès du pouvoir» miatt vihetők a semmitörvényszék elé, de nem a törvény megsértése «violation dans l'application de la loi»,* hogy utolsó fokon ítélik meg 300 frankig, hogy a felebbezés ítéletei ellen mily ritka, (egy-egy párisi justice de paix területéről évi 25, 16, 14, 18 stb.) hogy a munkabíróság 300 frankig szintén utolsó fokon ítélik meg, hogy a kereskedelmi bíróság 1500 frankig ítélik meg végső fokon, — akkor megértjük minő szerepet játszik a nem jogászbírászkodás Franciaországban s fogalmunk lehet arról, mi az az önkormányzati bírászkodás.

* Garsonnet: Précis 19 old.

A nem jogász-bírák működését nem ítélik meg egy-két szóval. Előbb meg kell ismernünk a különböző fajú bíróságok működését de már e helyütt ki kell emelnünk a következőket: Franciaország a laikus bírakat elsősorban, mint szakbírákat alkalmazza s annak a céljának, hogy az egyes foglalkozási ágak jogviszonyai felett maguk az érdekeltek ítélik meg, ez a rendszer teljesen megfelel. Még hivatalnok-bírái megválasztásánál sem tulajdonít mindig nagy fontosságot a jogi kiképzésnek. Az élet ismeretét tartja szükségesnek az ügyek elsőfoku elbírálásához.

A békebírák kiválasztása ellen sok kifogás merült fel utóbbi időkben; politikai szempontok érvényesülését panaszták, de magát az elvet, hogy az ügyek jó ellátásához magasabb jogi tudás nem szükséges, meg nem törték.

A hatáskör kitágítása is a laikus-bírákba vetett bizalom jele. Végül még két körülményt kell erősen figyelmünkbe venni: a laikus bíróságok előtt az eljárás sokkal gyorsabb és olcsóbb. Ezt később igazolni fogjuk.

Teljesen téves nyomon halad dr. Walter Haeger porosz kartársam,* midőn azt állítja, hogy a francia jogélet a laikus bírói rendszer felől a jogászbírói felé haladna. A békebírói minősítés megszorítása igen messze van a mi aggodalmaskodásainktól s a rendkívül felelősségteljes és fontos hatáskörrel indokolt. De igen hibásan következtet a munkabíróságok reformjából is hasonló hajlamokra. Régebben a munkabíróságok ítéletei felett a kereskedelmi törvényszék ítélt meg másodfokon; 1907 óta a rendes törvényszék, vagyis jogászbírák. Dr. Haeger ebből azt következteti, hogy Franciaországban mindinkább belátják, miképp a felekkel egyhivatásuk között nem lehet pártatlan bírót találni s hogy a hivatalnok bíró képes egyedül a felek érdekei fölé emelkedni, — nem ilyfajta meggyőződés, hanem a francia munkásság éveken keresztül folytatott kemény harca s a szociáldemokrata párt parlamenti magatartása kényszerítette ki ezt a reformot: ki kellett a felebbezési bírászkodást a kereskedelmi törvényszék kezébe venni, de nem mert abban a «felekkel egyhivatásuk», hanem azért, mert *csak a munkaadó felelőskel egyhivatásuk ültek.*

*

Hazánkban az önkormányzati bírászkodás igen gyöngye és Hazai állapotok ritka kivétel. Azon ügyeket, melyek uralkodó osztály és fel-

* I. m. 39. old.

fogás szerint fontosak, királyi jogászbírák, amelyek kevésbé fontosak, községi vagy ipari bíraskodás alakjában jogilag fogyatékosan képzett közigazgatási hatóságok látják el.

Foglalkozunk egész röviden az első csoporttal. A bírói anyag kiválasztásáról Somlyódy István szegedi járásbíró «Gyökeres gazdasági reformok» című művében a következőket írja: «Manapság az lehet bíró, aki akar. Itt van a mai bírósági bajoknak a gyökere, már az ugynevezett érettségi vizsga letétele után elhatározódik, hogy a fiu ... jó lesz bírónak! Beiratják az egyetemre és pontosan bejár a kávéházakba, de minél kevesebbszer az egyetemre, mégis átesik a vizsgán, lesz belőle joggyakornok. Három évi gyakorlat után a bírói vizsgán átesik. A bírói vizsga után vége szakad a tanonczeveknek, a fiu felszabadul és legénynyé lesz, jegyzővé nevezik ki.» (kifejti aztán Somlyódy, hogy a gyakorlati idő alatt mindent megtanul a gyakornok), «de nem ismerhette meg a minden ítélőmesterek legfőbb mesterét: nem ismeri magát az életet. Ma a bírának tulnyomó többsége így lett bírónak. Miért? Egyszerűen azért, mert ő bíró akart lenni és az is lett.» Szívesen követnők tovább Somlyódyt igaz magyar érzéssel, sok tapasztalattal s oly megbecsülendő őszinteséggel megírt fejtegetéseit, amelyekben az élettől ellesett példákkal igazolja, mik ennek a rendszernek a következményei, de nem akarunk utunkról letérni s inkább magára a munkára utalunk. Aki ezt az egyszerű kiállítású kis könyvet meglátja, nem igen gondol s talán maga a szerzője sem gondol arra, hogy oly rendszert proponál a bírói kar kiválasztására, amelylyel a világ egyik legnagyobb kulturnemzete oly sikerrel él.

Az egyik hiba tehát, hogy bíránk nem ismerik eléggé az életet.

Mondják, hogy nem ismerik eléggé a jogtudományt sem. Lehet. Csak annyit kell megjegyezni, hogy többet másutt sem igen kell tanulni az egyetemeken, mint nálunk, — talán jobban. S annyi jogot, amennyit egy vidéki francia maire tud, vagy amit két évi egyetemlátogatás után elsajátít, a mi bíránk is igen tudnak. Az élet ismeretének hiányát most továbbképző tanfolyamokkal akarják pótolni. Ugy gondolnám, hogy ez nehéz lesz. Sokkal nehezebben orvosolható társadalmi bajok éreztetik itt hatásukat.

Ha statisztikát készítenénk arról, hogy bíránk családjában hány földbirtokos, hivatalnok, iparos, kereskedő, munkás van, körülbelül arra az eredményre jutnánk, hogy talán 35% lenne középbirtokos, 45 hivatalnok és intellektuel foglalkozású, 10 volna olyan, kinek apja kereskedő volt, őt lehet nagybirtokos család-

ból, három iparosból, három oszlana meg más foglalkozásuk között s alig hiszem, hogy egy százalék bíró is volna, akinek egyszerű munkásember van a családjában.

Hogy rövidke legyünk: a magyar bírói kar nem hozza magával azoknak a foglalkozási ágaknak az ismeretét, amelyek a gazdasági életben már ná lunk is oly nagy szerepet játszanak.

Haladjunk egy lépéssel tovább. Magyarország Európa azon állama, amely az elmúlt ötvenes években legtöbbet fejlődött. Osztályok változtak át, tűntek el és merültek fel ez idő óta, kedvelt pályák lettek megvetetté és megvetett foglalkozások kedvelté. Nehéz kivánni egy embertől, aki a kenyere javát megette, hogy megértse és szeressen új világnézeteket s ismerni tudja ezt a forrongó világot, amely körötte azóta nőtt.

Abban, hogy a bírói pályára lépők nagyban egészben egy-két foglalkozási ágból valók, az általános közoktatási politika is hibás. Nehezebb kérdés ez, mintsem hogy eldöntésére vállalkoznánk, vajjon a nemtörődömség vagy önzés viszi-e rá az államot, hogy az új, de nemzetfentartó elemnek nem becsült osztályok küzdelemben megedzett ivadékaival szembe csak részrehajlást, a nemzetfentartó szempontokra való örökös hivatkozást s egy puha, kedvezésekhez szoktatott ifjúságot állítanak, ahelyett, hogy a magyar földmivelő és iparos családok kiválóbb tehetségű gyermekeit céltudatos közoktatási politikával honoratiorokká nevelve, munkához szoktatott, friss és kétségbevonhatlanul magyar csapatokat állítanának a csatasorba ...

De a mai nagy ember-nyaggal, amellyel a nagy fizikai munkateljesítmény mellett, amelyet a magyar bíró végez, sokkal több eredményt érhetnénk el. Az előkészítő szolgálatról már annyi szó esett, hogy csak néhány megjegyzésre szorítkozhatunk.

Teljesen osztom Somlyódy István azon felfogását, hogy a joggyakornoki és jegyzői intézmény eltörölnöd. A bíró itélni tanuljon s ne végezzen előkészítő szolgálata alatt majdnem kizárólag oly munkát, amelyet bíró korában sohasem fog végezni. A nem tisztán bírói természetű ügyek végzésére a közjegyzői és a végrehajtói állás közé beékelendő külön «bírói jegyzői hivatal» volna szervezendő, vezesse e hivatalt olyan egyén, akinek ez életpályája lesz s ne fiatal gyermekember, aki két hete csinálja ezt a munkát s tudja, hogy nem sokáig fogja csinálni. A nem bírói teendők (végrehajtási ügyek, kezelés, stb.) megismerése legyen a jogi oktatás kötelező része és az egységesítendő vizsga előfeltétele, de elegendő erre hat hónap, nem három-négy év. Bármiképp

szabják is meg a majdani jogtudományi államvizsgálat előfeltételeit, ennek letétele után a jelölt többé nem bírói természetű funkciót ne végezzen.

De nemcsak az előkészítő idő alatt nincs módjában megtanulni a mai jogásznak az okos ítélkezést, hanem magán a bírói pályán is szinte lehetetlen az igazságszolgáltatás valódi célja felé törekednie. Minek ismételnök azt, amit porosz kartársam a német bíróról mondott; csálhatjuk-e magunkat azzal, hogy szerencsésebbek vagyunk Poroszországnál? Nálunk nemcsak hogy tul van terhelve munkával a bíró, de milyen az a munka! E ponton hangzanak el a legigazságtalanabb vélemények. A bíróság elleni legfőbb vádak: egy kielégítési végrehajtás késedelmes elrendelése, egy bejegyzés késedelmes eszközlése, egy késő kiutalás, szóval nem bírói természetű cselekmények. De kérдем, hát arra szánta-e magát a jogvégzett egyén, midőn e pályára lép, hogy oly jogi életben, ahol egyesül a nyugat forgalmassága egy ébredő gazdasági élet szédelgéseivel, ahol a leggerjogellenesebb obstrukciós eszközöket, a magánéleti felfogás szerint meg nem érthető furlangokat nyugodt lelkiismerettel alkalmazzák, ahol a bíró elfoglaltságára, szórakozottságára való rosszhiszemű számítás oly gyakori, ő, a bíró viselje a felelősséget és szégyent egy magára az igazságügyi kormányra is ráerőszakolt, sokszor selejtes kezelőszemélyzet nemtörődőmségeért, szemet hunyjon azok apróbb szivességei felett, utána kutasson, vajjon nem vezeték-e félre hamis jogerő-jelentésekkel, — de minek ezt tovább folytatni!?

Amíg a bíró az ítélkezésen s a legfontosabb perenkívüli aktusokon kívül egy halmaz más ügyet intéz, vagy csak ellenőrizni is kénytelen, míg ezeknek az ügyeknek intézését viszont oly egyének készítik elő, kiknek ez nem élethivatásuk, addig ugy az ítélkezés, mint a perenkívüli rendelkezés munkája tökéletlen lesz.

Nagy vonásokban vázoltuk a fő akadályokat, melyek a királyi bírói szervezetet energiájának kifejtésében gátolják; próbáljunk számot adni arról a bírói személyzetről, amely a nem királyi bíróságoknál működik.

Kereskedelmi bíróságainknál ülnökök is működnek még rövid ideig. Mondják, hogy az ülnöki intézmény nem vált be, — ebben a formájában nem is válhatott. Nem elég a törvényt megcsinálni, ügyes kitüntetési politikával lehetővé kell tenni annak végrehajtását. Az emberi hiúság a nemes szenvedélyek közül való és óriási energiamennyiség van benne. Mennyi mulasztást követünk el ennek az energiának felhasználásában! A francia keres-

kedelmi bírói rangért a legnagyobb verseny folyik. Maga az állás is nagytekintélyű, de utána az akadémiai pálma, vagy a becsületrend következik. A demokratikus államok abban különböznek a nem demokratikusoktól, hogy előbbieken a nemességet új alapokra fektetik s új formában feltámasztják, utóbbiakban meghagyják a régit s lejárattják.

Laikus bírák működnek az ugynevezett munkás békeltető-bizottságokban, ezekről külön fogunk később megemlékezni.

De az önkormányzati bíraskodás gyenge kis palántája mellett nagyban tenyészik nálunk a nem jogász, de hivatalnok-bíraskodás.

Nézetünk szerint az a jogi tudás, amivel a szolgabíró, községi bíró, rendőrkapitány rendelkezik, elegendő volna a kisebb polgári ügyek ellátására, még az sem volna baj, hogy ők egyszersmind közigazgatási hatóságok, más itt a hiba: a közigazgatás sokkal hibeve végrehajtója az uralkodó osztályok akarátának, mint a királyi bíróság.

Igen rövidlátó ítélet a közigazgatási hatóságokat felelőssé tenni azért, mert bírói hivatásukat nem képesek a törvény előtti egyenlőség elvének teljes megóvásával gyakorolni; nem egy szolgabíró, rendőrkapitány egyénisége dönt e kérdés felett; mindnyájunk dolga és ha hiba van, mindnyájunk hibája ez.

Való az, hogy a nép a királyi bíróságban jobban bizik és joggal.

Nagyon illetéktelennek tartom magam arra, hogy a magyar bírói kar kiváló tulajdonságait kidomborítani törekedjem. De egy szempontra fel kell hívnom a bírálók figyelmét. A bírónak talán legfontosabb kötelessége felülemelkedni az osztályok érdekharczán s e harciban védeni a gyöngét. Ha megkérdezzük azokat, akik e kérdésre talán a leghivatottabbak megfelelni: magát a gyöngébb társadalmi osztályt, nem fog késlekedni a felelettel, hogy a magyar bíróság gyakorlatával nem egy szociális reformra kényszerítette a törvényhozást, amelyet az érdekeltek politikai uton a mai viszonyok közt ki nem tudtak volna vivni. A magyar bírói kar a modern eszmék iránti fogékonyságban, osztály és nemzetiségi különbségeken átható igazságérzetben és ember-szeretletben felette áll akár a kormányzó, akár a közigazgatási hatóságoknak s egy nem neki való munkakörben, munkával tulterhelve is, viselve az uri szegénység minden bajait, megmarad ami volt — Magyarország első hivatalnoki testületének.

2. Perbelli segédszemélyek.

Az ügyész *Az ügyész szerepe a polgári perben.* Az ügyészség hatásköre Franciaországban nincsen a büntetőügyekre szorítva, kiterjed a magánjog mindazon részeire, amelyek a közjoggal határosak. Az ügyészség csak a jogász-bíróságok mellett működik, és pedig a Cour de cassation mellett a procureur général de la République, a felelkezési (cour d'appel) törvényszék mellett a procureur général, az elsőfolyamodású törvényszék (tribunal) mellett a procureur de la République vezetése alatt.*

Az ügyészségnek a polgári perekben kétfajta és egymástól szigorúan elválasztandó szerepe van: voie d'action és voie de requisition; az első esetben ő indítja a pert s valódi peres fél, «partie principale», a második esetben egy már mások által folyamatba tett perbe avatkozik bele: «partie jointe».

Az ügyészség csak a törvényben megállapított esetekben járhat el *főügyfél* gyanánt. Ilyen pl. a mi házassági törvényünkben foglalt eseteken kívül; találmányi szabadalmak semmissége. Vannak, akik a vonatkozó törvényszakaszt olyképp értelmezik, hogy az ügyész minden ügyben felléphet *főügyfél* gyanánt, amelyben fellépését közérdekből szükségesnek látja, ezt az értelmezést azonban Garsonnet a magánjog és büntetőjog közötti ellentétre utalva visszautasítja.

Sokkal szélesebb *beavatkozási* hatásköre. 1. Joga van minden ügybe beavatkozni, ahol szükségesnek, vagy hasznosnak látja. 2. A bíróság hivatalból elrendelheti, hogy az ügyészség valamely ügyben véleményt nyilvánítson. 3. A semmitőszék nem hozhat (polgári ügyben sem!) határozatot az ügyészség meghallgatása nélkül, mert az ügyészség ott a jogegységet és jogállandóságot védi s a törvény helyes értelmezését ellenőrzi. Sőt az ottani «korona-ügyész» jogosult *jogerős* ítélet ellen is a jogegység érdekében jogorvoslással élni, mikor is a határozat hatálya a felekre nem terjed ki. 4. Köteles beavatkozni és a tárgyaláson felszólalni a code de procedure 83. §-ában felsorolt esetekben. Így: a) bírói érdekelt-ség, bíróküldés; avoué-k és huissier-k elleni perek; b) statusperek; c) kiskornak és gondnokság alatt állók, távollevők, teljes cselekvő-képességgel férjök által fel nem ruházott nők ügyei; d) az állam,

* A laikus bíróságok mellett azért nem alkalmazzák, mert félnek, hogy a jogot nem tudó bírakat nagyon befolyásolná.

más közjogi személyek (megye, község, kórház, szegényház, iskola stb.) perei és a szegényjogos perek.

Amint látható, az ügyészségnek a törvény nagy működési teret biztosít. Az életben azonban a kötelező beavatkozás esetét kivéve ritkán gyakorolja az ügyészség beavatkozási jogát. A tárgyalásokon ugyan jelen van, de legtöbbször a saját munkáját végzi; felszólalása gyakran csak formalitás.

Ott, ahol a gyakorlatban is erős a bírói rendelkezési jog s a bírónak a hatalmon kívül van ideje, kedve és ereje, hogy a magánérdekek harcában a közérdeket még a felek ellenében is megvédje, az ügyészség közreműködése nem igen szükséges a polgári perben. Azoknak a céloknak az elérésére, melyeket Franciaország a polgári ügyészséggel elérni kíván, kisebb létszám is elégséges volna.

Nem lehet azonban eltagadni az intézménynek többi között különösen azt az érdemét, hogy az állam és polgárai között összetartó kapocs; nemcsak elnevezésben, de az életben is az ügyész: a «köztársaság ügyvédje.»

Az a szerep, amelyet az ügyészség a polgári perben visz, más szint ad az egész testületnek. *Közelebb* van az emberekhez a francia ügyészség, mint a magyar. Mindazonáltal annak megelőzésére, hogy államilag védett érdekek (kiskorúak, gondnokoltak, stb. ügyei), szinleges perek alakjában ki ne játszasanak, elegendőnek tartanám, hogy a bíró ily ügyekben erősebb pervezető hatalommal ruháztassék fel. Egyáltalán kívánatosnak csak azt vélem, hogy hazai bíróságaink a fent leírt ügyek közjogi jelentőségét kellően mérlegeljék, juttassák érvényre azokat az elveket, melyeket a polgári ügyészség gondolata védeni kíván s e célból nekik törvényes eszközök nyújtassanak, de külön intézmény szervezését feleslegesnek tartanám.

1910-ben 21,536 befejezett ügyből 9939 esetben avatkozott be az ügyészség a törvény meghagyásából és 724 esetben a saját kezdeményezésére.*

Maga a beavatkozás az elsőfoku bíróság előtt abban áll, hogy az ügyész az ügy iratait (az ügyvédeknel levőket is) magához kéri s a tárgyaláson felek felszólalása után véleményt nyilvánít, perbeszédet mond.

*

A jogászbírói kar az ügyészséggel együtt alkotja a «magistrature»-t. Ezzel szemben a bíróság segédszervei: a greffier,

* A párisi tribunal területén.

huissier és avoué: az «officiers ministeriels» közös nevet viselik.*

A greffier Annak a munkásságnak egy részét, amelyet nálunk a bírósági irodák látnak el, Franciaországban a greffe-ek (iroda), illetőleg az őket vezető greffier-k végzik. De nem tudom eléggé hangsúlyozni, hogy minden összehasonlítás lehetetlen a greffier és a mi bírósági irodavezetők között.

A greffe-k Franciaországban részben közjogi, részben magánjogi alapon vannak szervezve. Az állásokat vásárolni kell, egy bíróságnál csak egy greffier van s ő alkalmaz tetszés szerinti számú segédet (kivételesen ez alól a párisi tribunal). Greffier lehet minden 25 évet betöltött francia polgár, ha két, illetőleg három évi gyakorlatot tud felmutatni. Biztosítékot köteles tenni, amely a bíróság fokához képest 4000 fr.-tól 20,000 fr.-ig változik. Hogy elképzeljük, mi a greffier állásának jelentősége, tudnunk kell, hogy a párisi kereskedelmi törvényszék greffier-je (általólag ez a legjobb greffe Franciaországban) 800,000 frankért vásárolta elődétől hivatalát, valamivel kevesebbet érhet a polgári törvényszéké, a járásbírói greffek Párisban legalább 100,000 frankba kerülnek.

A greffier az általa teljesített munkálatok után díjakat szed s ezeknek csak egy részét szolgáltatja be az állampénztárba — innen jövedelme.

A bírósági irodák tehát Franciaországban egész kapitalisztikus módon vannak szervezve. Az irodát a greffier en chef vezeti, ő alkalmazza hivatalnokait a commis-greffierket, de a bírósággal és a nagyközönséggel szemben ő felelős.

Rendes fizetése is van: Párisban 6000 frank, de ez csekélység a bevételek mellett. Természetes, hogy az irodák berendezése és működése nem állami hivatalra, hanem egy biztosító, vagy pénzügyi hivatalos helyiségeire emlékeztet.

A greffier működése bíróságok szerint más és más. Legfontosabb hivatása a jegyzőkönyvvezetés. Ez alatt azonban ne értünk semmi hasonlót a mi jegyzőkönyveink vezetéséhez. Oly jegyzőkönyv vezetésére, amelyet nálunk még mindig jogvégeztek emberekkel végeztetnek, még egy commis-greffier sem vállalkoznék. Más lévén a bizonyítási és felelősségi rendszer, amint később ki fogjuk fejteni, a jegyzőkönyvvezetésnek az a lehetetlen módja, amelylyel igazságszolgáltatásunk meg van verve, hiány-

* Nem tévesztendő össze az ügyészség gyűjtőnévvel: Ministère public.

zik. A greffier feladata a tárgyalást figyelemmel kíséreni, arról teljesen saját intencziói és nem diktálás után igen rövid jegyzőkönyvet vezetni s különösen: a bíró által néhány szóval papírosra vetett ítéletet megszövegezni. Csak a legnehezebb ítéletet szövegezi a bíró maga. Komoly jogász munkája az, amit a greffier és felügyelete alatt hivatalnokai végeznek s a francia ítéletek külalakjáért mindazonáltal, azt hiszem nem kell. lándzsát törnöm. Ez a greffier-k munkásságának az egyik része.

A másik s ez szolgáltatja a bevételeket: a meghozott ítéletek megőrzése és másolatok kiadása; ez azonban inkább az alsóbb-rangu alkalmazottak dolga. A per előkészítése körül nekik semmi dolguk nincs, ezt az avoué-k végzik el. Főhivatásuk segédkezni a bíróságnak. A mi bírósági jegyzőinkhez és joggyakornokainkhoz lehetne őket hasonlítani; de ez a hasonlat is nagyon helytelen. Rendszerint korosabb, nagy tapasztalatu emberek, akik egész életükön ez állásban maradnak, helyükön (asztaluk és székekük az ügyészével egy vonalban, szemben van) méltó részei a bíróságnak s akik bár kötelezőleg nem végeztek egyetemet, nem doktorok s nincs bírói vizsgájuk, felháborodva utasítanak vissza annak a munkakörnek tekintélyes részét, amelyet nálunk bírósági jegyzők és joggyakornokok végeznek.

Maga a greffe vezetője, tulajdonosa, a bírósági tárgyalásokon ritkán vesz részt, ő mintegy vezetője az egész «állalat»-nak s adminisztratív funkciókat teljesít, természetesen csak nagyobb greffeknél.

Nagyon elítélendő túlzás volna a francia rendszer behozatala mellett kardoskodni. Kétségtelen, nagyon megdrágítja az eljárást. De vannak tagadhatatlan előnyei, melyeket állami rendszer mellett is meg lehetne okkal-móddal valósítani. Az egyik: a bíróság megkimélése minden nem érdemleges munkától, sőt még az érdemlegesnek is könnyebb részétől, a másik a kártérítés biztossága.

Nálunk nincs ugyyszólván semmi orvosság az ellen, hogy egy bírósági kezelő téved, vagy rosszakaratu. Feljelenteni, kártérítést kérni a — gyakorlat emberei tudják, hogy ez kockázatos dolog.

Ezzel szemben Franciaországban egy hibás másolat kiállítása, hibás felvilágosítás a cégkönyvből, vagy a kereskedelmi telekkönyvből, késő bekebelezés, stb., ez mind reális kártérítési felelősséggel jár. Üzemi költségnek tekintik az ilyesmit s fedezet van. Talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy egy bekebelezés kellő időben való eszközlése van oly érdek, mint egy rakomány

kellő időben való szállítása, egy pénzküldemény átadása s az előbbi épp oly szabályszerűen ismétlődő és jobbadán gépies munka, mint az utóbbi; ha állami intézmény (posta, vasut) mellett lehetséges* a kártérítés emitt, meg lehet találni rá a módot amott is.

*

A huissier A huissier. Magyarra végrehajtóval szokás fordítani; alig hangsúlyozhatom eléggé, hogy csak a hatáskörük egyezik némileg, egyébként minden összehasonlítás téves. A huissier-i állás is limitálva van: Párisban 150 huissier van összevéve. Az állásokat veszik, mint a greffe-eket, egy «étude de huissier» (huissier-iroda) ára Párisban átlag .250,000 frank. Ez az összeg világot vethet arra, hogy mi a jelentősége a huissiernek. Bár jogvégzettség nem szükséges, csak 25 év betöltése és gyakorlat (természetesen ehhez a kinevezés is s ez a jog a köztársaság elnökét illeti), a huissier igen jól szituált és művelt ember, akinek átlag 30—40,000 frank jövedelme van Párisban s ehhez képest él is.

Hatáskörük keveréke a bírák, ügyvédek, végrehajtók és bírósági szolgák teendőinek. Főhivatásuk a bírói határozatok kézbesítése és azok végrehajtása.

Ne higgyük azonban, hogy egy huissier maga kézbesít, bár a régi törvények így hagyják meg; e célra Párisban külön központi kézbesítő van szervezve. A huissier három-négy szobás hivatalos helyiséget tart fenn és 4000 frankot fizet első hivatalnokának, sértés volna fel is tételni róla, hogy személyesen kézbesítene. A központi kézbesítőt a huissier-k maguk tartják fenn, a bíróság az intézményről hivatalosan semmit sem tud; ez a hivatal inkább «állalat», mint hivatal. Minden kézbesítendő ügydarab biztosítva van kártérítési per ellen, úgy hogy ha egy darab késedelmesen kézbesítettik, ezért a központi iroda az illető huissier-nek kártérítéssel tartozik. Az a kár tehát, melyet a felek a késő, vagy nem szabályos kézbesítés folytán szenvednének, eloszlik. Így érvényesül a szociális kártérítés gondolata az individuális kártérítésével szemben még a bírósági darabok kézbesítésénél is.

Az intézmény megértésére tudnunk kell, hogy a francia bíróság hivatalból szabály szerint semmit sem kézbesít. Mindig az érdekelt fél köteles kézbesíteni, illetőleg ezt a huissier-vel elvégeztetni, akár keresetről, idézésről, akár ítéletről, vagy más bírói határozatról van szó. A felek maguk idézik a tárgyalásra ellenfelüket,

* T. i. nemcsak a törvény szavai szerint, de az életben is.

tanukat, maguk kézbesítik az ítéletet, maguk fogatosítottatják a végrehajtást, mindezt a huissier után.

A «kurrenzia» fogalma a francia bíróságok előtt ismeretlen. Az esetleg előforduló megkeresést, vagy a rendes eljárásban az avocat tárgyalási meghívóját egyszerű levél-alakban a greffier tölti ki, másodpéldányok és bírói aláírás mellőzésével. Ez az egyik magyarázata annak, hogy a bíróság Franciaországban csak bírói funkciókat végez.

De ez egyszersmind megvilágítja a «huissier»-i állás fontosságát. Azokat az embereket, akik egy személyben ügyvédjei és végrehajtói a félnek, igen meg kell válogatni s a nagy vagyoni felelősséggel szemben nagy vagyoni biztosítékot kell teremteni, ez indokolja a magas kaucziót s a sokkal nagyobb befektetési tőkét.

Azon ügydaraboknál, melyeket a huissier az avoué-któl vesz át kézbesítés végett: kereset és periratok a rendes perben, működése tisztán technikai: kézbesítés. De nem az oly ügyekben, ahol az ügyvédi képviselőt nem kötelező, ily ügy pedig Franciaországban nemcsak a törvényben, hanem az életben is sok van. Itt a huissier fogalmazza magát a keresetet is és a munkája egészen ügyvédi. Ügyvédi munkát végez akkor is, midőn a végrehajtás alkalmával előadott panaszokat, *référé-kérelmeket* jegyzőkönyvbe veszi.*

Már ez is mutatja, hogy milyen kényes a huissier foglalkozása és hallom a kérdést: «de hátha a végrehajtató megvesztegeti a huissiert és nem veszi fel az igénybejelentést, vagy rosszul veszi fel, vagy nem kézbesíti?»

Erre nézve az a megjegyzésem, hogy a huissier-t éppen oly büntetőjogi felelősség terheli, mintha szorosán vett államhivatalnok volna; ez a felelősség az életben is inkább érvényesülhet, éppen, mert nem szorosán vett államhivatalnok; amint élő szóval hallottam, az ügyészség igen szigorúan lép fel minden esetben, ahol egy officier ministeriel szabályszerűtlenséget követ el. De elvégre miért lehessen inkább megvesztegetni egy 40.000 frank jövedelmű nagy vagyonu embert, mint egy dijnokot, aki nálunk a vétiveket «reponálja?» Kétségtelen a huissier-rendszer drágítja

* Ugy kell ezt a jegyzőkönyvbevételt képzelni, mintha a mi végrehajtóink foglalkozási jegyzőkönyveiben felvett a kitételhez: «a bejelentett ingókra igényt jelentett be X. Y.», még ez is hozzá volna téve: «s megidézi végrehajtatót pl. holnap déli 12 órára a référé-bíró elé.» Ezt a jegyzőkönyvet a huissier még aznap kézbesíti s másnap a référé-bíró előtt állanak, ez a référé egyik igen gyakori esete.

az eljárást, mert az illetékek magasak, de tagadhatatlan, hogy munkásságuk gyors és biztos.

Nem merném állítani, hogy az állások vásárolhatósága valami követendő példa volna, de a magánkézbesítés állami kézbesítői hivatal mellett is behozható volna s egyáltalán tenni kellene valamit az irányban, hogy a fél ne legyen kiszolgáltatva a kézbesítés tényénél, vagy a róla felvett közokirat megőrzésénél előforduló kormányozható véletleneknek.

A huissier a kézbesítés irányítása és a végrehajtás mellett a bíróságnak is segédkezik. Itt különös szerep jut az ugynevezett *«huissier audienciers»*-eknek, a tárgyalási huissier-k-nek. Ezek a bírói pódium előtt ülnek, az ügyeket kikiáltják, a tárgyalás külső rendjére ügyelnek, e részben tehát a bírósági szolga dolgát is végzik. De éppen mert délután tárgyalásokon vannak elfoglalva, kárpótlás gyanánt azon ügyek kézbesítésére, amelyek az illető tanácsban tárgyaltnak, monopolizálva vannak.

Nagyon fontos bizalmi állás a *référé-huissier*.

Végrehajtási ügyekben az elnök igen gyakran az ő jelentése alapján dönt, őt küldi ki, hogy vizsgálja meg a dolgot: pl. tekintse át az igényrészében (ad analogiam: *«igényper»*), a kettő nem azonos!) a tulajdoni igény igazolására bemutatott számlákat s ennek alapján tegyen indítványt a végrehajtás felfüggesztése vagy folytatása iránt.

A huissier-k éppen úgy mint az *avocat-k*, vagy *avoué-k* kamarákban vannak szervezve. A huissier-kamara fegyelmi hatóságot gyakorol s egyik főhivatása: felülvizsgálni a huissier-k által az egyes ügyekben elkészített költségjegyzéket. Ugy kell képzelni a dolgot, mintha az ügyvédi költségjegyzékek kamarai felülvizsgálat és jóváhagyás után kerülnének csak a bíróság elé.

*

Ügyvédek: Az ügyvéd munkássága kettős: * elméleti és gyakorlati. Elméleti: megkeresni és előadni az esetre alkalmazandó jogszabályokat; gyakorlati: felismerni a joghelyzetek gazdasági értékét és felhasználni a jogszabályokat, hogy az ügyfél számára a legnagyobb gazdasági előny biztosítsák.

Franciaország e két szükségletből két intézményt teremtett: a jogvédelem tudományos részének ellátását az *avocat-ra* bízta, a harcz gyakorlati részének megvívását az *avoué* hivatásává tette.

* E rész megírásánál Bouche párisi ügyvédnek cikkíróhoz küldött *«Le stage»* és *«Les hommes d'affaires»* című két levele szolgált segítségül.

Mint a klasszikus meghatározás mondja: *«l'office de l'avocat consiste à plaider et à consulter»*, az *avocat-ügyvéd* hivatása perbeszédet tartani és jogi véleményt nyilvánítani az elébe terjesztett ügyekben; *«les fonctions de l'avoué en matière contentieuse consistent à postuler et à conclure»*, az — *avoué-ügyvéd* hivatása a polgári perben: adni és elfogadni a pervitelhez szükséges összes iratokat, másfelől megszerkeszteni és a bíró előtt bemutatni a felek kérelmeit.

Az *avocat* nem meghatalmazottja felének, őt nem képviseli* a felek jogi képviselője az *avoué*. Az *avocat* nyilatkozatai nem kötik a felet; ha perbeszédében nem nyilatkozik az *avoué* által előterjesztett írásos *conclusion* egy pontjára, ennek nincs jogvesztő hatálya; nem fellebbezhet különös meghatalmazás nélkül kártérítésre nincs kötelezve.

A fél meghatalmazottja, képviselője az *avoué*; ő az, akire ráillik a mi ügyvédi meghatalmazásaink szövege. Röviden: az *avoué* rendelkezik, az *avocat* indokol; az *avoué* kijelentései akaratkijelentések, az *avocat-é* tudatkijelentések.

Ugy az *avocat-k*, mint az *avoué-k* Franciaországban széleskörű autonómiával felruházott testületben vannak szervezve.

Az *avocat* jogi előképzettsége egyezik a bíróival: jogi *licenciatus*. Világos, hogy normális számítás szerint 21 éves korában tehát az ifju bejegyezetheti magát az *avocat-kamarába*. Az *avocat-ügyvédeknek* két csoportjuk van: *avocat stagiaire* és *avocat titulaire*, az elsőt ügyvédjelöltnek, a másodikat tényleges ügyvédnek lehet nevezni. Ez az elnevezés azonban ne vezessen félre.

Jogi helyzetük teljesen egyenlő, a különbség csak az, hogy a *stagiaire-k* nem választhatók meg a kamara tisztségeire s bírói nem helyettesíthetnek. Ez a különbség azonban inkább elméleti jelentőségű; van egy másik, fontosabb: a *stagiaire-k* nem fizetnek *patent-t*, adót. Mivel az *avocat stagiaire* ép oly önálló, mint az *avocat titulaire*, a *stagiaire*ek nem igen törekszenek befejezni a *stage-t*, a gyakorlati időt. A *stage* szabály szerint három évig tart; ez idő alatt a jelöltek a mieinknél sokkal intenzívebb jogi nevelést nyernek. A francia ügyvédi kar élete jóformán a *«Palais»*-ban, egy épületben összpontosul; ez maga egy kis város. Itt van a polgári és büntető első és másodfokú törvényszék; a békebíróság, a kereskedelmi törvényszék s a munkabíróság előtt ritkán fordul meg *avocat*; a *semmitőszék*, a közigazgatási bíróság előtt külön ügyvédség szerepel. Ez a fizikai összpontosítás teszi

* Garsonet, I. 406. és köv.

lehetővé a jelölt erősebb kiképzését. A jelölt a Palais-ban él. Ha dolga van, ha nincs, elmegy délután két órakor s csak hat óra után tér haza. Ez alatt az idő alatt társaival beszélget, tárgyalásokat hallgat s — nemcsak a ruha teszi — ókori s középkori iskolákra emlékeztető módon csoportosul az öregebb ügyvédek körül, vagy az oszlopos csarnokban fel s alá sétálva, hallgatja azok beszélgetését. Dolga nem sok van, hiszen kezdő; ami van, nem jövedelmező, de annál fárasztóbb: az avocat stagiaire-k vállaira nehezedik az egész szegényvédelem.

Valami hasonlót láthatunk ez intézményben az orvosok klinikai gyakorlatához. A három egyetemi év elvégzése után a felek képviselője, ügyfelvállalás szempontjából *teljesjogu ügyvéddé* lesz a huszonegy éves fiatalember,* s szellemének még bizonytalanul járó késével a jog *ingyenes* betegeit operálja.**

A fiatal ügyvéd mégis örömmel fogadja a kirendelést, bár a hivatalból kirendelt védőnek munkásságáért díjazást nemcsak követelni nem szabad, de elfogadni sem, mert csak így van alkalma szóhoz jutni a bíróság előtt és ismeretséghez, hirhez az avoué s a nép között. A francia ügyvéd karrierjét a «barreau» előtt jogász tudás mellett szónoki képességekkel kell, hogy megnyissa, ezért nagyon nagy gondot fordít a formára, a kifejezésbeli tökéletességre, polgári perekben is szereti, keresi az esztétikai hatást. A tárgyalások látogatásán kívül másik kötelesség a szombati gyűléseken való részvétel. Minden szombaton a kamarai elnök, vagy a kamara más főtisztviselőjének elnöklete alatt vitatást tart az avocat-stagiairek kara; a megjelenést ellenőrzik. A jelöltek egy évi időtartamra 12 títkárt választanak, ezek tűzik ki a megvitatandó kérdéseket. A kérdésekhez joga és bizonyos mértékben kötelessége feliratkozni a jelölteknek s két-három heti előkészület után pro és kontra elhangzanak a vélemények. A vita bezárása után a gyűlés szavaz. Az összejövetel célja nem annyira a jogi tudás kimélyítése, mint az, hogy az ifju jogász, akiben sok a félelem és féktelenség, megtanuljon jogászilag és szépen beszélni és viselkedni; ami egyes országokban hiányzik.

Míg a tárgyalások hallgatása inkább naturális obligáció, addig a szombati ülések látogatása jogi szankcióval is van biztosítva. Aki több ülést elmulaszt, fegyelmi büntetést kap, gyakorlatát meghosszabbítják, sőt súlyos mulasztások esetén a kamara lajstromából törlik. Az ülések nagyon látogatottak.

* Előfeltétel licenciátus I. 5. o.

** Lásd alább, szegényjog czim alatt is.

A jelölt végleges felvételénél több diszkréczió illeti a kamarát, mint hazánkban. A stagiaire-k csoportba osztva egy-egy öregebb patronus-ügyvéd felügyelete alatt állanak; ez a magánéletüket is figyelemmel kíséri, ellenőrzi, vajjon megtartják-e a párisi kamara azon szabályát, hogy tagjainak önálló lakásuk legyen. Hogy a felvétel megtagadása ellen lehet-e jogorvoslattal élni, vitás, de a felvételt lehet többször kérelmezni.

Midőn az avocat-stagiaireből ügyvéd lesz, jogi helyzete nem sokat változik; sőt a tényleges sem.

Ugyan a békebiróságok helyettes birái még Párisban is igen gyakran gyakorló ügyvédek, de ez is olyan tisztség, aminőre fiatal, kezdő ügyvéd nem tarthat számot.

A francia avocat sokkal szigorubb testületi fegyelem alatt áll, mint a hazai s mint dr. Walther Haeger a francia igazságszolgáltatásról írott jegyzeteiben* írja, szigorubb alatt, mint a német ügyvéd. Bár jog szerint civilis akciója van megbízója ellen, a párisi kamara nem engedi meg az avocat-ügyvédnek, hogy munkadíját per utján követelje; ez súlyos fegyelmi vétség volna.

Ha számba vesszük még azt, hogy voltaképpen avocat-kényszer nincs, mert perbeszédet mindenki mondhat a maga ügyében s hogy az avocat működése csak az eset — hogy ugy mondjam — jogász felöltöztetésre szorítkozik, meg kell állanunk egy nehéz kérdés előtt: miből él a francia avocat-jelölt és avocat?

A feleletet idézem az első jegyzetben hivatkozott párisi ügyvéd dolgozataiból: «Az avocat-stagiaire nem igen remélheti, hogy 30 éves koráig megkeresheti a kenyerét; az ügyvédi foglalkozás bizonyos vagyon birtokát tételezi fel. A szegény fiatalember számára, aki pl. állami ösztöndíjakkal végezte iskoláit, az ügyvédi talár sok csalódást rejteget.»

Párisban is megvan, hogy a fiatalabb ügyvéd, a stagiaire, idősebb ügyvéd mellett dolgozik, de a fizetése igen csekély; s ha avoué mellett akar dolgozni, ki kell töröltetni magát az avocat-stagiaire-ek lajstromából.

De s kész ügyvédre sem igen jövedelmező a mesterség, egy pár nagyhirű ügyvédet leszámítva; bár az avocat-honoráriumok elég nagyok, sokszor jóval nagyobbak, mint a mi ügyvédi költségeink összevéve.

*

Az avoué — ügyvédség a greffier-i és huissier-i tiszthez hasonlóan nem szabad foglalkozás. Jogi előképzettségük kisebb,

* 67. old.

mint az avocat-ügyvédeké: elegendő a certificat de capacité. — minimális mérték. A gyakorlati idő 5—4—3—2 év a jogi előképzettségtől függően.

Az avoué a köztársaság elnöke nevezi ki, elődjét a kijelölés joga — az avoué-kamarát, az ügyészséget és az igazságügy-miniszteriumot vétőjog illeti.

Mint más helyen már említettük, az igazságügyi hivatalok vásárolhatósága Franciaországban is sokat vitatott kérdés. Csak az, aki azt hinné, hogy a vita a francia jogéletben nagyobb hullámokat ver, vagy azt, hogy a jelen állapotnak nincsenek számottevő hívei. Ezek így érvelnek.

Az avoué fontos vagyoni érdekek hordozója. Ha azt akarjuk, hogy a rosszhiszemű vagy ügyetlen avoué elleni kártérítési kereset ne irott malaszt legyen, az állást vagyoni biztosítékkal kell körülvenni. Ez csak (?) numerus clausus mellett lehetséges. Az egyes «étude»-ért fizetendő vételár (Párisban 500,000 frank, mindössze 150 állás van) nagysága biztosítja, hogy e pályára csak vagyonos ember lép.

Az avoué-iroda a monopóliumtól eltekintve is értékkel bír (a periratok nagyrésze nem a bíróságnál, hanem az avoué-nál őrzik); az ügyvédi iroda eladása minden államban intézmény, csak nem bevallottan, kormányi jóváhagyás nélkül; Franciaországban több hatóság együttes ajánlata szükséges a kinevezéshez. Az iránt, hogy e foglalkozást szegényebb emberek űzhessék, nincs semmi érdek, úgy mint ahogy nem óhajtunk csak nagytőkés biztositó társaságokat. Ha az ügyvédi kar tekintélyét meg akarjuk óvni, az avocat-ügyvédet meg kell hagyni ideális és felelőtlen jogvédőnek, az avoué anyagilag felelős üzletembernek.

Van azonban ezeknél sokkal erősebb érv is. Az avoué-ügyvédség mai szervezetében nagyon megkönnyíti a bíróság munkásságát. Gondoljunk csak el: Páris összes ügyvédi ellenjegyzésű periratait 150 iroda készíti évszázados tradíciók alapján kifejezetten alakban, írásmóddal, külső és belső beosztással. A perköltség-politikának is van itt része, de mégis leginkább ennek a százados életű centralizációnak tudható be a francia periratok mintaszerű rendszeressége. Csak át kell futni az ügydarabot, a «dossier»-t, már tiszta képe van a bírónak az ügyről, így érthető, hogy a legbonyolultabb ügyeket kivéve, a bíró még az ítélet megfogalmazásával sincs megterhelve. elég egy mondat és kivető jelek a periratokban, a többit elvégzi a greffier.

«Trotzdem erfüllen die französischen avoués jene andere Aufgabe (den Prozessstoff juristisch aufklären und so dem Gericht

die Entscheidung erleichtern), in weit höherem und vollkommenerem Masse als unsere Anwälte», mondja dr. Walther Haeger. A jogász fogalmazás tekintetében a hazai ügyvédi kar és az avoué között én alig vonhatnék kedvezőbb párhuzamot.

A kártérítés biztossága és a gyakorlat egyöntetősége: a legfőbb érvek jelenlegi alakulat fenntartása mellett. Nagyon csálódna, aki azt hinné, hogy egyedül a pénzügyi nehézségek állnák útját a reformnak. Az igaz, hogy óriási terhet kellene az államnak a megváltás esetén magára vennie, de ne feledjük el, hogy ezen intézmény hány forradalmat élt keresztül s hogy Franciaország sero pénzügyi, sem másféle áldozattól nem igen szokott visszariadni, midőn a nyomasztóan alkalmatlan előjogok eltörléséről van szó.

A reform és az ügyvédség egyesítése mellett szól két igen fontos érdeke:

Az egyik az avocat-ügyvédek helyzetének javítása. A reform azonban azonnal maga után vonná a kar tekintélyének alászállását. Az avocat-k anyagi helyzetét orvosolni lehetne az avoué privilégium érintése nélkül az «agent d'affaires»-ek megrendszabályozásával.

Franciaországban az avocat nem függeszthet ki czimtáblát, «x. y. ügyvéd», s bizarr dolog, bármely más francia polgár a patent lefizetése után kiírhatja ajtajára s hirdetheti, hogy ő «avocat-conseil», vagy egyszerűen «avocat», aki válóperekben, szabadalmi stb. ügyekben kitűnő sikerrel jár el, stb., stb. A boulevard-okon látható nagy hirdetések avocat-i sohasem látták az egyetemet. Ezek az «agents» vagy «hommes d'affaires»-ek, ügynökök. Ezek végzik az ügyvédi munkásság legalacsonyabb és legjövendőmezőbb részét. Mindkét ügyvédi kar többször indított már akciókat, hogy az ügynökök tiltassanak el az «avocat» czim viselésétől, eddig minden siker nélkül. Pedig nagy kárt tesznek úgy az avocat-nak, mint az avoué-nak. Minden ügyet elvállalnak s ha az ügy olyan, melyben az avoué-vallás kötelező, mindent megtesznek, hogy a feleket kiegyeztessék. Ha az egyezés nem sikerül, a fél tudta nélkül ők választják az avoué-t és avocat-t, ők is fizetik, a honorárium nagyobb részét maguknak tartva meg. Így áll elő az a ferde helyzet, hogy míg az ügyvédi kar keményen őrzi a hagyományokat s ápolja a tekintélyt, addig számos ügyvéd az ügynökök jóakarására szorul s kénytelen azt keresni is.

Itt kellene megemlékeznem a francia ügyvédi kar tekintélyo-

* Az avocat voltaképpeni czime: «avocat à la cour.»

ről is. Hallomásom szerint a kar régi tekintélyéből vesztett, mindazonáltal sokkal magasabb fokon áll, mint hazánkban. Ennek s a belé helyezett bizalomnak jele, hogy gyakorló ügyvéd helyettes-bíró lehet, a legtöbb párisi békebíró-helyettes gyakorló ügyvéd.* Dr. Haeger szerint a francia ügyvédi kar helyzete «weit bedeutender ist, als man sie sich in Deutschland vorstellen kann.» (l. 67. lap.)

Ismerve így a francia jogképviselő munkamegosztását, ha egy francia megkérdezné tőlünk: mi a magyar ügyvédség, — így válaszolhatnánk: a magyar ügyvéd 75%-ban ügynök, 15%-ban avoué és 10%-ban avocat. Mert kenyerét legnagyobb részben oly munkával keresi, amelyhez a törvény nem kíván ügyvédet, jogi munkája minimális. Ha a magyar ügyvédi kar tekintélye után kérdezősködne, erre nem kellene közvetlen felelnünk, mert tudni kell, hogy a társadalom nem név után becsül.

Másik fontos érv a reform mellett, hogy a kettős képviselő igen drágává teszi az igazságszolgáltatást. Ezt, amint a bevezető dolgozatban már említettem, az alsóbb néprétegek nem érzik, elhárítja róluk az intézmény súlyát a szegényjog és még más valami.

A francia sokkal ritkábban használ jogi képviselőt, mint a magyar. Összefüggésben áll ez a közoktatással, a közhatalom iránti bizalommal s még inkább az alsóbb néprétegeknek a közhatalomban való részvételével. A magyar ügyvédi kar legnagyobb részben oly — bár tisztességes — munkából él, amelyért nem szabadna ügyvédhez fordulni.

A személyes perlekedés joga a járásbírók előtt (polgári ügyekben) egyike a társadalom intézményes hazugságainak. Értékhátáron alul Franciaországban ritka kivétel az ügyvédi képviselő, — nálunk az ügyvéd által felvett váltókölcsön lejáratánál a paraszt bejön az ügyvéd irodájába a váltót aláírni.

Ez a mi igazságszolgáltatásunk olcsóságának, amint minden olcsóságának, ami nálunk van, az oka. Olcsó a jogi képviselő, mert azokkal tartatjuk el, akiknek nincs reá szükségük.

S éppen azért sajátságosnak kell tartanom az ügyvédek egy részének izgatottságát, midőn a törvényhozás előtt az új perrend tárgyalásakor a kötelező ügyvédi képviselő kérdése körül ügyvédellenes hangok hallatszottak.

Az ügyvédi képviselő kérdése nem a perrendi, hanem a közoktatásról és a választói jogról szóló törvényben van szabályozva.

* Agenda annuaire du Palais 1911.

ÖSSZEFOGLALÁS.

Összefoglalva az e részben mondottakat, a következőket állapíthatjuk meg:

A bíraskodás és az avocat-ügyvédség Franciaországban nobile officium, nem kenyérkereset.

Vagyontalan ember elől inkább el vannak-e pályák zárva, mint hazánkban.

A segéd munkát nagy tőkebefektetést kívánó állásokban félhivatalnoki elem teljesíti.

A bíró csak ítél.

A nem tisztán logikai munka üzletileg van szervezve.

A francia igazságügyi szervezet előnyei: nagytekintélyű, vagyonos bíró, tekintélyes avocat-ügyvédi kar; kevés és tisztán szellemi bírói, — egyöntetű és pontos segéd munka.

Ezzel szemben: az egész szervezetet a plutokratikus államszervezői elv jellemzi.

II. RÉSZ.

Az eljárás.

Tárgyalni fogjuk először az alapkülömbéseket, melyek a francia igazságszolgáltatást a magyartól elválasztják.

Azután vázlatát adva magának az eljárásnak, ismertetni fogjuk a külömbések hatását, az eredményeket.

3. Panaszfelvétel, szegényjog.

Panaszfelvétel Mielőtt a francia viszonyokat ismertetnők, vessünk egy
Berlinben rövid pillantást a berlini járásbiróság bejelentőszobájába, ahol a panaszfelvétel mintaszerűen van szervezve.

A berlini központi járásbiróság a Neue Friedrichstrasse-i. óriási palotájának három földszinti szobájában működik a három Gerichtssekretär (középiskolát végzett öt-hat évi gyakorlat után vizsgázott nagyfelelősségű hivatalnok) vezetése alatt 15—20 referendárból álló személyzet. Az előkészítés utolsóelőtti szaka a panaszirodában való működés s azok a joggyakornokok, akik bírói pályán maradnak, ezután már csak a Landsgericht felebbezési tanácsához kerülnek. A panaszfelvevők tehát megfelelő értelemmel és előképzettséggel rendelkeznek. Fizetésük nincs. A jelentkezők a váróteremben számot kapnak egy bírósági szolgától, innen szólítják fel őket csoportonként; a második termen át, hol a Gerichtssekretäre a felvett panaszok felülvizsgálatát, könyvelését és expedálását végzik, a harmadik nagyobb terembe jutnak. A három terem együttvéve annyi helyet foglal el, mint nálunk egy járásbirósági tárgyalóterem előszobájával és irodájával.

A panaszokat *minden nap* be lehet nyújtani 9 és 2 óra között. Az iroda illetékessége korlátlan, felveszi azon panaszokat is, amelyek külvárosi, vagy vidéki járásbiróságnál lettek volna beadandók. Hatásköre nincs a polgári ügyekre korlátozva; felvételnek a más (például közigazgatási) hatósághoz intézett panaszok, sőt a magánindítványok is büntető ügyekben. A felekkel való bánásmód konziliáns, de hideg s nem bizalmaskodó; a kikérdezés néha igen hosszú ideig, félóraig is eltart. A jelentkezők nem kizárólag a legszegényebb néposztályból valók. Igényper, gyermek- és nőtartás, munkabér és vételárkövetelés a főtipusok. Elég egy napon résztvenni a panaszfelvételnél, mindjárt észrevenni, hogy a jelentkezők mennyivel műveltebbek, mint a mi budapesti átlagunk. Legtöbbje magával hozza a szükséges iratokat s a tényállást érthetően adja elő.

Azt, hogy a joggyakornokok szabályszerűen végzik munkájukat, a hivatalos időt betartják-e, sekretäre jelentése alapján maga a bíróság vezetője ellenőrzi.

Hogy az iroda milyen jól végzi munkáját, bizonyítják a következő adatok: 1910-ben kiadtak 48,588 számot, 3539 egyén nem várta meg, míg a sor reá kerül (ez nem tart sokáig, s nagyrésztük vissza is jön), tehát 45,049 elintézés volt a hivatalnak; 30,021 esetben vétetelt fel a panasz, 15,098 esetben adatott más utasítás, tehát, ha a hivatal 300 napon át dolgozott, egy napra 160 jelentkező, 150 elintézés, és 100 felvett panasz jut.

Panaszfelvétel Párisban nincs központi hatóság a panaszok felvételére. Párisban Polgári ügyekben a bíraskodást elsőfokon a mi járásbirósági értékhatárunkig a justice de paix, a munkaviszonyból származó összes követelésekre nézve a conseil des prudhommes, a kereskedők között vagy kereskedelmi ügylet tekintetében felmerült perekre nézve a tribunal de commerce és az általános polgári ügyekben értékhatáron felül a tribunal civil gyakorolja. Csak az utóbbi előtt van ügyvédi kényszer s itt sem kizárólagos, tehát volna helye hasonló intézménynek.

Hogy a conseil des prudhommes-ot kivéve, a panaszfelvevő iroda szervezése elmaradt, ennek különböző okai vannak. A justices de paix nincsenek centralizálva, hanem arrondissement-onként (20) vannak szervezve. De az egyes járásbiróságoknál sincs iroda a panaszok intézményszerű felvételére. Utját állja ennek a huissier-idézési rendszer. Nevezetesen az idézés, mint kifejtettük, a felek dolga, ők maguk tüzik ki a terminust a tárgyalásra és foganatosítatják mindezt az erre monopolizált huissier-k útján. Egy hatósági iroda felállítása a huissier-irodáknak nyújtott mo-

nopólium megszüntetését jelentené, erre pedig a francia köztársaság ezidőszerint nem látszik hajlandónak. De nincs is erre Franciaországban szükség.

A panaszfelvevő iroda t. i. két fontos czélt szolgál: egyfelől a keresetet olcsóbban szerkeszti, mint ahogy a fél más uton megkaphatná, másfelől a járatlan fél kérelmét idővesztés nélkül az illetékes hatósághoz juttatja. Kezdjük az utóbbival. Etekintetlen a huissier-intézmény ellen semmi kifogás sem tehető; 150 huissier van Párisban, ezek szerkesztik és továbbítják az összes idézéseket, ezek igen jól tudják, hogy hová kell a panaszokat irányítani (az eligazodás különben nem is oly nehéz) s ha nem tudják, a saját kárukra nem tudják, mert minden késedelemért kártérítési felelősséggel tartoznak, mely utóbbi szabály, hogy mennyire élő valóság, később látni fogjuk. Ha tehát valaki hétfőn felkeres egy huissier-t és megidézi ellenfelét szerdára békéltetésre és péntekre tárgyalásra, az nyugodt lehet, hogy ha szerdán ki nem békült, pénteken vagy tárgyal, vagy makaesságot kap, vagy kapja a huissier elleni kártérítési igényt. Ami most már a huissier-kényszer anyagi oldalát illeti, az sem olyan veszedelmes, mint ahogy látszik.

A szegényebb néposztály munkájából él. A munkaviszonyból származó követelések a conseil des prudhommes hatáskörébe tartoznak. Ezen bíróság mellett pedig van panasziroda, melynek díjtételei minimálisak; 15 centimeba kerül a békéltetésre való egyszerű, 75-be a tárgyalásra való ajánlott meghívás receptisszel; ha pedig huissier-vel akarja az illető végeztetni, 1 frank 25 centimeba. A díjszabás igen feltűnő módon s nagy betűkkel nyomtatva, minden ajtóra fel van akasztva. S miután conseil des prudhommes csak egy van Párisban, a kérdés a munkából származó követelésekre nézve igen jól van nézetem szerint megoldva.

Igen, de mondhatnók, van a szegényebb néposztálynak más-nemű pöre, nemcsak a munkaviszonyból származó. Igaz, van, de kevés. Az V. arrondissementban 1910-ben benyújtott összes idézések száma 1331 (a conseil des prudhommes egy osztályában 6115), vajjon mennyi ebből a szegény ember ellen, és által benyújtott? Tegyük még hozzá azt, hogy a házi cselédek, kiknek idézési kérelmét a bíróságnál is felveszik, tekintélyes árkedvezményben részesülnek, pl. egy billet d'avertissement-ért (idézés-féle) 85 centime helyett csak 25-öt fizetnek.

Ennyit a tribunal elé nem tartozó ügyekről. Ott, ahol a szegényebb néposztályhoz tartozó egyén kívül jut az ő bíróságán, a

«munka-bíróságon» és a justice de paix-n, védelmébe veszi az Assistance judiciaire.

Ez azonban átvezet bennünket a szegényjog kérdéséhez. Szegényjog

A francia szegényjogot: Assistance judiciaire, az 1851 január 22 iki és az ezt módosító 1901 július 10-i törvény szabályozza. A szegényjog engedélyezhető egyeseknek és jótékony czélú társulatoknak mindennemű peres és perenkívüli eljárásra nézve, minden bíróság előtt. Az engedélyező hatóság: bureau d'assistance judiciaire külön és más-más rendszer szerint alakul a törvényszék, a fellebbezési törvényszék, közigazgatási és hatásköri bíróságok részére. A hivatalt alkotják: az illetékhivatal igazgatója, illetőleg kiküldöttje, a préfet megbízottja és volt bírák, gyakorló vagy volt avocat-k, respective avoué-k, vagy közjegyzők közül választott három tag. E három tagot a törvényszék választja ki, de oly helyen, ahol 15-nél több ügyvéd van, egy tagot az avocat egyet az avoué-kamara fegyelmi választmánya jelöl ki, s csak a harmadikat a tribunal, — ez rendszerint az ügyészséget képviseli. Az összeállítást az érdekek megfelelő képviselése indokolja. A szegényjog anyagilag érdeklő a kincstárt, mint a magánjogi alanyt a költségek miatt, a département-t, mivel a hivatal fenntartási költségei részben őt terhelik, az avocat és avoué-kamarát az ingyenes jogsegélyből tagjaira háramló teher miatt, az ügyészség az államot mint közjogi személyt képviseli.

A hivatal Párisban a Palais de Justice-ben van, ugyanott ahol a polgári és büntetőtörvényszék, fellebbezési és semmitőszék, avocat és avoué-kamara. Az óriási épület negyedik emeletének egy szárnyában foglal helyet. Áll egy tágas várakozó folyosóból, egy nagy irodahelyiségből, amely egyszersmind irattár is, körülbelül 5 egymásután sorakozó vékony fallal elválasztott vizsgáló szobából és egy tanácskozó teremből. Az irodát egy commis-greffier, vagyis helyettes irodafőnök vezeti, aki a hivatal titkára czimét viseli. A kezelő személyzet négy tagból áll, szolgál kettő van alkalmazva.

A bizottság, melynek tagjai e működésükért javadalmazást nem huznak, elnökét maga választja. Az idej elnök Charpentier volt avocat, ügyvéd. Az összes tagok fontos funkciójukhoz mért nagy tekintélyben részesülnek, de különösen az elnök. Munkájuk félig bírói.

Az assistance judiciaire engedélyezése iránti kérelmet az ügyészséghez kell beadni, ő tudniillik az állam megszemélyesítője. Procureur de la République.

A kérelem bármely alakban: szóban vagy írásban, bélyeg-

telen papíron történhetik.* Intézhető ez a kérelem ugyanigy a mairiehez is, amely azt az ügyészséghez teszi át. A kérelemhez két bizonyítványt kell csatolni; egy adóbizonyítványt az adóhivatal részéről, egy nyilatkozatot, amelyet a fél a mairie előtt szegénységéről tesz, részletezve keresetforrásait.

Ha az ügyészség áttette a kérelmet, az elnök a darabot az egyik tagra vagy önmagára mint előadóra szignálja; s ezzel megindul a vizsgálat a kérelem alaposága tekintetében. Az előadó megkeresést intézhet a büntetőbirósághoz iratok beszerzése végett; a kérelmek legnagyobb része válóperre szól, s a megkeresés rendszerint a kerületi kapitánysághoz megy, aki könyvei s egy emberének a környékbeli előadására támaszkodó vizsgálata alapján a kérelmezők, illetőleg házasfelek vagyoni és erkölcsi állapotáról, előéletéről, rendszerint magán a megkeresésen felvilágosítást nyújt. Az előzetes vizsgálat után, mely nem kötelező, az előadó meghívja a kérelmező felet és ellenfelét a hivatalba, az előbbit, hogy kérelmét szóval is előadhassa, az utóbbit, hogy bizonyíthassa ellenfele vagyonos, vagy követelése alaptalan voltát; az igazi czélja a meghívásnak az egyezés megkísérlése. Itt az egész eljárás bírósági tárgyalás formáját ölti, de igen rövid ideig tart.

A következő szombat az ügy az öt tagból álló tanács elé kerül. Az előadó röviden ismerteti a tényállást, elintézési tervét ritkán változtatják meg. A határozatot, legyen elfogadás, vagy visszautasítás, indokolni nem szükséges s csak kivételesen, az ügyészség fellebbezheti meg.

Érdekes, hogy a határozathozatalra döntő motívumok, nézeteink szerint igen távoli összefüggésben állnak az ügygyel magával. Nem adták meg például egy nőnek, férje ellen indítandó válóperére, mert el volt itélve kiskorúak prostitúciója miatt. Az előadó nézetét így fejezi ki gyakran: «il n' est pas intéressant». Nem érdemli meg a figyelmet. Ha a szegényjog megadatik, az elnök három nap alatt értesíti, amennyiben ügyvédi képviselőnek van helye az avocat és avoué kamara, valamint a huissier szindikátus elnökét, ellenkező esetben az utóbbit, aki kijelöli a védő avocat, avoué-t és huissiert. Sürgősséget igénylő esetben az assistance előzetes vizsgálat nélkül feltételelesen adatik meg.

Ez az eljárás külső képe, iparkodjunk meghatározni belső értékét.

* A Palais de Justice udvarán, mindjárt a főbejárat mellett van a falba helyezve az ügyészség levelesládája.

A francia igazságszolgáltatás nagy drágasága mellett szükséges volt ez a remédium. Beillik a köztársaság politikájába, hogy annak terheit a vagyonosokra hárítsa. Ezért elég bőkezű, nem kívánja, hogy a bizonyítvány teljes szegénységet igazoljon, Párisban csak annyit, hogy bizonyos házbérösszegeknél (600 frank) többet ne fizessen az illető lakásáért. De nem adja meg minden vizsgálat nélkül, megrostáltatja a pereket s egyszermind foglalkoztat oly elemeket, akik öreg koruk tapasztalatát viszik előadói székükbe, önzetlen ügybuzgósággal végzik hivatásukat, beérve az állásukhoz fűződő tekintéllyel, esetleg a becsületrend szalagja iránt táplált reménységgel. Hogy a hivatal mennyire birói munkát végez, mutatja a következő eredmény: 2894 esetben ítéltetett a párisi tribunal oly válóper felett, melyben a szegényjog megadatott, 2777 esetben győzött a szegényjogos, 124 esetben vesztett. — Mig például a munkaközbeni baleseteknél, hol az assistance de jure megilleti a szerencsétlenül jártat, 1859 eset közül csak 891-ben nyert a szegényjogos, 968 esetben vesztett.

Az igazságszolgáltatás elvont szempontjából tehát hasznos az intézmény.

De üdvös a felekre nézve is. Helyes az ellenfél megidézése, akit meghallgatása nélkül ártatlanul tetemes költségbe verhetne egy vagyonilag tönkrement ember, vagy strohman.

Ami a védelem foganatosítását illeti, az avouék és huissierk kezelési okokból is, de tartva az ügyészségnél tehető panaszoktól, szabályszerűen végzik hallomásom szerint a szegényjogos ügyeket. H.....r huissier eziránt hozzá intézett kérdésekre azt felelte, hogy a szegényjogos ügyektől jobban félnek, mint a többi-től, mert a szegényjogos fél rögtön az ügyészséghez szalad. A kártérítési felelősségtől való félelem mellett később kifejtendő technikai okok is kényszerítik őket a pontosságra.

A szegényjogos felet tárgyalásokon rendszerint a fiatal gyakorló, ugynevezett avocat stagiaires képviselik. Ezek nagy ügybuzgósággal látnak a dologhoz, miután más dolguk úgy sincsen s így remélnék klientelára szert tenni.

A szegényjogos féltől munkadíjat nemcsak követelni nem szabad, de elfogadni sem. (Fegyelmi vétség!)

A kirendelt avouék és avocat-ok működésének külső értékére vet világot az, hogy 1910-ben 8096 szegényjogos ügy érkezett a párisi tribunálhoz; 7042 befejezett ügyről olvasunk statisztikát (ez utóbbi számban előző évi beérkezések is vannak). Az érdemi sikerre nézve a válóperekre nézve fent közölt adaton kívül álljanak itt még a következők:

Életjáradék iránti perek közül 109 szegényjogos nyert, 28 vesztett, egyszerű követelések iránti perekben az arány 108 : 25-höz, felebbezésnél 113 a : 145-höz (figyelem arra, hogy a sikeres felebbezési arányszám maga is alacsony), nem is említve a tisztán státus-pereket, ahol gyakran nincs voltaképp ellenfél.

Magának a hivatalnak a működésére álljanak még a következő adatok 1909-ről: Restanczia 908-ról 1633, új ügyek 19,414 (egy hónapra esik 1617 ügy, a restanczia tehát a decemberi beérkezésnek felel meg), 19,266 ügyben hozott határozatot a hivatal és elmaradt 1781 a következő évre.

A hozott 19,266 határozat közül 9887 esetben adott helyet a hivatal, 1747 esetben a kérelem elküldetett vidéki hivatalhoz, 2152 ügy szűnt meg kibékülés, egyezség, vagy lemondás útján, 5480 esetben utasított vissza a kérelem. (28,6%) A szegényjogos felek legnagyobb részének a tribunal előtt volt dolguk, 9887-ből 8098, a munkabírósnál csak 54.

Ne felejtkezzünk el a hivatal hibáiról. Körülbelül három hétbe beletelik átlag, míg a fél megkapja ügyvédjét, ez a határidő nem sok, de lehetne lejjebb szállítani. Megtörténhetik az is, bár a statisztika ellene szól, hogy igarságos ügytől vonja meg a hivatal a szegényjogot. De hiszen igazságos ügytől megvonja a bíróság néha magát a jogot is, emberi tévedésből s amíg itt a határozathoz jogerő nem fűződik, bármikor orvosolható, addig amott az orvoslás sokszor ki van zárva.

Mindent összefoglalva, nézetem szerint a párisi «Bureau d'assistance judiciaire» egyszerű berendezésével, világos és szép formuláival, melyeken a helyiség igen felismerhetően (az új épületben a Saint Chapelle udvaron) ki van tüntetve, a társadalom szabad energiájának felhasználásával, vizsgálati rendszerével, mintaszerű működést teljesít, az anyagi szegényjog pedig teljes, mert a fél nemcsak bélyeg- és illetékmentességet kap, de ingyen ügyvédet, avouét és végrehajtót is.

Hazai viszonyok

Fordítsuk tekintetünket a hazai viszonyok felé.

Hogy miképp történik a panaszfelvétel hazánkban a vidéken nem tudom, de ahogy az Budapesten történik, megfelelőnek nehezen mondható.

A panaszfelvételre két hétköznapi van kitűzve. A felek ezt úgy látszik még mindig nem igen tudják; sokszor más napokon jönnek. A panaszt a bíró, de rendszerint jegyzője, illetőleg joggyakornoka veszi fel, a bíró jelenlétében, vagy anélkül. Ez törvényes. A panasznapon egyszeremind tárgyalás is szokott lenni. Az előszobában, ha van, vegyesen várokoznak tárgyalásra jött

felek, tanúk és panaszosok. A bíró tárgyal, a jegyző, akit a felvilágosítást kérők is zaklatnak, végzi közben a kurrencziát s aggodalmasan vizsgálja, hogy a vétív rendben van-e az ítélet mellett, hogy a végrehajtást jó, vagy rosszhiszeműen nem kérék-e több költségre, kamatra, mint amennyire az ítélet szövege, hogy kitöltheti-e nyugodt lélekkel az ötödik kielégítési végrehajtási blankettát s vigyáz, hogy el ne felejtse ráírni a darabra: scontro 8 nap, vagy 3 hó. Mert ez mind, ne felejtjük el, igen komoly és fontos dolog. Most jön a panaszos. Ügyetlen is, bőbeszédű is. — élénken kívánom hangsúlyozni mind e kisérő körülményt. — a panaszfelvétel körüli bajokért egyeseket hibáztatni nem lehet.

Minek beszéljek tovább? A panasznapon megjelenő 15—20 fél kérelmei közül felvevődik 4—5. Ez a szám szomorú. A többiek vagy az előjárósághoz, vagy a büntetőbírósnak, vagy más kerületi járásbírósnak, vagy a «Jogvédő Egyesület»-hez utasítódhatnak, — néha éppen ezektől a hatóságoktól jönnek. Ha kielégítési végrehajtásról van szó, azon irodához, ahol az ítéletet hozták s ahol minden bizonynyal aznap is tárgyalás van.

Mi az eredménye e rendszernek a bíróságra nézve? A bíróra nézve: a tárgyalás folytonos zavarása, mert ha panasznapon nem is tárgyal a bíró, elkerülhetetlenül megzavarják más napokon a sürgős ügyekkel. A jegyző délelőttje is el van veszve. Ha kissé lelkiismeretes, aggodalommal nyújtja aláírás alá az aznapi kurrencziát. És a felekre nézve? Az a szegény munkás, munkásnő vagy cselédeány, aki a békebírósnak, előjárósághoz, iparhatósághoz, rendőrséghez, büntetőjárásbírósnak, kamarához, jogvédő egyesülethez és vissza utasítódik, vajjon mit gondol?

Hiszen rejlik a mai rendszerben bizonyos bölcsesség: «a szegény ember dolgozzon, ne perlekedjen!» De figyelemmel kell lenni arra, hogy akik panaszt akarnak benyújtani, rendszerint műveletlen emberek, akik nem így gondolkodnak, — mert gondolkodnak...

Gondolkoznak azon, hogy miért szabad a bíróságot írásos keresettel mindennap zavarni, szóbelivel azonban csak kétszer egy héten. Azt sem igen érti meg az a munkás, miért szabad őt a város egyik végéből a másikba idézni, ha tartozik az általa megvett tőkeproduktum árával, (tudvalevőleg az illetékesség Pesten nem lakhelyre korlátozott) s miért kell viszont ismét a város másik végére mennie, megkeresni munkaadója bíróságát, ha az általa eladott munka béréért követeli? Miért leszi át a bíróság az írásos beadványt hivatalból az illetékes hatósághoz, ingyen s miért kell

neki idejét és pénzét pazarolva személyesen megkeresni azt az embert, aki végre illetékes akar lenni. Miért lehet, ha ő pereltetik, az ügyet, legyen az 40 K-án aluli is, a királyi bíróság elé hozni, ellene felelhetetlen ítéletet nyerni s miért kell, ha ő perel, neki az egy szóval feldönthető községi bíróság, vagy kerületi kapitányság elé mennie.

Igy gondolkoznak ezek az emberek s közben a bíróság falán függő koronás magyar czimerből leletöredezik egy darab. Nem értik meg ők, hogy mily indokok hozták létre azt a hatásköri zavart, amelyben ma szenvedünk, s amelyet az új perrend sem orvosol, nem tudják, hogy azt a tüneményt, amely szemük előtt és rajtuk lejátszódott, a jogtudomány úgy becézi, hogy «negatív hatásköri összeütközés.» Ők csak azt érzik, hogy nekik mondanivalójuk van s mindenki el van foglalva, akinek el szeretnék mondani, hogy ők hiába jönnek egy házba, amelyről azt hiszik, hogy ott az igazságot mindenkinek egyenlően osztják, nekik ebből az igazságból nem jut, mert ők szegények és műveletlenek.

Efféle a panaszfelvétel képe a gyakorlatban s ez így is fog maradni, ha a rendszeren nem változtatunk, mert ha vannak is személyi hibák, e rendszer mellett a panaszfelvétel becsületes lebonyolítása el nem képzelhető.

Még csak a hozzávetőleges adatokat közlöm. Egy panasznapon jelentkezik átlag 15 egyén, a budapesti összes járásbíróságoknál, tegyük fel: 60; felvétetik, mondjuk, öt panasz, az összes járásbíróságoknál 30; jelentkező tehát jut egy évre maximális számítással 9000, felvétetik túlzottan optimista felfogással 3000, a berlini panasziroda 48,000 jelentkezőjével és 30,000 felvett panaszával szemben.

S most térjünk át a szegényjog kérdésére. Erre nézve nem kell mást tennem, mint két adatot közölnöm. Az egyik, hogy a hazai összes ügyvédi kamarák 1907-ben 3927 esetben rendeltek ki polgári ügyekben szegényjogon ügyvédet, tehát 2,5-szer kevesebb esetben, mint magában a párisi tribunal területén.* A másik: Budapesten naponta átlag 20—25 szegénységi bizonyítványt adnak ki bélyegtelen perlekedés céljára, tehát egész évben átlag 7000-rel.

E két számból sok mindent lehet kiolvasni. Nézzük az elsőt. Azt, hogy Magyarországon 2¹/₂-szer kevesebb egyén kapott in-

* Ne feledjük, hogy a párisi «Tribunal de Seine» illetékessége csak Párisra és legszűkebb környékére vonatkozik. Tíz kilométerre fekvő helységek már más tribunal elé tartoznak, a 18 kilométerre fekvő Versaillesban külön törvényszék van.

gyenes ügyvédi segítséget, mint magában Párisban, lehet arra magyarázni, hogy népünk talán büszkébb s nem akar ingyen munkát, talán nincs is bizalma a nem fizetett ügyvédhez, talán nagyon nagy az utánajárás, talán a mérték szigorú, csak egyet nem mernék kiolvasni ebből a számból t. i., hogy népünk gazdagabb volna s kevésbbé volna rászorulva az ingyenes jogvédelemre, mint Páris lakossága. Talán az intézményt kellene hozzáférhetőbbé, népszerűbbé tenni, a bizalmat felkelteni irányában, s ami fő, az önbizalmat a szegényebb néposztályokban, a jogérzetet, melylyel a francia polgár az állam közreműködését, az eljáró hatóságok iránt mély tiszteletet tanúsítva, — de elvárja.

A másik adat viszont azt bizonyítja, hogy nálunk igen sok embernek van vagyona megfizetni az ügyvéd közreműködését, de kevésnek, hogy az államét. A szegénységi bizonyítványokkal sok a visszaélés. Panaszokat lehet hallani, hogy a szegénységi bizonyítvány néha éppen akkor, sőt hogy csak akkor adatik ki, ha a kérelmező az előjáró közeget a bizonyítványban foglaltak ellenkezőjéről kézzelfoghatóan meggyőzte. Nem merném állítani, hogy ezen hamarosan segíteni lehetne. Pénzügytani igazság, hogy oly államban, melyről a közfelfogás azt tartja, hogy bevételei nem méltányosak, s intézményekben nem adja vissza azt, amit bevételeiben elvett, a kincstár megkárosítása, sőt ennek hatósági előmozdítása nem tekintetik immorálisnak.

Mielőtt következtetéseinket levonnók, szólanunk kell a Jogvédő Egyesület működéséről is. Az egyesület két helyiségét 1910-ben 6283 egyén kereste fel. Rövid uton tanácssal 4677 ügy intéztetett el, 612 esetben veltek fel tényvázlatot.

Azonban ez az egyesület más célok megvalósítására hivatott, mint a panasz- és szegényjogi hivatal. Az egészséges állapot az lenne, hogy a Jogvédő Egyesület küldje a feleket panaszaik, felvétele céljából a bírósághoz és ne fordítva. A Jogvédő Egyesület inkább tanácsadásra hivatott, mint közvetlen cselekvésre, s e hivatásának a kimutatásból konstatálhatólag meg is felel.

Aki a viszonyokat ismeri, tisztában van vele, hogy a panaszfelvétel és szegényjog körül az állapotok tarthatatlanok.

A panaszfelvétel centralizálása és külön panasziroda szervezése a központi járásbíróság létesítése előtt is lehetséges, sőt szükséges. Ne gondoljunk nagy költségekre! A három szoba egyszerű felszerelési eszközökkel, nyomtatott formulák, melyeken időt és anyagot takarít meg az állam, nem sokba kerülnek. A szervezendő panasziroda *mindennap* felvenné a panaszokat és *minden* érthető módon előadott kérelmet, bármi legyen annak természete:

polgári, közigazgatási, vagy fegyelmi természetű. Az iroda megfigyelő intézet gyanánt is működhetne, a fővárosi, néhol közgazdaságellenes üzleti élet oly jelenségeinek szemmel tartására, amely az esetek szórványos volta, vagy az érdekeltek gyámoltalansága következtében ez ideig kikerülte a hatóságok figyelmét. A felvétel szegénységi bizonyítvány mellett teljes mentességgel, anélkül bizonyos illeték lerovása mellett történne. A hivatal élén egy önálló hatáskörrel felruházott, szigorú vizsgálat alapján kiválasztott törvényszéki jegyző állana; a felvételt öt-tíz, a hivatal vezetője által betanított fizetéstelennek kinevezett joggyakornok végezné, akik e munkásságuk után már minősítést kapnának. Felvehetőek volnának bírói pályára lépni nem kívánó oly ügyvédjelöltek is, kik tanulmányaik kiegészítése céljából a bíróságnál is óhajtanak bizonyos időt tölteni. Meggyőződésem szerint számos jelentkező akadna, mert az életet és a bírósági ügykezelés egy részét pár hó alatt úgy megismerni sehol sem lehet, mint egy panaszirodában.

Míg a panasziroda szervezése a berlini példa szerint történhetne, addig a szegényjog szabályozásánál a francia mintát tartom követésre méltónak. Az ügyvédi kar és a pénzügyi hatóságok bevonásával oly fizetéssel nem járó hivatal szervezendő, amely a kincstár és a ma rosszhiszeműleg minduntalan megtámadható ellenfél érdekeit jobban megvédhetné. Viszont az elnyert jogot a szegényvédőknek e hivatal által gyakorolt szigorú ellenőrzésével hatékonyabbá kell tenni. A panasziroda a szegényjogi hivatal alá volna rendelendő és a két államhivatal a Jogvédő-Egyesület működésével összhangba hozandó.

Meggyőződésem szerint a bajok orvoslása *semmi, még átmeneti pénzügyi áldozatot sem kíván, sőt a reform még pénzügyi előnyökkel is járhat.*

Nem szükséges semmi, csak az, hogy kormányzatunk meghallja azok panaszát, akik épp oly hálásak, mint aminő csendesen panaszkodnak s ne nézze el tovább, hogy nap-nap után ismétlődjék a legnagyobb igazságszolgáltatási hiba, anélkül, hogy ezért bárkit felelősségre lehetne vonni: a *denegatio iusticiae*. Mi hiszszük, hogy lesz még oly szegényjogunk is, amelyet, ha emlékeztünkbe akarunk majd idézni, nem a szegény, hanem a jog szó fog eszünkbe jutni.

4. A békéltetés; individualizáció a magánjogban.

Az igazságügyminiszteriumnak a polgári igazságszolgáltatásról előterjesztett jelentésében * a következő adatokat olvashatjuk.

(Az adatok megértésére előrebocsátjuk, hogy polgári ügyekben értékhatárra tekintet nélkül a békebíró békéltet; a békéltetésnek történetileg két különböző faja van; conciliation: I. à l'audience; II. en dehors de l'audience.)

I. Citation alapján (ez a ritkább eset) a békebíró elé került az ügy 13,519 esetben; mindkét fél megjelent 10,539 esetben; a békéltetés sikerült 3793 esetben = 36%.

II. Billet d'avertissement alapján a békebíró elé került az ügy 1.247,914 esetben; nem jelentek meg a felek, vagy csak egyik fél jelent meg 509,693 esetben, a békéltetés tehát megkíséreltetelt 738,221 esetben; a békéltetés sikerült 395,776 esetben = 53%.

A munka bírósága előtt a békéltetést a bureau particulier, nevezzük: kistanács, végzi.

A kistanács elé vitt ügyek száma 45,834; egy részt (9371) visszavontak, a békéltetés megkíséreltetelt 36,285 esetben; a békéltetés sikerült 19,064 esetben = 52%.

Ezek az adatok ** csak az előzetes békéltetésre a «conciliation préliminaire»-re vonatkoznak s nem foglalják magukban a tárgyalás folyamán létrejött egyezségek számát, ami pl. a békebíró-ságoknál az érdemi tárgyalások 30%-át, a kontradiktórus ügyek 55%-át teszi.

Mért sikerül a perek ily nagy százalékát békés ultra terelni, az államot és a feleket jelentékeny költség, a bíróságot tetemes munkatöbblettől megmenteni?

Melyek e jelenség okai s mik a következményei?

*

Lássuk mindenekelőtt az eljárást.

Eljárás

Polgári ügyekben szabály szerint, értékhatárra tekintet nélkül a «juge de paix», a békebíró egyeztet. A törvényszék előtt

* Comptes généraux de l'administration de la justice civile et commerciale 1906.

** A kereskedelmi törvényszék előtti békéltetés eredményeit, mivel az burkolt alakban történik, más helyütt ismertetjük.

nem indíthatom meg keresetem, míg nem igazoltam, hogy a békülést megkíséreltem. A «conciliation préliminaire» — *per-előfeltétel*.

Minden békebiróságnak meghatározott békéltetési napja van. Egy héten csak egy. E napon kerülnek conciliation alá ugy a békebirósági, mint a törvényszéki hatáskörbe eső ügyek. A huis-sier után tehát például hétfőn meghívom ellenfelemet a legközelebbi békéltetési napra: szerdára a bíró elé. A bíró a tárgyalás előtt megkapja az idézőlevelet, amely röviden tartalmazza a keresetet. Először a greffier felhívja a feleket s az idézőlevelet = kereseteket három csoportba osztja a szerint, amint 1. felperes, 2. alperes, vagy senki, 3. mindkettő, megjelenik.

Megelőzőleg az összes ügyek számára elkészít (pusztán a nevek beírásával) egy-egy «permis de citation»-t, azaz igazolását annak, hogy a békéltetés sikertelen maradt. Most befejezve a felhívást, ott ahol csak a felperes jelent meg, a «permis»-t ennek átadja, — az egyeztetés nem sikerült, lehet az illetékes bíró elé s rögtön el is bocsátja; ott ahol felperes nem jelent meg, a «permis»-t beszakítja, megsemmisíti, az ügy «supprimée» megszűnt.

A bíró elé csak a harmadik csoport: a kontradiktórius egyeztetési ügyek kerülnek. Az egyeztetés nem nyilvános. A bíró propozíciót tesz; s ezt a felek igen gyakran szó nélkül, vagy megköszönve elfogadják. A megállapodásról csak az esetek 8%-ában vett fel a bíró formális jegyzőkönyvet 1906-ban.

Ha az egyeztetés sikerül, az ügy be van fejezve. Ha nem — két eset lehetséges: 1. az ügy békebiróság elé tartozik — ebben az esetben felperes ellenfelét nyomban megidézi a legközelebbi, pl. szombati tárgyalásra; 2. a törvényszék elé — felperes megindíthatja keresetét.

Maga a békéltetés rendkívül rövid, egyszerű; a bíró nem erőszakolja *egyénileg* a feleket kibékülésre. Ha szuggeszióiról lehet beszélni, ugy csak «intézményes szuggeszió»-ról lehet szó.

Ugyanez a békéltetés módja a *munka bírósága* előtt.

A szakosztály elnöke, aki maga is munkás, vagy munkaadó, röviden meghallgatja a feleket. Ezután megteszi indítványát, iparkodik arra a feleket rá is beszélni, de kényszer nincs. Ha az egyezség létrejön, azt lehetőleg nyomban le is bonyolítják. Ha nem, az ügynek három nap múlva ítélet vet véget.

De van békéltetés a *törvényszék* előtt is.

Nem beszélve most a státuszperekéről, megtaláljuk a békéltetést nyílt alakban a *munkások baleseteinél* követett eljárásban s burkolt alakban a *référé*-eljárásban.

Az 1898 április 9-iki törvény szerint a balesetről hivatalból felvett iratok hivatalból felterjesztetnek a polgári törvényszék elnökéhez, aki a felterjesztés megérkezésétől számított öt napon belül megidézi a munkást, vagy jogutódját, az alkalmazót és esetleg a biztosító társaságot. (16. §.)

Először megkísérli az egyezséget. Ha az egyezség létrejön, a kártérítést jogerősen ez állapítja meg. Hogy mi történik akkor, ha az egyezség nem jön létre, erről máskor. A törvény ugyan így beszél: «en cas d'accord» megegyezés esetén, s nem nevezi az eljárást *conciliation*-nak. De az eljárás mégis az. «*Conciliation*» a felírása az egyezségek nyomtatott blankettáinak. *Conciliation*-nak nevezi ez eljárást a nép, így nevezi a munkásszindikátusok szövetsége által kiadott törvényt magyarázat, az érdekeltek törvényt magyarázata.*

A békéltetést az elnök helyettese végzi, a legszebb eredménnyel, sajnos ez irányban hivatalos adatok nem álltak rendelkezésemre, saját megfigyelésem szerint az arány legalább 50%.

A *référé*-eljárás bevallott célja nem a békéltetés, hanem a törvény szavai szerint: ideiglenes intézkedés. Az élet azonban az intézményt új tartalommal töltötte meg. Az esetek igen nagy számában a per ott kezdődik és ott végződik a *référé*-bíró előtt. Vannak oly esetszabványok, pl. lakásügyek, végrehajtást szenvedettnek bizonyos esetekben adandó halasztás, ahol a felek nem is mennek más szándékkal a *référé* elé, minthogy illetékes helyen kössenek meg egy az élet által már megszabott schéma szerint gördülő egyezséget, melynek változó tartalmát a *référé*-bíró kijelentése adja.

Az élet, mint a jog s különösen a francia jog sok egyéb területén, itt is túltett a törvényen. A törvény ideiglenes intézkedést teremtett; az élet észrevette, hogy ez a hatóság alkalmas forum arra, hogy ott, ahol a helyzet nem mérgeződött el, a legvéglegebb intézkedést: az egyezséget létrehozza.

S mert az intézmények vizsgálatánál a perjogban is az intézmény valódi tartalmát, *célját* kell irányadónak tekinteni, nézetem szerint ez intézményt a tudománynak is két helyen: a békéltetés és az ideiglenes intézkedés fejezete alatt kellene tárgyalnia.

Ezt az okoskodást egy tünemény is megerősíti, amelyre alább rátérünk. Ismerve most már az eljárás vázlatos képét, kutathatunk a ható erő után.

* Les accidents du travail 35, 36.

A siker okai A francia birói karról szólva megemlékeztünk arról, hogy a legtekintélyesebb hivatal Franciaországban a birói. A biró iránti tiszteletben a mai társadalom ellenségei is osztoznak. Ebben a birói karban nagyon jelentős szerepük van a békebiráknak.

A Magyar Jogászegyletén legkiválóbb perjogi szakembereink egyike azt mondta a békebirákról: «ezek kivénült községi tanácsosokból, végrehajtókból, polgármesterekből — községi bírákból lett emberek, — akik jogot nem tudnak stb.» Ez így szóról-szóra igaz. Bár minden szó félrevezető, mert lefordíthatatlan. A francia maire nem polgármester és nem községi bíró, hanem a község mondhatni abszolút ura, a «conseiller municipale» nem községi képviselőtestületi tag, hanem egy nagyhatáskörű és kisszámú tanács tagja, a huissier nem végrehajtó stb. De a kijelentés mégis igaz. Azok a miniszteri hivatalnokok, referensek, kongresszusi megbízottak, kikkel említett felszólaló beszélt, bizonyára panaszkodtak a francia békebirák jogászai tudatlansága s a politikai befolyások felhasználásával kierőszakolt kinevezések miatt.

E panaszokhoz hasonló egy ügyvédtől és egy törvényszéki greffier-től magam is hallottam.

De egy birói testületet ez alapon megítélni nem lehet. Egy szabad államban a bíróság tudásának és tekintélyének megítélésénél azt a magatartást kell alapul venni, amelyet határozataival szemben az, aki azokat tárgyilagosan felülvizsgálja: a felső bíróság, és aki alanyilag végrehajtja: a nép, tanusít. Most ez utóbbiról: a tekintélyről kell szólnunk. Franciaországban, a vidéki társadalom életében, — tudjuk, hogy minden cantonban van békebiró, a kulturélet egy triumviratus körül forog, amelynek tagjai: az állam képviselője, a maire; az egyház képviselője, a a curé; s közöttük, a társadalmi életben mondhatni felettük: a juge de paix, az egyetlen bíró. A békebirónak egyéni megfigyelésünk szerint, amelyet a felelősségi statisztika adatai is megerősítenek, — a juge de paix-nek sokkal nagyobb tekintélye van, mint a mi járásbiráknak. Tekintély alatt érve természetesen annak a társadalomnak a becsülését, amelyben a kérdéses személy hivatását gyakorolja.

Ami Páris és a nagyvárosokat illeti, itt a juge de paix társadalmi szerepe kisebb. Kisebb tekintélye is, de inkább csak, hogy így nevezem, a jog emberei előtt. Nem kell ennek okát bővebben magyaráznom, vidéken ő az egyetlen, nagyvárosban az utolsó bíró.

De ne higyük azt, mintha ez a különbség az igazságszol-

gáltásra érzékenyebb eredménnyel volna. Kellemetlen dolog, hogy nekem nem kisebb feladat jut osztályrészül, mint Garsonnet-t ha nem is korrigálni, de félreérthetőségét enyhíteni.

Megemlékezve ugyanis* arról, hogy a forradalmi Assemblée constituante philosophusai a békéltetésnek minő jelentőséget tulajdonítottak, hogy a code de procédure szerkesztői már kevesebb reményt fűztek hozzá, hogy a békével végződött ügyek száma 1845-től 1881-ig az 50%-ról 25%-ra csökkent, kiemeli, hogy mindamellett helyes volt ez intézményt fentartani, «a statisztika igazolja, e megállapítás helyességét, 1879-ben az ügyek 36%-a fejeződött be egyezséggel.»

Ezek után: «Párisban és a nagy városokban, ahol a békebiró előtt csak egy avoué-segéd jelentkezik, s megbízza nevében kijelenti, hogy nem kíván békülni, a békéltetés csak üres formalitás, de nem így van mindenütt» stb.

Ilyen kijelentés már kézzelfoghatósága miatt is, oly államok jogászaira, ahol ugyan békéltetés nincs, de békülést megtagadó nagyvárosi ügyvédjelöltek vannak, igen félrevezető lehet: az egész intézményt nevetségessé teheti. S mert úgy érzem, nálunk is lehetnek olyanok, akik egy ily előkelő helyről jövő mondást hajlandók maga sz intézmény ellen fordítani, talán nem lesz felesleges a nagyvárosi, helyesen a párisi békéltetéssel külön foglalkoznom.

Sajna csak 1906-iki adatok állnak rendelkezésemre.

Vegyük csak a békéltetés egyik, a gyakrabbi fajtát.

A békéltetés eredményei:

	Idézés kiadott	Mindkét fél megjelent	Az egyeztetés sikerült
Franciaországban	1.247,914	738,221	395,776
Párisban	143,817	78,665	32,693

A siker aránya százalékban:

	Az összes ügyekhez	Ahol mindkét fél megjelent
Franciaországban	32%	53%
Párisban	22%	40%

Ez a 10 ill. 13%-os különbség mindenesetre jelentős, de «vaine formalité»-e az az intézmény, amely lehetővé teszi, hogy az összes perek egyötöde, azon pereknek, ahol a békebiró szóhoz juthatott kétötöde végződjék egyezséggel? Lehet, hogy midőn Garsonnet művét kiadta, nem dolgozták fel törvényszéken az adatokat.

* Traité II. 194.

Fölmerül most már az a kérdés, hogy a már említett okokon kívül mik azok a tényezők, amelyek az eredményt így módosítják; — már fentebb jeleztük is, hogy a törvényszéki elnöki hatáskört, nevezetesen a référé és efajta határozatokat gondoljuk azon helynek, hová a békebíró elől eltűnt békülési szándék elhuzódik.

Ezt a megfigyelést a következő számítás igazolja. A Párisban kibocsátott béke-idézés aránya az egész Franciaországban kibocsátottakhoz, 11 a 100-hoz = 11 %, ha a viszonyok mindenütt egyformák volnának, a siker arányának is ilyennek kellene lenni; ez azonban nem következik be, mert a párisi sikeres egyezségek száma, az egész Franciaországban sikerült egyezségek számához úgy aránylik, mint 8 a 100-hoz = 8 %.

Különbség: —3%.

A párisi polgári törvényszékhez benyújtott perek száma úgy viszonylik a Franciaország összes törvényszékeinél benyújtottakhoz, mint 16 a 100-hoz = 16 %. Ha a viszonyok mindenütt egyformák volnának, ugyanennyi volna az elnöki ordonnance-ok száma is; ez azonban nem következik be, mert a Párisban kibocsátott elnöki ordonnance-ok száma úgy viszonylik az egész Franciaországban kiadottakhoz, mint 19 a 100-hoz = 19 %.

Különbség: +3%.*

Ez a különbség pedig nem az «*assignation à bref délais*»**ből telik ki, mert ha ez igaz volna, az egész számítás érték telen játék volna.

Az elnök sürgősségi végzéseinek száma az összes elnöki végzések, ordonnance-oknak csak 9%-át teszik, még Párisban is.

Hanem igenis lebillenti a mérleget a référé ordonnance-ok száma, ahol Páris az egész Franciaországban kiadottak 2/3-részt pontosabban 78%-át foglalja le.***

Megállapíthatjuk tehát azt, hogy a békéltetés sikere elsősorban a bíró egyéniségén alapszik. A békebíró társadalmi helyzete vidéken előkelőbb, működése eredményesebb; nagyvárosokban sikere kisebb; szerepének egyrészét itt a törvényszéki elnök veszi át.

* Perek a törvényszék előtt a) Seine: 20,019; egész: 125,028. Elnöki ordonnance-ok a) Seine: 69,798; egész: 364,071.

** Elnöki engedély békéltetés mellőzésével való perindításra; sürgősség.

*** L. Eugen Albert: A référé J. K. 426., 1910.

A bíró személyében rejlő okokkal végezve, áttérhetünk a többi tényezőre.

Nem említve azt, hogy a francia népnek a bíróság iránti hagyományos tiszteletét az állam *külsőségeikkel*: a bírói helyiségek berendezésével, bírói ruhával, az órséggel, kitüntetésekkel, különféle szertartásokkal törekszik megerősíteni, az egyeztetéshez szükséges bírói hatalom a peres eljárás szabályaira támaszkodik.

Az a bíró, akinek a határozatát egy kimondott «fellebbezek» szóval fel lehet dönteni, nem békéltethet.

A francia békebíró 300 frank-ig első és utolsó fokon ítél. Nem tartozik ide az okok részletes ismertetése, csak az eredmény érdekel jelen alkalommal bennünket. 1910-ben a párisi törvényszék, mely alá 20 békebíró tartozik, 626 megfellebbezett ügyben ítél.

Ily ritka felebbezés mellett lehet csak a békebíró kielenítésének az a «*suggestiv*» hatása, mely a feleket békülésre bírja; a fél tudva, hogy mást ítéletben sem remélhet, mit a bíró gyakran előre meg is mond neki, meg akarja takarítani a költségeket, s inkább kibékül.

A bíró társadalmi tekintélyén, perjogi hatalmán kívül a bíróságba vetett *bizalom* nyomja le erős súlylyal a békéltetés serpenyőjét.

Ugyanaz a *bizalom*, amely a francia polgárt, mint törvényhozót, *mint államot* arra indítja, hogy a felebbezést jogszabállyal korlátozza, indítja a francia polgárt, mint peres felet, *mint egyént*, hogy az ítélet ellen felebbezéssel még a megengedett körön belül se éljen, hogy az egyeztetéskor nyilvánított bírói vélelmenyt ítéletnek tekintse.

Ez a bizalom a fent már érintett egyéni momentumokon kívül a társadalom szervezetén alapul.

Ott, ahol a nép egyszersmind állam is, ahol a nép nem érezheti az állam szerveit idegennek, mert annak alakításában maga is részt vesz, ezekben az önalkotta szervezetekben jobban bizik is. A bírói pálya (nem beszélve itt a *juge de paix* ról, — ami nem pálya) — Franciaországban jóval inkább mint hazánkban: gazdag emberek pályája. De a francia polgár sokkal közelebb áll bírójához, mint a magyar, mint akár a német. Nem arról szólok, mily mértékben *iparkodik* a bíróság mindenekfelett csak igazságosnak lenni, hanem, hogy mennyire *érzi* az egyén, hogy ennek az iparkodásnak jutalmazó vagy büntető szankciója az ő kezében van.

Gyakori panasz, hogy Franciaországban a politika még az igazságügyi kinevezések terén is érvényesül. Ez valószínű. De igénytelen nézelem szerint politika—egyenlő: az államban erősebb valaki akarata, mindenütt érvényesül. A kérdés csak az: közöttük érezhetjük-e magunkat ezeknek az erősebbeknek?

A bíróság körül csoportosítható momentumok mellett, — a részletes kifejtést máskorra hagyva el — meg kell említenünk azokat, a melyek a felek egyéniségére vonatkoznak. A pereskedési hajlam, eltekintve attól, hogy egyes fajoknál erősebben, másoknál gyöngében nyilatkozik, lépést tart a kultúrával, és pedig a kultúra emelkedésével csökken. E helyütt nem óhajtjuk analizálni az okokat, csak le akarjuk szögezni a más helyen adatokkal bizonyítandó tényt, hogy Franciaországban a per aránylag ritkább. Már most azok a motivumok, a melyek a per indításától visszatarthatnak, nem szűnnek meg hatni a már megindított perben sem és a békéltetés alatt éreztetik befolyásukat.

*

A békéltetés sikerét így a bíróság tekintélyére, a bíróságba vetett bizalomra, eljárási szabályokra (az eljárás drágasága is egyik lényeges momentum), az állam szervezetére, s a kulturális fejlettségre, mint okokra visszavezetve hátramarad annak a kérdésnek a megoldása, mi e jelenség következménye.

Következmények
Hogy az igazságügyi budgetben mit jelent az, ha a perek 35—50% a egy pár perces aktussal megszűnik, nem szükséges bőven fejtegetni. Az is nyilvánvaló és az előző megállapítással egyértelmű, hogy a bíróság óriási munkatehertől szabadul meg.

Az állam megtakarít fentartási — a felek perköltséget, s — időt. Micsoda rettenetes kapitális az az összeg, amelyet a francia társadalom ez uton munkanapokban megtakarít. Csak egy gyermekesen egyszerű számítás.

Vegyük a békebíró előtti békítés csak egyik esetét: 395,776 a békével befejezett ügyek száma. Tegyük fel, hogy mindegyik perben csak két személy szerepelt volna, minden per egy tárgyalással ért volna véget s számítsuk úgy felperes mint alperes munkanapját 5 koronájával: a megtakarítás 3.957,760 korona. És ez csak egy tétel.

De e tételnél is: egy tárgyalással ér-e véget minden ügy, két személy szerepel-e minden perben; 5 koronát vesz-e minden személy?! Hol vannak a tanúk, az ügyvédek, a végrehajtó, a bíró, az irnok?!

Az a hatás, a melyet a békéltetés a gazdasági életre gyakorol ne terelje el figyelmünket egy másik, — a következményeiben még talán fontosabb befolyás felől, melyet az anyagi jog fejlődésére gyakorol.

A békéltetést a «juge de paix» gyakorolja szabály szerint. A békebíró ítélete hozatalában nincs törvényhez kötve, ott, ahol utolsófokon ítél. Csak hatáskörét nem szabad túllépni. A bíró a mélyebb jogi kiképzés hiánya miatt is kénytelen ítéletét a méltányosságra alapítani. Ha a bíró az ítélet hozatalánál is ennyire szabad, — mennyivel szabadabb az egyeztetésnél?

Természetes tehát, hogy az egyeztetésnél a méltányosság a legteljesebb mérvben érvényesül. A békéltetési eljárás rendező elve: a méltányosság; a peré: a jog. De a békéltetési eljárásban megszilárdult méltányossági érzetlet lassankint bevonja az egyértelmű egyezségeket patinájába, s végül nem tudjuk megkülönböztetni a valódi jogszabálytól: a szokásjogtól. Bevonul lassanként az ítéletekbe — mert nehéz mást találni jogosnak szombaton, mint amit méltányosnak találtam szerdán, — s az ítéletekből ismét a nép közé.

Az általános jogfejlődésre gyakorolt befolyáson kívül van azonban a békéltetésnek egy másik hatása, az előzővel egy forrásból származó, de nem a köz, hanem az egyén érdekei felé tekintő. Ez az individualizáció.

Ez a gondolat, amely a büntetőjogban pályáját már megfutotta: forradalmi eszméből dogmává jegeczesedett, — a magánjogban egészen idegennek látszik.

Hogyan? Hát lehessen azonos joghelyzeteket a peres felek személye szerint megítélni? Más kártérítést fizessen a gazdag, mint a szegény? Szabadjon kitolni a költözködés határnapját, mert a lakónak nincs lakása? Adhasson a bíró az adós vagyoni helyzetétől függő halasztásokat? Nem vesz-e el a jogbiztonság, nem dől-e meg a jogrend?

Nem! És talán ez a legfontosabb szerepe, s legértékesebb munkája a békéltető bírónak, gondoskodni arról, hogy az eszköz kedvéért ne öljük meg a célt, a rend kedvéért az életet, az állam kedvéért: az egyént.

Érzem, hogy ehhez a gondolathoz mi egy kicsit színvakok: dogmavakok vagyunk. Mi ez? Kérdezzük. Mi úgy tanultuk, hogy van jog, amely szabályozza az életviszonyokat, van jogsérelem; van bíróság, amely a mult jogviszonyokat vizsgálat alá veszi s megállapítja, hogy mi a jogszabály. Ez a per, s ez az ítélet; ez az igazságszolgáltatás.

Pedig az államban emberek is vannak, akik egy házban, faluban, városban laknak; talán barátok, valószínűleg ismerősök; egymással szolgálati, üzleti viszonyban állanak, s akik nem is akarják e viszonyt örökre megszakítani, akik nem akarnak *harcot*, akiknek *nem kell a mi szögletes, durva igazságunk*, akik nem azt akarják tudni, hogy mit kellett volna csinálni, hanem azt akarják meghizható helyről hallani, hogy ha már így fordult a sor, mit kell ezután csinálni.

Ez a «forduló sor» pedig minden esetben más és más.

A békéltetés alapelve az individualizáció.

Van tehát békéltetés és van per.

A békéltetés célja: olyképpen rendezni a jogviszonyt, ahogy az a fenforgó viszonyok mérlegelésével *legczélszerűbbnek* látszik.

A per célja: végrehajtani a jog parancsát.

A bírót a joggá sűrűsödött *obiectiv* — a békebíró a kötetlenül lebegő *subiectiv* czélszerűség vezeli.

*

Ami hazánkban «*egyezség megkísérlése*» czimén véghez megy, travestiája a békéltetésnek.

Voltaképp nálunk békéltetés nincs is.

Óh hiszen, igaz! Legyünk igazságosak. Van minélunk is békéltetés, az egyezségi kísérleten kívül is. A mi egész járásbíró-sági eljárásunk úgy a polgári, mint a büntetőperben, hiszen az valójában békéltetés.

Ha valami francia tanulmányozná a mi igazságszolgáltatásunkat, e szavakat írná naplójába az elsőfoku bíróságok meglátogatása után.

«Van a magyar jognak egy érdekes intézménye: a «*conciliation postérieure*», ami abban áll, hogy a bíró kis száz-kétszáz koronás polgári vagy egyszerű becsületsértési perrel is négy-öt tárgyaláson bajlódik. Mikor a tárgyalást végre berekeszti, feláll és kihirdet valamit: ezt «*itélet*» nek nevezik. Most distinguálni kell. Büntetőperben a felek rögtön nyilatkoznak az iránt, hogy elfogadják-e azt a valamit. Ha nincs meggyezés, egyes bírák újabb ajánlatfelét tesznek, amíg a meggyezés létrejön, vagy minden remény meg nem hiúsul.

Ha valamelyik fél csak egy szót mond: felebbezek, a bíró egész munkája ugyszólván elveszett, mert az ügyet három más bíró újra tárgyalja, kiket az elsőbíró megállapítása igen kevésbé köt.

Máskép van a dolog a polgári ügyekben. Ott kétheti gondol-

kozási ideje van a feleknek, hogy elfogadják-e az elsőbíró által elkészített «*itélet*»-et.

Ez az intézmény igen szép. Egyes bírák (ez a szokás nem általános) igen nagy buzgalmat fejtenek ki, hogy az «*itélet*»-nek nevezett egyezségi ajánlat mindkét fél tetszését megnyerje, s hogy így a pert jogerősen befejezzék. Csak azt nem tudom, mért nem ezen kezdik...!»

De hagyjuk a szatirát. Sok oka van annak, hogy nálunk nincs békéltetés, s ezek között nem is elsőrendű jelentőségű az, hogy az egyezés létrehozását az állam nem tekinti érdemnek, mögötte visszaélések után kutat, s az érdemleges ítéletek száma után minősít; hogy a békéltetéssel még a törvényhozás is igen mostohán bánik még ott is, ahol egyébként oly bőkezű, a paragrafusok osztogatásánál.

Mélyebben fekvő okok gátolják az intézmény kifejlődését.

A felebbezésnek tág tere és könnyű módja, melyre országunk állapotánál fogva kényszerítve vagyunk, az igazságügyi dologi berendezkedés nyomorusága, a bírót *tekintélyétől* fosztja meg.

A felek a tárgyaláson nem jelennek meg *személyesen*; a tömegnapos megbízott az egyezségekre nincs meghatalmazva; s nem mondhatni, hogy a békeszeretet vagy áldozatkészség tulzolt mérvben hevitené.

A nép kilépett a patriarchalis egyszerűségből, de messze van attól, hogy belépjen a nyugati kulturába.

Jogaival nincs tisztában. Bizalmatlan, fegyelmetlen. Fél, hogy megcsalják, mert sokszor megcsalták. Fél azoktól, akik kihasználják s nem bizik azokban, akik elnézték, hogy mások kihasználják. Fél, hogy jogtalanságot követnek el vele szemben, mert jogtalan; fél az államtól, mert az neki idegen, huzódva nézi hivatalnokát, mert szolgájának már, urának még nem érezheti magát.

A béke kényes virág; parancsszóra nem szeret teremni.

Szép, komoly, világos termekben ülteti állam s egyén által a társadalom első embereként tisztelt bíró, hivatását becsülő ügyvédi kar segítségével mellett polgári jogaira és kötelességeire az iskolában megtanított szabad népek lelkébe.

5. Bizonyítás. Jegyzőkönyv.

Hazánkban a bíró erejének technikai munkától szabad részét ugyszólván teljesen a bizonyítás veszi el; magának vagy segédjének legtöbb idejét a jegyzőkönyvvezetés köti le. E tekintetben Franciaországban egész más állapotok vannak.

Az okirati kényszer, az okirat belajstromozása, az «enregistrement», s az ehhez fűzött jogkövetkezmények a perek légióját fojtják meg keletkezésükben s ölik meg rövidesen születésük után.

Sajátságos, hogy az okirati kényszer oly időben keletkezett, midőn még Franciaországban is kevés volt az irni-olvasni tudók száma.

1566-ban mondotta ki az ordonnance de Moulins, hogy 100 livret felülhaladó ügyekben a bíróság nem fog tanubizonyítást elfogadni, ez ügyekben írott szerződés kötendő «pardevant notaires et témoins», majd átvette e szabályt az 1667-iki ordonnance-on keresztül a code civil 1341. §-a is azzal a módosítással, hogy 100 livre helyett az értékhatárt 150 frankra emelte, helyesebben szálította le.

Franciaországban tehát negyedfél század óta a jogi forgalom jobbára írásbeli jogügyletekre van alapítva; természetes, hogy ez a szabály az értékhatáron alul is érezteti hatását.

Vannak azonban ügyek, ahol az írásbeliség értékhatárra tekintet nélkül kötelező, nevezetesen egyfelől az anyagi jog: a jogügylet létrejötte, másfelől a bizonyítás szempontjából.

Semmis, ha nem foglaltatik írásba például az élők közti ajándékozás, a jelzálogadás.*

Tanuval nem bizonyítható: a bérleti szerződés ha még fogantatba nem vétetett, a peregyezés (vitás), az antichresis, az igazságügyi segédszemélyek állásának eladása, a személyi állapotokra vonatkozó jogügyletek, stb.

Természetesen a fenti általános szabály alól vannak kivételek; a legfontosabb ezek közül az, amelyet a code de commerce tesz 109. §-ában, mely szerint kereskedelmi ügyekben 150 frankon alul is helye van a tanubizonyításnak, ha a bíróság ezt helyesnek találja.**

* Garsonnet. II. 297.

** A gyakorlat így értelmezi e szakaszt.

Míg tehát a polgári bíróság keze meg van kötve s tanubizonyítást 150 frankon aluli ügyben el sem rendelhet, addig az elrendelés kereskedelmi ügyekben tisztán a bíróság diszkrecziójától függ.

Mielőtt rátérnénk annak kifejtésére, hogy e szabálynak mi a hatása Franciaországban, legyen szabad pár szóval megemlékezni arról, mi jelentősége lehetne e szabálynak hazánkban.

Az az ellenérv, hogy az írásbeliség meghonosítását az irni-olvasni tudás és a műveltség hiánya gátolná — a fenti adattal szemben alig állhat meg.

Nézetünk szerint talán a műveltség hiánya még fokozottabb mérvben teszi szükségessé az írásbeliséget — fontosabb ügyekben.

Nemzeti szempontból jelentős reform volna, ha a jogügyletek legalább fakultative egy állami hatóság előtt köttetnének, de a «fakultative» szó úgy értendő, hogy a néphez mindenképpen közel legyen az, ki előtt szerződéseit kötni akarja.

A pénzügyi eredmények sem volnának megvetendők. A forgalmi adók nem csusznának ki az állam kezéből.

Az «enregistrement» bevételei az örökösödési illeték beszámításával 800 millióra irányoztattak elő 1911-ben; a «timbre» (bélyeg) jövedelmekkel együtt körülbelül egy milliárd frankot szolgáltat a forgalom, többet mint az egyenes adók, vagy a vámok, vagy a fogyasztási adók, szóval az állam összes bevételeinek egynegyed részét.

Illetéki jövedékgyűnkét csakis egy gyökeres igazságügyi reform orvosolhatja, melynél a Franciaországban elért igazságügyi és pénzügyi eredmények hatása alól alig térhetnénk ki.

Hazánkban nagy létjogosultsága volna értékhatáron felül a formula-monopoliumnak. A jogügyleti aktusok bélyeges papíron történjenek, melyeknek általános szövegét az állam előre megállapíthatná. A formulákat az állami gyártmányok árusítói hoznák forgalomba.

A lajstromozás a mai illetékelés végetti bemutatást pótolná, persze hatályosabban. A szankezió: bizonyítási hátrányok és a lelet.

Módot lehetne találni arra is, hogy a felek a szerző előre megállapított és be is tartott taksa szerint hatóság¹ személylyel vagy ügyvéddel készíttessék. Alkalmas mód volna talán az, ha a szerződés készítői közvetlen a féltől díjat el nem fogadhatnának, hanem az ügyleti papírról elválasztott szelvények értékét váltaná be a hatósági személy illetőleg ügyvéd s fizetné ki az illeték levonása után az állam.

Ez mind a kivitel dolga; ehelyütt csak azt kell konstatálnunk, hogy ez oly igazságügyi reform lenne, amely az igazságügynek és a gazdasági életnek használna, az államnak pedig új bevételi forrást biztosítana.

De térjünk vissza megkezdett utunkhoz; lássuk, miben nyilatkozik az okirati kényszer hatása a perre.

A tanubizonyítás értékével ehelyütt hosszabban nem lehet foglalkoznunk, de meg kell jegyeznünk azt, hogy úgy látszik, mintha a tanuvallomás értéke mintegy a kultura fokmérője volna. A római jog azt tartotta, hogy «contra testimonium scriptum non scriptum non valet»,* már a középkori jogban a tanubizonyítás nagy erőre kap, s Franciaországban uralomra vergődik a «*temoins passent lettres*» elve, míg az ujkorban tekintélye alá kezd szállni, de a legujabb korra vár a feladat, hogy azt a legszűkebb hatások közé szorítsa.

Tisztán perttechnikai szempontból: a tanubizonyítás mellőzése egy lélekölő munkát tesz majdnem feleslegessé: a jegyzőkönyvvezetést.

Jegyzőkönyv-
vezetés; a tör-
vényszék előtt
1907-ben 136,927 pert fejeztek be a francia törvényszékek, 73,697-et (54%) kontradiktórius ítélettel. Ezzel szemben 13,361 esetben rendeltek el tanubizonyítást; tehát az összes ügyeknek nem egész 10, a kontradiktórius ügyek 18%-ában. Minden tizedik befejezett, s minden ötödik kontradiktórius ügyben rendeltek tehát el tanubizonyítást. S honnan kerülnek ki ezek az esetek? E tekintetben az általános statisztika felvilágosítást nem nyújt, de következtethetünk.

Párisban 2806 esetben rendeltek el tanubizonyítást. A szegényjog munkásbaleseti ügyekben hivatalból illeti meg a felperest. A szegényjog megadatott 1856 ilyen esetben (1909-ben, nyomtatásban meg nem jelent statisztika).

E két adat összevetéséből megállapíthatjuk, hogy tanubizonyítás ugyszólván csak ott használtatott, ahol más bizonyíték nem is képzelhető, legfőbb csoport: baleseti kártérítés.

Ezek az adatok különben csak eredményei a fent ismertetett szabálynak, mert a polgári törvényszék elé 150 frankon felüli ügyek tartoznak.

Ha most még a tanubizonyításos ügyekhez hozzászámitjuk is azt a 18, illetőleg 31 esetet,* ahol a bíróság a felek személyes

* Inst. Just. lib. III. tit. XIX. §. 12.

** Párisban; az egész Franciaországban: 750, illetőleg 1326!

megjelenésél (két formában: *interrogatoire sur faits et articles* és *comparution personnel des parties*) rendelle el, azt mondhatjuk, hogy a törvényszék az összes ügyek több mint $\frac{2}{10}$ részét intézte el *jegyzőkönyvfelvétel nélkül*, mert azok a magánjegyzetek, amelyeket a bíró a plaidoirie-k alatt tesz, jegyzőkönyvnek nem tekinthetők.

De vizsgáljuk meg most, milyenek a viszonyok ott, ahol a tanubizonyítást a törvény megengedte.

Előre kell bocsátanunk, hogy a tanukra való hivatkozással nem lehet oly könnyen visszaélni, mint nálunk. Mintán minden tanu a fél maga idéz, s minden idézésért külön díj fizetendő, az ügyfél már ezért is meggondolja, hogy hány tanu kihallgatását kérje; de őt tanu túl a bíróság pernyertesség esetén sem itél meg költséget.

A megidézett tanu elmaradása esetén a félnek tartozik 10 frank kártérítéssel és ezenfelül első ízben 100 frankig terjedhető, második alkalommal 100 frank nem mérsékelhető és kötelezően kiszabandó pénzbírsággal büntetetik.¹

A tanubizonyítást, az «*enquête*»-et semmiség terhe mellett nyolcz nap alatt be kell fejezni, amennyiben a bizonyítást elrendelő végzésben hosszabb határidő nincs kijelölve.

A tanu vallomása előtt esküszik; esküje két szó *aje jure*, esküszöm. Vallomását egyfolytában mondja el s kérdéseket csak annak végén szabad hozzá tenni.

A törvényszék előtt kétféle eljárás van: rendes és sommás. A rendes eljárásban az «*enquête*» ról felvett jegyzőkönyv igen részletes és formalisztikus.

Nem úgy a törvényszék előtti sommás eljárásban. Mig a rendes eljárásban a tanukihallgatást megbízott bíró nyilvánosság kizárásával teljesíti, addig a sommás eljárás «*enquête sommaire*»-je nyilvános. Ez utóbbi esetben, ha az ügyben a törvényszék utolsó fokon ítélkezik, *jegyzőkönyv egyáltalán nem vezetetik*, csak az ítélet foglalja magában: «le résultat de leurs dépositions», a tanuvallomások *eredményét*.

Ugy, hogy a fent kimutatott 13% ($\frac{2}{10}$ -edrés) a valóságban 11%-ra súlyyod le, s az ügyek $\frac{2}{10}$ része tehát az, amely jegyzőkönyv nélkül intéztetik el.

Ha még megemlítjük, hogy a jegyzőkönyv nélküli *enquête* szerint folyik a tanukihallgatás a *référé*-eljárásban** is, s hogy

* Garsonnet II. 524.

** Garsonnet szerint; e sorok írója nem tapasztalta, hogy *référé*-eljárásban tanura hivatkoztak volna, a *référé sur proces verbaux greffier*-je szerint a gyakorlatban kizárva.

ennélfogva az egész référé-eljárás pár szavas jegyzőkönyvvel bonyolódik le, akkor tisztában lehetünk körülbelül azzal, minő szerepe van a jegyzőkönyvnek a *polgári tribunal* előtt.

A békebiróság előtt Azt hihetnők, hogy a békebíró előtt a tanubizonyítás gyakoribb; itt ugyanis gyakrabban fordulnak elő 150 frankon aluli ügyek. Nem így van, mint alább látni is fogjuk.

Ha az ügy felebbezés alá kerülhet, a jegyzőkönyvnek magában kell foglalni a tanuvallomások lényegét, tanuk szerint külön-külön. De ha utolsó fokon ítél a békebíró, *jegyzőkönyvet nem vezetnek*, s csak az ítélet indokolásában kell reprodukálni a vallomások értelmét: «le sens général des dépositions». E szabály értelmét úgy foghatjuk fel, ha elgondoljuk, hogy a békebiróságok összes ítéleteik $\frac{3}{4}$ részét utolsó fokon hozzák.

Mint fent említettük, az okirati kényszer értékhatáron alul is érezteti hatását. 1907-ben 148,430 kontradiktórus ítéletet hoztak a francia békebiróságok; 22,014 esetben rendelt el a bíróság tanubizonyítást (enquête), tehát a kontradiktórus ügyeknek mintegy 15%-ában.*

Most ha számításba vesszük, hogy az ítéleteknek csak $\frac{1}{4}$ része (pontosan 1907-ben 24,3%) felebbezhető, tehát jelen esetben 5,200, — *ennyi* (1,4%) lehet azon ügyek száma, ahol formális jegyzőkönyv vétetett fel, míg az esetek 98,6%-a a rubrikás könyvbe beírt pár soros feljegyzéssel intéztetett el.**

Munkabiróság, kereskedelmi Ugyanez a helyzet a munkabiróság előtt, azzal a különbséggel, hogy egyes írók véleménye szerint*** a bíróságnak itt diszkreczionárius hatalma van arra, hogy a tanubizonyítást megengedje-e vagy sem.

Kétségtelenül megilleti ez a jog a kereskedelmi törvényszéket, mint fentebb már jeleztük is. Statisztikai adatokat a francia igazságügyi jelentések nem tartalmaznak arra nézve, hogy a kereskedelmi bíróság hány esetben rendelt el tanubizonyítást; következtetni azonban lehet; nevezetesen ha megfontoljuk, hogy 150 frankon aluli ügyekben, ahol a tanubizonyítás joga diszkre-

* Hogy a békebiróságok előtt, bár oda tartoznak a 150 frankon aluli ügyek is, a tanubizonyítás ritkább, ennek oka valószínűleg az, hogy ez az ügycsoport, amelyben a tanukihallgatás leggyakoribb: nem szerződésesség miatti kártérítés, részint a munkásbaleseti eljárás, részint a büntető perhez való hozzákapcsolódás révén, a törvény, illetőleg szokás folytán en masse kiesik a békebiróság hatásköréből.

** E szám, ha a helyszíni szemléket is leszámítjuk, 96,3%-ra fogy le.

*** Garsonnet III. 42; 26. jegyz.

czionárius hatalomtól nem függ, mily ritkán vették igénybe a bizonyítás e nemét, sejtethetjük mily nagy a szám kereskedelmi ügyekben, ahol az a bíró szabad mérlegelésétől függ.

Ott, ahol elrendeltetett, a jegyzőkönyvet nem a rendes, hanem a sommás eljárás szabályai irányítják; nevezetesen, ha a bíróság végső fokon határoz, az általános kérdések mellett a vallomások értelmét (sens général), ha az ítélet felebbezhető, minden egyes tanuvallomás foglalata (résultat) tartalmazza.

Ez a tanubizonyítás képe Franciaországban és egyszersmind a jegyzőkönyvvezetésé is. Nem szorul igazolásra ugyanis, hogy a jegyzőkönyv nagyobb része tanuvallomások megőrkítésére szolgál.

*

A mi jegyzőkönyvi betegségünk nem oly egyszerű probléma, mint ahogy gondolhatnók, s nem lehet oly könnyen ítéletet mondani felette, mint ahogy hisszük és tesszük akkor, mikor úgy érezzük, hogy jobb sorsra hivatott energiánkat felemésztette az eszköz: a jegyzőkönyv, anélkül, hogy a cél: az igazságot megközelíteni tudtuk volna. Ha elfogulatlanul akarunk ítélni, vissza kell tekintenünk abba az időbe, amikor a jegyzőkönyv gondolata reformgondolat volt.

Mikszáth Kálmán e kor egyik legjobb ismerője mondatja a «Vén Gazember» című regényében, a szolgabirájával, hogy ha az ember nem tud mit csinálni, legokosabb ha jegyzőkönyvet vesz fel. «Vegyünk fel tehát a dologról jegyzőkönyvet. Ez a civilizáció szimboluma. Csak az az ország lehet boldog és szilárd, ahol az előforduló bajok és esetek jegyzőkönyvbe vannak felvéve.»

A 67-es átalakulások kora volt ez, amikor a nemzet türelmetlenül kereste az ösvényeket, melyek kelet felől nyugatra vezetnek; az ingatlanforgalom teljes szabadsága, a szabad kamatvétel, az egyéni birtoklás a közös helyett, a legelők felosztása, a mi kereskedelmi törvényünk, mind egy hölcsőben ringott a «jegyzőkönyv»-vel.

E kor államát a jövő történetírója talán úgy fogja jellemezni: «vakon bízott az emberekben, de bizalmatlan volt saját hatóságaihoz», ezért a forgalmat szabaddá tette, hatóságai kezét pedig megkötötte: jegyzőkönyvvel, felebbezéssel, erős rendelkezési elvvel s más egyébbel.

Megvolt rá az oka: a hatóságokat már ismerté, az embereket még nem. Ma kezdi ismerni az embereket is.

De térjünk vissza utunkhoz.

A hatóságok iránt táplált jogos bizalmatlanság egyfelől, a kultúra sallangjai után való vágy — mi szebb egy szép jegyzőkönyvnél — meg az osztrák hatás, belevitték a nemzetet ebbe a nagy névmagyarosításba, melynek tanulságait ma már világosan láthatjuk.

Társadalmi bajokat gyógyítani, osztályok, nemzetiségek, fajok harcát enyhíteni — jegyzőkönyvvel nem igen lehet.

A jegyzőkönyvvezetés *gyakorolhat* kényszerítő hatást a rossz hatósági személyre, de az *bizonyos*, hogy a jókat feltétlenül elvonja kötelességük teljesítésétől.

A bünvádi per jegyzőkönyve szabatosabb, mint a polgárié. Nézzünk meg egy budapesti büntetőjárásbírói középrendes aktacsomót: egy betűjogász szemében valóságos gyönyörűség.

Milyen szép rendőri jelentések, mennyi szép alszám, a tanúk *belépnék* s hűségesen számot tesznek a fontos esetről — mindez szépen írva — tisztázva, aláhuzgálva.

S kérdelem, van e sok jószágunk, amely kevésbé volna megvédve, mint a becsületünk? S hogy a védelem ilyen gyatra, nem leginkább az ügy fontosságával arányban nem álló procedurák, nem az a rendszer teszi-e, amely az igazságszolgáltatás súlypontját áthelyezi az ítélelhozatalról a jegyzőkönyvvezetésre.

Mondják, hogy az ítélet enyhesége és a jegyzőkönyv között is van bizonyos összefüggés, de ne immoraljünk hosszabban e kérdés felett.

Az eredmény az, hogy az állam a kivételtől, a hatósági tudatlanságtól és rosszakarattól való félelmének feláldozza a szabályt: az értelmes és jóakaratu tisztviselő munkáját, és veszélyezteteti magát az értelmet és a jóakaratot.

Ugyanez áll a polgári igazságszolgáltatásra nézve is.

Természetesen ez a felelkezési rendszerrel is kapcsolatban van. Sok felelkezés, sok jegyzőkönyv.

De ha így áll a helyzet: tisztán célszerűségi kérdés ez?

S ha az; s ha Franciaország elbirja, hogy békebírói jobban minden jogász előképzettség nélkül jegyzőkönyv mellőzésével ítélkezzenek, vajjon nem bizhatunk-e mi is meg jogi nevelésben részesült járásbíróinkban, hogy korlátolt értékhatár mellett jegyzőkönyv nélkül, vagyis lajstromos jegyzőkönyvvel ítélkezzenek?

A felelet előtt meg kell állanunk.

A magam részéről nem tartanám aggályosnak sem a jegyzőkönyv eltörlését, sem a felelkezést korlátozást mérsékelt értékhatáron alul. «Fiat mundus et pereat iustitia.» Rossz ítéletek mindig lesznek, de adjunk legalább időt a bírónak, hogy ha akar, jól csináljon. A jegyzőkönyvvezetés nagyon költséges ellenőrzés, sokkal költségesebb és kevésbé hatályos, mint a jól kezelt fegyelmi jog.

Viszont tisztában vagyok azzal, hogy ez a meggyőződés répszerűsége aligha fog hamarosan vergődni. Különösen addig nem, míg a szomszéd államok ez utra rá nem térnek. Mindig lesznek nemzetiségi, faji és osztályfélelmek, amelyek más híján: a jegyzőkönyvbe fognak menekülni.

Igy kapcsolódik hozzá a bírónak vetett bizalom utján a jegyzőkönyv kérdése a társadalmi élet problémáihoz.

6. Tisztességes pervitel.*

Franciaországban A helyzet megértésére előre kell bocsátanunk kettőt: először, hogy a francia magánjog már régen kártérítési alpnak ismeri az «abus du droit»-t, a joggal való visszaélést; másodsor, hogy nemcsak vagyoni (*dommage matériel*), hanem erkölcsi (*dommage moral*) kárt is ismer és pedig régóta.

A rosszhiszemű pervitel megakadályozására több mód lehetséges. Két elvet szoktak itt kiélezni: a megelőzést és a megtorlást. A rosszhiszembírság, a megtorlás — mondják — a régi perjogok eszköze volt; a modern jogok erős pervezető hatalmat adnak a bíró kezébe, s ezzel megelőzik a perbeli cselekményekkel való visszaélést.

Ugy gondolom, nem kell vitatni, hogy a rosszhiszemű pervitel kártételeit az erős pervezetés csak enyhíteni tudja, megszüntetni nem. Legkevésbé ott, ahol az erős pervezetést csak paragrafusok biztosítják. Ékesen szóló bizonyíték: a sommás eljárás.

A hazai jog az 1911 : I. tcz. 222. §-ával csak teljessé tett egy fejlődést — vissza a megtorlási elv felé.

Életben, de nem gyakorlatban lévő tételes jogunk ugyanis számos esetét ismeri a pénzbírsággal megtorolható dolosus pervitelnek.

A francia jog egy harmadik álláspontot foglal el, mindjárt hozzátelhetjük a legcélravezetőbbel és a legméltányosabbal.

A rosszhiszemű pervitelt nem úgy fogja fel, mint támadást az állam ellen; nem úgy, mint a perbeli liberálisizmus még mindig számos hívei: az igazság kiderítésére vezető utat, hanem mint magánjogi deliktumot, mely miatt az ellenfélnek *kártérítés jár*.

Gondolatmenete a következő:

A keresetindítás joggyakorlás; ami engem e jog gyakorlata folytán következmény gyanánt érhet: pervesztés esetén a költ-

* E rész megírásánál két döntvénygyűjteményt: a «Pandectes Françaises»-t és Dalloz: «Jurisprudence générale»-ját használta szerző.

Az idézés az előző Repertoire-jából (Responsabilité czimzó, Action en justice 38. old.) a határozatok száma, utóbbi éves köteleiből az év, rész és oldalszám megjelölésével történt.

ségek (*dépens*) viselése. Ez azonban csak a jóhiszemű peres félre vonatkozik (*plaideur téméraires*), aki tévedett joga terjedelmé tekintetében, de azért törvényes uton járt. Ha azonban jogunkkal visszaélünk (*exercice abusif*), ez a cselekmény hibává (*faute = culpa*), válik, amely *kártérítési alap*.

Mert van olyan kár, amelyeket a költségekben való marasztalás nem orvosol: időmulasztás, különösen azoké, akik munkájuk után élnek és más efféle következményei a rosszhiszemű pervitelnek: ez teszi igazságossá a kártérítésben való marasztalást.

A kártérítési alap tekintetében régebben a gyakorlat nem volt egyöntetű. A semmitűszék két osztálya: a *chambre des requêtes* és a *chambre civile* között ellentét volt a tekintetben, hogy a hibának minő foka szükséges a költségeken felüli kártérítésben való marasztaláshoz.

A *chambre des requêtes* megelégedett egyszerű hibával «*Une simple faute résultant de la témérité et de la légèreté de l'action ou de la défense*», egyszerű hibával, mely a támadás vagy védelem megfontolatlanságából, könnyelműségéből származik.

A *chambre civile* szigorubb feltételeket szabott. A küzdelem látszólag befejeződött és a jelenben ez a formula alakult ki.

«*Valamely perbeli cselekmény csak akkor tekinthető kártérítési alapul szolgáló hibának, ha az rosszakaratu (acte de malice) vagy rosszhiszemű (mauvaise foi), vagy durva tévedés, amely a dolussal egyenlő (équivalent—equipollent au dol.)*»

Ez a formula, bár immár 30 esztendő, a döntvénytárakból kimutathatólag, nem tudja teljesen kielégíteni a francia bíróságok jogérzetét.

A gyakorlat a kártérítést bőkezűbben kívánja mérni s folyton rést keres, hogy a semmitűszék — viszonyainkhoz képest ugyan igen méltányos — interpretációját, a visszaélésekkel szemben még erősebb fegyverre éleze ki.

Aki elővesz egy francia döntvénytárat és felüti a «Responsabilité» szónál (felelősség—kártérítési), az «Action en justice» alcím alatt ugyszólván csúpa olyan határozatot fog találni, amely az alsóbíróság ítéletét azért semmisíti meg, mert a kártérítést igen könnyen adja; a formájuk pedig az, hogy «nem elég a kártérítés indokolására az,, hanem kell, hogy ez és ez . . .»

Különösen a békebíróságok azok, melyek ítéleteikhez igen könnyen függesztik a pervesztés fél marasztalásához a költségeken felüli kártérítést és szemmel látható, hogy mint küzködnek minden lépésért, minden szóért.

A kifejezések :

«Nem elég, hogy a cselekmény húzó-vonó (*frustratoire*), kell, hogy visszaélés (*abusive*) legyen» (588).

«Nincs kártérítés, mert nincs bizonyítva, hogy a pert a másik fél rosszindulatulag, rosszhiszeműleg vitte (*méchamment et de mauvaise foi*)» (589).

«Elv, hogy egy törvény biztosította hatalom gyakorlata nem «culpa» s nem kártérítési alap. Másképp áll azonban a dolog, ha a hatalom gyakorlata *dégenère en abus*, visszaélés» (állandó gyakorl. 1893—1901. 592.).

Kártérítésre köteles az, «ki alperest állandóan keresetekkel zaklatta s ezzel alperes iparának nyugodt folytatását lehetetlenné tette» (597),

«aki nem kellő gondossággal ellenőrzött adatok alapján többször ismételve indított vexatorius pereket» (603),

«aki keresetét oly bíróság előtt indította meg, amely köztudomás szerint nem illetékes s ezáltal alperesnek költségeket okozott» (605),

«aki az előző hasonértelmű elutasító ítélet ellenére indítja keresetét» (610),

«az alperes, akinek jóhiszeműségében joggal kételkedhetünk (*dont la bonne foi peut être légitimement suspectée*) és aki kétértelmű magaviseletével hosszú és költséges eljárásra szolgáltatott okot» (611),

«oly állítás, melynek valótlanága teljesen bebizonyosult» (614),

«meg nem jelenés, ha *purement vexatoire*»

«ha a kereset megfontolatlan (*inconsideré*) volt» (1906-ból Dalloz 1906 I. 207.),

«az alperes tartozik ellenfelének kártérítést szolgáltatni az idővesztéséért, melyet keresett és erőszakolt védekezésével okozott» (Dalloz : 1904. I. 270.) stb. stb.

Ez általában a perbeli cselekményekre vonatkozólag : a polgári törvényszék előtt.

A kereskedelmi törvényszékeknél ez a kártérítés már taksált függeléke a költségekben való marasztalásnak : neve *droit d'audience, frais frustrés*. Minden különös indokolás nélkül szabják ki «*et sont pour ainsi dire de style*», már hozzá tartoznak a bíróság stílusához. (618).

Ugyanaz az eltérés, amelyet a rosszhiszemű pervitel tekintetében előbb a semmitűszék két osztálya között láttunk, tapasztalható az alaptalan *felebbezés* tekintetében is.

A *chambre des réquêtes* formulája : kártérítés van, ha a fe-

lebbezés : *mal fondé*, alaptalan, még ha a kár csak erkölcsi is. Ezzel szemben a *chambre civile*, bár kisebb mérvben, mint a keresetnél, specifikus hibát kíván, vagy rosszhiszeműséget.

Elismeri azonban a felebbezési bíróság azon jogát, hogy a felebbezés «*abusif*» voltát szuverén módon ítélje meg, csak az indokolásban kíván határozott kifejtést (Dalloz I. 479., 1906).

Még szigorubb a *végrehajtás* keretében elkövetett visszaélések üldözése.

«Előzetes végrehajtásnál a végrehajtató saját felelősségére jár el. Kártérítés* megítélésére ha a végrehajtás alapjául szolgáló ítélet felebbezés folytán erejét veszítette, elég a kár pusztá igazolása (*simple préjudice*), függetlenül minden rosszhiszeműségtől, vagy ártani akarástól (*indépendamment de toute mauvaise foi on intention de nuire*) (630).

«Saisi arrêt végrehajtása, feloldása esetén kártérítési alap, ha az illető *jóhiszemű* is.» Aki hitelező gyanánt akar fellépni, a legnagyobb óvatossággal tegye ezt és akkor is saját veszélyére (641).

«Hiba forog fenn a hitelező részéről, aki oly követelésének biztosítására, amelynek befolyása egyébként biztosítva volt, mohón és költségeskedve vezetett biztosítási végrehajtásokat (644).»

«Aki egy hivatalnok fizetésére rosszhiszeműen lefiliást eszközölt ki, kártérítéssel tartozik azért, amiért ez utóbbit felebvalói előtt rossz hirbe keverte, s így előmenetelének ártott, meg azért, mert hosszabb időn keresztül megfosztotta őt és családját a megélhetésükhöz szükséges összegektől (646).»

Ugy gondolom, alig fejezhetném be méltóbban ezt a kivonatot, mint a következő ügy ismertetésével, melyben a semmitűszék tárgyalását Ballot-Beaupré, a semmitűszék elnöke vezette. (Dalloz I. 270 ; 1907.)

A munkabíróság munkabért és kártérítést ítelt egy munkásnak «*brusque renvoi*» indokolatlan elbocsátás miatt. Az ítélet makacssági volt. A munkaadó felebbezett. A törvényszék az elsőbírósági ítéletet *megváltoztatta*, egyben azonban a munkaadót az összes első és felsőbbírósági költségekben, mint kártérítésben *marasztalta*, mert «G. felebbezésének határozottan bosszantási célzata van ; pusztá gáncsvetés, mert az egész előző eljárás makacssági volt ; s célja az volt vele, hogy rosszhiszemű és visszaélésekkel teli eljárásával késleltesse a munkabér kifizetését, melynek tartási jellege van.»

* Nemcsak költségek !

A semmitőszék megsemmisítette az ítéletet, de azzal az indoklással, hogy a munkaadó rosszhiszeműségét nem látta fenforogni, mert a munkabért felperesnek felkínálta.

Ezek az ítéletek világos fogalmat adhatnak arról, hogy a francia igazságszolgáltatás nem ismer kétféle becsületet: egy közéletit és egy perbelit.

Bizonyítja, hogy az, amit Garsonnet műve második kötetében, a perjog alapfogalmait tárgyalva mond, nem üres frázis:

«Másik kötelesség s ezt nem fogja szem elől téveszteni soha az, aki tiszteli önmagát, hogy ügyét *tisztességes eszközökkel védje, tartózkodjék a chicane-től, a hazugságtól, ez nemcsak lelkiismeretbéli kötelesség, hanem törvényes kötelem, mely a felet a bíróval és ellenfelével szemben kötelezi...*»

És mindez külön törvény nélkül, mintegy magamagától fejlődött ki, immár több, mint félszázad óta: a code civil igen tágan fogalmazott 1382. §-ából.

«Minden cselekedet, mely valakinek kárt okoz, kötelezi az illetőt, akinek hibájából a kár előállott, annak megtérítésére»; magyarul: aki kárt okoz, köteles azt megtéríteni, ha hibás.

*

Hazánkban 1908-ban Németországban nagy harc támadt azért, mert valaki azt állította, hogy a perben nem szabad hazudni s hogy a perbeli hazugságot törvényben kell megtiltani.

Nagytekintélyű ügyvédek az ügyvédi kar elleni támadást láttak benne.

Komoly tudós: Schmidt freiburgi professzor, mint az individuális szabadság gátját utasította vissza.**

Azt mondták, hogy a per, amely ily alapgondolaton épül fel: «a rendőrállam (!) a keleti kádibiráskodás, a késői római jog, a régebbi porosz abszolutizmus (!) a mai osztrák játékalkotmányosság ideálja.»

Levontak ilyen konkluziót: hogy «a perben a hazugság, ha nem is megengedett, vagy éppen dicséretre méltó, de erkölcsileg indifferens valami, épp úgy, mint az emberi életben általában, hol az embert a lelkiismerete az önfentartásért való küzdelemben hazugságra kényszeríti.»

Igaz, hogy ezt az álláspontot Binding a legerélyesebben visszautasította.

* Garsonnet: Im. I. 113.

** Lásd e vita ismertetését a Jogt. Közl. 1909. évf. 97. és köv. lap szerzőtől.

Nálunk pedig, midőn doktrináktól meg nem betegedett elmék, akiket a liberálizmus imádatából már felébresztette a romlott közélet és jogélet rothadó szaga, kieroszakoltak egy szabályt, amely csak a perbeli becstelenségtől való undorukról, de nem jogpolitikai érzékükről tesz tanuságot, a közvélemény tekintélyes része a polgári jogegyenlőség elleni támadásról, osztály- s isten tudja miféle gyűlöletről panaszkodott.

Pedig nem kell félni azoknak, akiknek az 1911 :I. 222. §-tól *volna* okuk félni. E panasz, amely a perbeli hazugságot 600 K-ig terjedő bírsággal sújtja, halva született gyermek, s legföljebb madárijesztőnek lesz jó. — ismerve a hazai madarak lelkét, igen rövid időre.

Sajátságos, hogy mennyire nem okulunk tapasztalatokon, melyeket a mult bőséggel kínál.

Hát van komoly gyakorlati jelentősége a Trt. 59., 171., 195., a Nov. 49. 60., 68. S. e. 205., V. T. 31., 39, 262. §-ainak, melyek egytől-egyig a perjogi visszaélések pénzbírsággal való megtorlásának esetei?!

Fog akadni ügyvéd, aki ellenfelét ilyen büntetéssel akarja majd megbélyegezni, anélkül, hogy valami hasznát látná, pusztán azért, hogy a kincstárnak hasznot hajtson?

Fog akadni bíró, aki egykönnyen rászánja magát arra, hogy ilyen *kemény* megszegyenítő rendszabályt alkalmazzon, magát zaklatásnak, sőt gyűlölködésnek tegye ki, mikor elkerülheti?

Hiszen azt a bírságoló végzést meg kell fogalmazni, jól meg kell indokolni, mert azt felfolyamodják, azt ha jogerős, meg kell küldeni esetleg az ügyvédi kamarának, aztán meg kell keresni a pénzügyigazgatóságot a behajtás iránt, aztán jelentést kell tenni a behajthatóságról, a be nem hajthatóságról, arról, hogy még nincs meg, arról, hogy már megvan, — hát nem gyermekség hinni, hogy amikor már husz hasonló szakasz megtört az ellenható erőköz, ez a huszonegyedik majd győzedelmes lesz rajtuk?!

Sajátságos! — Tegnap még annyira *individualisták*, annyira manchesteristák voltunk* hogy azt hittük, miképp az igazság csak egy igazságszolgáltatási Bakony bozótjaiban születhetik meg; mindent rábízunk a felekre, oly érdekeket is, melyek hordozását az ő vállalk nem bírják el, — ma oly szociálisták vagyunk, hogy a magánérdekeket egy lehetetlenül impraktikus, de *hivatalból* meginduló állami eljárás útján akarjuk megvédeni.

* Binding kifejezése; lásd előző jegyzetet.

Helyes a perbeli hazugságot törvénnyel megtiltani, s a törvény megszegőjét büntetéssel sújtani, — de ez csak arra az esetre vonatkozzék, mikor a jogsérelem oly nagy, hogy az *államot* sérti. Ez ritka kivétel és elrettentő példa legyen.

De adjunk módot a jogsérelem orvoslására annak, akin az esett, az ellenfélnek, olyankor is, mikor a cselekmény csak magánjogot sért — *kártérítés* alakjában.

S hogy a törvény a kártérítési jogot a bíróság — mellett, vagy nélkül, nem mondta ki, azt csak egy körülmény teszi megbocsáthatóvá, — nevezetesen, hogy azt ki sem kell mondani, legfeljebb csak hangsúlyozni szükséges, mert az ma is él.

Nem óhajtok e kérdéssel itt részletesebben foglalkozni, csak leszögezni kívánom azt, hogy épp a fent hivatkozott szakaszok bizonyítják, miképp a perjogokkal való visszaélést jogunk *mindenkor* tilos cselekménynek nyilvánította. A tilos cselekményből pedig minden külön szabály nélkül kártérítési kötelezettség származik.

Ez a tétel, amely a társas együttlét szabályaiból folyik, amelyet józan eszünk sugall, a liberalizmus korában elaludt.

Lesz idő mikor ismét felébred,* természetesnek fogják tartani és kulturtörténeti emlék gyanánt fogják emlegetni az 1911: I. cz. 222. §-át; talán így:

«Azt hitték, hogy a társadalom erőt szabadjukra kell hagyni, akkor minden jó lesz; az erők szabad küzdelmétől remélték a társadalmi, jogi egyensúly létrejöttét. E szabadság biztosítására semmi áldozattól sem riadtak vissza. A jogügyletek tétele közül a perben és perenkívül a szabadságot annyira tisztelték, hogy az erősebbnek, aki a gyengébbet kihasználta, még szegyenkeznie sem kellett.

Hirdették a jog és erkölcs teljesen különböző voltát, és azt hogy az ugy jó.

Hirdették, hogy jogi formákban, így a perben is a polgár mindenféle galádságot elkövethet. A jogi becsületérzet teljesen megromlott; végül 1911-ben *törvényben* kellett kimondani, hogy a perben hazudni nem szabad.»

* E dolgozat korrigálásakor olvassuk nagy örömmel a budapesti kir. tábla felülvizsgálati tanácsának 495/1611. számú ítéletét (Gottl: Magánjogi Döntvénytár 76. old; 1912.), amely a jogorvoslatokkal való rosszhiszemű visszaélést kártérítési alapnak mondja ki.

7. Kezelési rendszer; formulák, nyomtatványok.

A francia bíróságoknál a kezelés korántsem játszik olyan Kezelési rendszer nagy szerepet, mint a hazaiaknál, vagy az osztrákoknál. A per-szer anyag összegyűjtése sokkal inkább nehezedik a felek vállára; másrészt maga a peranyag-bizonyítási anyag is jóval csekélyebb; úgy hogy a bírósági iratkezelés nagy és legjobb erőket is megőrtő munkájától nemcsak a francia bíró, de maga a bíróság is távol áll.

A bíróság az eljárás befejezte után csak az ítéletet őrzi meg, ez a greffe feladata. A többi iratot az avoué, a huissier, vagy maga a fél visszakapja. A törvényszék egy tanácsának, vagy a béke-bíróságnak irattár-a a greffier szobájának egy szekrénye, ahol a tárgyalásra váró ügyek vannak elhelyezve.

Különös gondot fordítanak azonban az ítélet megőrzésére.

Minden tárgyalási napról egy *«Feuille d'audience»*-t vesznek fel. Ez a több ívből álló és a greffier által vezetett füzet magában foglalja az összes aznap hozott ítéleteket. Az elnöki aláírás után a *«feuille»* a központi irattárba megy, ahol rendszerint összerakják s az év végén bekötik őket. Úgy hogy minden év egy-egy könyvet alkot.

Az itt elhelyezett ítéletekről kiadványt a greffier szolgáltat: ez a fő jövedelmi forrása.

Természetesen csak kérelemre szolgáltatnak ki ilyen kiadványt, pl. makacssági ítéletet, mint ahogy általában semmit sem kézbesítenek hivatalból, úgy hogy — s ezt óhajtom csak kiemelni: a bíróság működése nagyjából a felek által összehordott peranyag feletti ítélkezéssel kezdődik és itt véget is ér.

Természetesen ennek a rendszernek megvan az a nagy hátránya, hogy egy ügy iratait két-három helyen kell keresni, míg nálunk a bíróságnál vannak összegyűjtve, másrészt csak fejlettebb kulturájú országok hárihatják a bírósági teendők ily nagy részét a felekre.

Ami követésre méltó: az ítéletek gondosabb megőrzése s a bírónak a kezeléstől való teljes függetlensége az állami kezelés és hivatalbóli kézbesítés mellett is lehetséges.

Az állami kezelés szűk köre érteti meg velünk, hogy itt-ott utánzásra legkevesebbé méltó jelenségekre bukkanunk.

A greffe-k ugyszólván mindent kézzel írnak s például az íté-

let végrehajtható másolatának kiszolgáltatása körül, a párisi polgári vagy kereskedelmi törvényszéknél oly állandó késések vannak (két-három hét), amelyek jogászközönségünknek erős kifakadásokra adnának alkalmat.

Az írógépet ritkán alkalmazzák. Ennek az okát a költségek taxatiójában s talán némileg a hagyományokhoz való csökönys ragaszkodásban is kell keresnünk. Az officier ministeriel ; greffier, avoué, huissier díjai ugyanis írott sorok és betűk szerint van megállapítva.

Nézelem szerint nekünk meg kell maradnunk jelenlegi kezelési rendszerünk mellett — nem is tehetünk mást, de iparkodnunk kell azt porosz tökélyre fejleszteni, ahol az ügyiratok nagy rendben a bíróságnál vannak és maradnak, anélkül azonban, hogy a kezelés feletti felügyelet a bírót akár munkával, akár felelősséggel terhelné, vagy érintené ; ezt az előnyt viszont a francia rendszertől sem tagadhatjuk meg.

Ehelyütt csak néhány apró megfigyelést akarok nyilvánosság elé hozni, amelyek beilleszthetők volnának a mi rendszerünkbe is, minden nehézség nélkül.

A névsoros mutató mellett nemcsak az igazságszolgáltatásban, de mindenütt alkalmazásban van valami, amit «név-láncz»-nak nevezhetnénk.

A neveket kis, négyzetelaku kemény, pakundekli-papírra írják, ügyszám stb. megjelölésével s a papirokat zsinórra fűzik. Minden betűnek van egy bádoggazettája s benne abc rendben a cédulák. Ha az új ügy jön, beillesztik a sorba. Ezt a névlánczot az érdeklődők rendelkezésére bocsátják. Előnye a lajstromkönyv felett a teljes alfabetikus sorrend (az egyes betűkön belül is), a könnyű kezelhetőség s a tartósság.

A névszerinti rendezésen kívül van másik rendezés : időrendi is. A névszerinti magában foglalja a dátumot is, a dátumszerinti a nevet és az ügyszámot is.

Az iratsomót «dossier»-nak nevezik. Az iratboríték tökéletesebb, mint az osztrákoké, vagy a poroszoké, bár ezek is magasan felette állanak a mieinknek.

Az ügyek fajtát a polgári ügyszakon belül is már a boríték-nak színe is jelzi ; minden ügyvédi beadvány ugyanolyan színű. Külön színe van a szegényjogos ügyeknek. A boríték az ügy egész történetét tartalmazza, úgy hogy a statisztikát ez alapon egyéni lapok nyitása nélkül lehet elvégezni.

Jelentéktelennek látszó s mégis nagyon fontos dolog, hogy a mellékletek, az akták mikép illesztendők össze. A francziák ezt

a kérdést nagyon szerencsésen oldották meg, nevezetesen gombostűvel tűzik össze az aktákat ; kétségtelenül gyors és tiszta eljárás.

A fontosabb beadványokról a felek rezeptiszt kapnak, amely az átvétel keltét, az ügy számát s az esetleg fizetett illeték összegét foglalja magában, ez a kártérítési jog érvényesítésének alapokirata.

Értesítésadás oly értelemben, mint nálunk, nincs. Másolatot, még egyszerűt sem szabad venni a greffe birtokában lévő iratokból, ez a greffier monopoliuma.

Sürgetés ott is van, de csak a törvényszéknél ; itt is arra szoritkozik, hogy a «röle»-ra tett ügy előbb kerüljön tárgyalásra, mint mondtuk, idézések s más perbeli segédmunka a felek magándolga.

Hivatalos órák a greffe-kben 10-től 6-ig. Értesítés és másolatok megrendelése rendszerint 10—12-ig.

*

Mindnyájan tudjuk, hogy a mi igazságszolgáltatásunk egyik legfőbb baja a rossz kezelés, úgy hogy az e téren uralkodó állapotok leírása felesleges. De a fejtegetéseink legelején kitűzött cél megkivánja, hogy rámutassunk arra, mily mértékben vonja el a bírót hivatásától, s szállítja le annak értékét a rossz kezelés.

A sommás bíró idejéből naponta átlag fél, sokszor egy egész órát von el Budapesten az értesítésadás és sürgetés, amely alól, hiába nem az ő kötelessége ezt adni és hallgatni, nem vonhatja el magát anélkül, hogy kellemetlenkedésnek, mindenféle rosszindulattal való meggyanusításnak ne tegye ki magát. Az idővesztés nem is tekintve, tekintélye porzik el a kezelés körüli kicsinyesnél kicsinyesebb, de a félnek esetleg fontos vitákban. Éppen mert magasabb műveltsége miatt udvariasabb, s kari állásánál fogva a feleknek «nihil inde sperans» teszi szolgálatait, jegyzőjével együtt kénytelen örökös harcot folytatni a kezelés hanyagsága, sőt rosszhiszemősége ellen.

Kezelési rendszerünk a perrend életbeléptével egyidejűleg mélyreható változáson fog keresztül menni.

Legyen szabad ehelyütt a fent leirtakon kívül néhány újítást javasolni.

A hivatalos idő mai beosztása nincs összhangban a hazai viszonyokkal, a közéleti időbeosztással, az étkezési renddel.

Nincs semmi értelme, hogy az állam a munkára legalkalmasabb időt, a délutánt mellőzze. Ha intenzíve dolgozik a kezelő 8-tól 12-ig, úgy elfárad és megéhezik, hogy komoly munkát ezután nem igen tud teljesíteni. A déli 12 óra utáni idő mondhatni elveszett az államra nézve. A szabad délutánt a legtöbb alkalmazott arra használja fel, hogy mellékfoglalkozást vállaljon; az állam így kitartatja hivatalnokát a magánosokkal. Több fizetést, kevesebb alkalmazottat, a munkaerő jobb kihasználását!

A munkaidő másképp szabályozandó a fővárosban, mint vidéken. A központi épület megépítése után a hivatalos óra a hivatalban elköltendő ebéddel 9-től fél 2-ig és délután 3-tól fél 6-ig lehetne; a vidéken 8—12-ig és 3—6-ig mint régente.

Értesítésadásra napi egy óra teljesen elég. Az értesítési idő egyik nap délelőtt, másik nap délután lenne. Behozható volna esetleg az a rendszer, hogy értesítés csak a hét, meghatározott két napján adassék, s ezeken kívül csakis sürgősségi díj fizetése mellett. Ügykezdő beadványokról elismervény állítandó ki az ügyszám megjelölésével. Értesítés csak e jegy felmutatása mellett adassék, minden új jegy kiállításáért díj (bélyeg) fizetendő. Az értesítésért díj fizetendő, amelynek azonban *közjogi* jellege legyen, részben az állam, részben a kezelő-személyzet számára létesítendő intézmények, pl. tüdőbeteg-szanatorium céljaira.

Az iratboríték rövidebb lélekzetű ügyekre gyöngébb, hosszabbakra keményebb anyagból készitendő. Meggondolandó a lajstromrendszer fentartása s az osztrák igen praktikus számjelzésrendszer behozatala.

Az iratboríték belső oldala tartalmazzon két állandó kezelési szempontból fontos részt: *a fejet és az értesítő részt*. Az irodavezető az ügy beérkezése után állapítsa meg, hogy mi lesz a hozandó határozatok feje; s az érdekeltek nevét és címét számozva állítsa össze; ez utóbbi időnkint kiegészítendő. Az elintéző ama oly sok időt elrabló körülírás helyett végzését azzal kezdhethetné (és nyugodt lélekkel): *«Fej», végezne pedig így: «L. ért. rész.»*

A magánkézbesítésnek tágabb tér nyitható. Külön illeték fizetése mellett legyen köteles az állam a készen benyújtott ügydarabokat fegyelmi eljárás mellőzésével fizetendő kártérítés terhe alatt zárt időn belül kézbesíteni. Az illeték biztosításszerűen szabandó meg. Ugyancsak hasonló módon előzetes fegyelmi nélkül legyen köteles az állam minimálkártérítést fizetni iratok elűnése esetén is. Az év folyamán egy irodában megtakarított (mert a bírósági irodák sem egyformák) összeg karácsonyi jutalom gyanánt a kezelő-személyzet között szétosztandó.

A kézbesítés a fővárosban a modern technika eszközeinek felhasználásával történjék. Meggondolandó, nem volna-e czél-szerű az összes hatóságok iratainak kézbesítését egy hivatalra bízni. A kézbesítendő darabokat a hatóságoktól automobil gyűjtse össze.

*

Franciaországban, Angolországban az összes igazságügyi formulák; cselekményekre formulák vannak gyakorlatban. A formuláknak nyomtatványok nemcsak a tömeg-ügyeknél van jelentőségük, mint gondolnók, hanem az érdemeseknél is. Egy formula, mely a bíró vérévé vált, megóvja attól, hogy a határozat kisebb fontosságú részei figyelmét elkerüljék. Viszont a beadványok azonos alaki beosztása a bírói munkát hihetetlen mérvben megkönnyíti.

Franciaországban a formulákat, s a beadványok beosztását százados gyakorlat fejlesztette ki, sok avultság van bennök, de ez a legis actió-szerű pontosság nyújt módot a bírónak arra, hogy egyfelől a peranyagot gyorsan áttekintse, másfelől ítéletét beadványok kijegyzésével szövegezze meg.

Hazánkban e tekintetben igen sok a tennivaló. A legfontosabb periratok készítése teljesen a felek, illetőleg ügyvédek tetszésére van bízva, s e szabadsággal a jogásziasság rovására nagy visszaélések történnek.

A rendszertelenség káros következményeit a mi igazságügy-minisztériumunk is felismerte, s a perrenddel egyidejűleg formula-codexet is fog életbeléptetni; nem kételkedhetünk, hogy a codex nemcsak a bíróság, hanem a felek, illetőleg ügyvédek által teendő jogügyletek formuláit is magában fogja foglalni s hogy azoknak megtartását a törvény hatályos sanctióval fogja biztosítani. Mindenestre kívánatos, hogy e codex, amelynek a jogfejlődésre igen nagy hatása lehet, az igazságszolgáltatás munkájában részes összes tényezők képviselőiteinek birálata alá bocsátassék.

Ugy az anyagi jog, mint az igazságszolgáltatás egységére jótékony hatású volna a tömegformulák állami árusítása.

A bíróság előtti, valamint a bíróságon kívül is leggyakrabban használt jogügyletekre bélyeges papíron formula nyomandó, mint pl. ma van a postai utalványra, fuvarlevélre, nyugtára, vagy váltóra. Ezzel egyrészt biztosítva volna, hogy az 1912: VII. tcz.-nek ismeretes rendelkezése, amely szerint az ügyvéd beadványai nagy részét kiadmánnyal köteles felszerelni, foganatba megy; nemcsak a hozandó végzés, de a bírósági beadvány is az egész országban azonos formában nyujtatnék be; másrészt a jogászi közmeműködés nélkül kötött írásos ügyletek számát

emeinó, s azokat tökéletesebbé téve a bizonyítási eljárást tehermentesíteni, végül hazánkban ez igazán last but not least, az állam bevételi forrásait emelhetné egy ugy a gazdasági és pénzügyi mint az igazságügyi politika szempontjából jogos, új monopólium előreláthatóan magas hozadékaival.

E kérdésre különben később még visszatérünk.

A formulák kérdésével szoros összefüggésben van a bírósági nyomtatványok, blanketták dolga.

E tekintetben Franciaországban a nyomtatványok anyaga, külalakja szempontjából találunk utánzásra méltó példát. A két állam vagyoni viszonyait s azt a becslést, melyet az állam az igazságszolgáltatással szemben tanusít, tükrözik vissza a fehér kemény papírra szép betűkkel nyomott francia és a karczólsárgásszürke alapra minden esztétikai formabeosztás nélkül vetett magyar betűk.

Ami a blanketták stílusát illeti, Franciaországban ott, ahol a jogviszony régi jogszabályon alapul, vagy az officier ministeriel kezében bonyolódik le, a stílus régies, kuriális, viszont ott, ahol modern jogintézményről van szó, a nyomtatvány s különösen a közönséghez intézett, ugy van szerkesztve, hogy az teljesen és könnyen megérthető legyen. Ilyenek a szegényjogi hivatal, a munkásbaleseti eljárás nyomtatványai.

Hazánkban a nyomtatványok közül az állam pazarló takarékoságot üz. Anyaguk rossz, fajtájuk kevés. Az anyag rosszságának következménye, hogy belőlük a szükségesnél sokszorta nagyobb mennyiség fogy el, ez azonban csak bizonyos fajtákból, míg mások beosztásuk tökéletlenségénél fogva mázsaszámra hevernek a nyomtatványtárban. Részben mert a nyomtatott blanketta szövege nem alkalmas az illető törvényszéki elnöki rendelet által előirt adatok befogadására, részben mert a határozatoknak csak igen csekély hányadára van nyomtatott blanketta, a fogalmazó személyzet maga készítette, igen gyakran jogi disszonanciáktól hemzsegő litografált blankettákat használ, melyeknek megszerzése a jegyzői személyzet egyik fő munkája, bírása hivatalos életüknek egyik nagy öröme.

Hogy erre a gazdálkodásra anyagilag is ráfizet az állam, azt igen könnyű belátni.

A joggyakornok egy munkaórása ugyan olcsóbb mint a nyomdászé, de tekintettel arra, hogy a nyomdai munkát tudomásom szerint ugyis rabok végzik, s hogy a nagybani előállítás mellett mégis tekintélyes költség takarítható meg, az állam itt nem takarít meg semmit a fogalmazó segédszemélyzet munkájával.

Legyen szabad e helyütt rámutatni, hogy nézetünk szerint mily irányokban kell a reformnak történni.

Minél számosabb faju, az igazságszolgáltatás méltóságát kellően kidomborító, szép anyagu és alaku nyomtatvány szükséges.

Minden törvényszék, illetőleg járásbiróság részére külön nyomtatvány nyomtatandó fejen a bíróság megjelölésével.

A legfontosabb azonban a nyomtatvány nyelve.

A bíróság által ma kiadott határozatok nem ugy vannak fogalmazva, hogy azt nem-jogászember megérthesse, sőt egyesenesen ugy szólnak, mintha az államnak mindegy volna, megérti-e polgára a hozzá intézett hatósági szót, vagy sem. Szinte közzelfekvő a következtetés: nem azért veszi ennyire semmibe az állam azt, hogy a vele beszélők szavát megértik-e, mert azok, akikhez beszél s akiknek gyöngébb a felfogó képességük, ugyis az államon kívül állanak?

Mi ugy hisszük, hogy az érthető, népies nyelven fogalmazott tömegnyomtatvány: a demokratikus igazságügyi politika egyik jelentős programmpontja.

TomA egy nyomtatványt nemcsak arra lehet felhasználni, hogy az illető határozatot a féllel közölje, hanem hogy az állam polgáraival jogi intézményeket ismertessen meg — közoktatásra.

A fél más szemmel nézi az írást, amit kap, mint az ügyvéd, aki kéri, vagy a bíró, aki hozza. Az ő életében annak nagy szerepe van s ha elolvassa a krajczáros ujság apróhirdetéseit, sokkal inkább elolvasná, ha érthető nyelven szólna, az állam levelének háttára irt jogi tanításokat.

E tanítások állandó része az állampolgári jogegyenlőséggel s az állam iránti kötelességgel, különös része a szóban forgó jogintézmény alaptételeivel ismertetné meg a polgárt.

Magyarországon a megfelelő érzékkel készített nyomtatványok nemzeti szempontból is kulturmissziót teljesíthetnének.

Az állam hangja az igazságszolgáltatásban ölt mindenhová eljutó és mindig magyar alakot. Az egységes formulák egységet és egyöntelű gondolkozást teremthetnek a jogi szakemberek között; a jó nyomtatványok a különböző nemzetiségeket a magyar kulturközösség felé terelnék s a magyar állameszmét oly vidékeken tennék érthetőbbé, ahol annak kevés méltó képviselője akad.

Kisércljük meg külföldi tanulságok felhasználásával meg-szerkeszteni a jövő tömegblankettájának egy mintáját.*

* A dült betűkkel szedett szavak begépeleudök.

MAGYAR KIRÁLYSÁG.

RÓZSAHEGYI KIR. JÁRÁSBIRÓSÁG.

Ügyszám: 1911 Sp. I. 345/2.
(Minden beadványnál
e számra hivatkozzunk).

Kis Imre úrnak Rózsahegyén.

Jatkó Béla írásbeli szerződéssel igazolta, hogy önnek Rózsahegyén a Szondy-u. 4. sz. házban 3 szobát stb. bérbe adott. Azt állítja, hogy ön az 1911 augusztusi negyedről 200 korona bérrel adósa.

Kéri követelése biztosítását.

VÉGZÉS.

A bíróság a kérelemnek helyt ad.

Kiküldi Deák Béla bírósági végrehajtót és megbízza azzal, hogy Jatkó Béla kérelmére a fent kijelölt helyen minden ingóságot zálogoljon meg.

A zálogolás határa 200 korona tőke, 5% kamat 1911 augusztus 1-től, 15 korona e kérelemért, a később megállapítandó költségek.

1911 szeptember 6.

Deák Jenő

a bíróság jegyzője

Hiteles: Skolnik Demeter

kiadó.

I.

A törvény előtt mindenki egyenlő.

A magyar állam nyelve a magyar.

Bíróság előtt a felek anyanyelvükön szólhatnak.

A szegényt ingyen jogvédelem illeti.

Az ellen, aki bűncselekményt követ el, vagy hivatali kötelességét nem teljesíti, a királyi ügyész vagy járásbíró előtt tegyünk panaszt.

II.

A bérbeadó köteles módot nyújtani a bérlőnek, hogy a bérlet tárgyát megállapodás szerint, tisztességes ember módjára használhassa.

Szabály szerint minden ingóság, ami a bérbeadott területen van, a bérbeadó záloga a hátralékos bér kifizetéséig.

A bérbeadó kérelmére és az ő felelősségére a bíróság a bér-hátralék kifizetését bírói záloggal biztosítja. A biztosítás úgy történik, hogy a végrehajtó a bérletben talált ingóságokat összeírja.

A végrehajtást ellentmondással vagy ellenszegüléssel gátolni, a bírói zálogot megsérteni szigorú büntetés terhe alatt tilos.

*

E végzés ellen, ha törvénytelen, annak átvételétől számított nyolcz napon belül felfolyamodással lehet élni, különösen, ha a czimzett nem bérelt, vagy nem tartozik.

A zálogolástól számított nyolcz napon belül előterjesztést lehet tenni a bírósági végrehajtó eljárása ellen, ha törvénytelen; különösen, ha olyat foglalt le, ami a törvény szerint le nem foglalható.

Mentes a foglalás alól: (felsorolás).

*

A rózsahegy-i kir. járásbírósnál a 14. sz. szobában minden kedden és pénteken délelőtt 10 órától 1-ig élszóval lehet panaszt tenni.

Minden megállapodásról írást vegyünk; olvassuk vagy megbízható emberrel olvassuk el, amit aláírunk; írást kérjünk, mikor fizetünk.

8. Ünnepléesség, nyilvánosság, egyenlőség a törvény előtt.

Ünnepléesség Az igazságot csak a mitoszok korában volt könnyű ruházni. Egy peplon, mérleg, kard és szembekötő kendő. Ma már az igazság öltözködésének ezer csinja-binja van.

A ruha: az igazságszolgáltatás külső alakja, az államok egyéni sajátosságához simul s az igazság szabómestere olvashat a ruháról: mi lakik abban, akit takar, minő az állam aki varratja, művelt-e, szabad-e, nemzeti jellegű, demokratikus-e.

Az a kép, amely bármely francia bírósági tárgyalás megfigyelésekor elébünk tárul, nagyon különböző mindattól, amit hazánkban, de akár Ausztriában, vagy Németországban látunk.

A mi tárgyalási szobáink, ott is, ahol megfelelő állapotban vannak, kicsinyek; nem úgy vannak berendezve, hogy mindazok, akiknek egy napon van tárgyalásuk, bent a tárgyalóteremben foglalhassanak helyet. Van, ha van egy várakozóhelyiség, ahol különböző termekbe igyekvő felek várakoznak, amíg fel nem hívják őket. A tárgyalóteremben ülnek az éppen tárgyaló felek és az ügyvédek.

A francia bírósági terem nem hivatalszoba, hanem közgyűlési terem.

Kettős bejárata van: a közönség és a hivatalbeliek számára. A bejárótól ut vezet a szemben levő bírói pódiumhoz; jobbról-balról padsorok.

Az első vagy a két első sor finomabb kidolgozású, az ügyvédi karé. A padsorok körülbelül a terem kétharmad, itt-ott közép-vonaláig terjednek; a terem egyharmad, esetleg felerésze a bíróságé.

Itt korlát van: *barreau*. A *barreau* előtt jobbról-balról állvány: előttük állva beszél a fél- és alperes.

A bírói pódium nagy terület. Békebíróságnál, munkabíróságnál paralellogramma, a polgári törvényszéknél kis száru, szélesöblű, fordított U alakú. Az U öblén ül a bíróság, a jobb szár végén az ügyész, a balszár végén a greffier, a pódium előtt a huissier audiencier. A pódium magassága olyan, hogy a beszélő egyén feje s a bíró asztala egyszínvonalba esik.

A terem bejáratánál a polgári törvényszéknél diszruhás honvéd: «garde républicain» egyebütt frakkos szolgálta áll, a nyakán

* Párisban.

ezüst láncz. A kebelbeliek a munkabíróságot kivéve talárt és főveget viselnek. A talár rendszerint fekete, ünnepléyes alkalmakkor piros színű. Az ügyvédek, greffier-k, huissier-k hasonló fekete talárt viselnek, szövetük különböző. A főveget a teremben is fenn szabad tartani. A munkabíróság tagjai hivatásuk gyakorlását jelző érmet viselnek.

A falak sötétszínű kárpittal fedve, gyakran vállmagasságig fával burkolva. A párisi polgári és kereskedelmi törvényszék tárgyalótermeiben művészi értékű diszítések; gyakran fehér *Justitia*, vagy *Respublica* szobor.

A tárgyalás megkezdését csengettyűszó jelzi. A terem elcsöndesedik. A huissier a bírói teremből induló bíró, illetőleg bírák elé megy, majd belépve az ajtó előtt fenszóval kiáltja bíróságok szerint: «le tribunal», «le conseil», «le juge», a bíróság, a tanács, a bíró.

Mindenki feláll. Társasbíróságnál elsőnek lép be az elnök, aztán rangsor szerint a többiek, végül a greffier. Az elnök, bíró megnyitja az ülést. Az ügyeket a huissier audiencier hívja fel. A teremben levő felek «présent» szóval jelentkeznak. Az elnök megadja a szót: vous avez la parole. A felek, ügyvédek állva, hangosan beszélnek, jobban mondva szónokolnak. A bíró igen halk hangon megjegyzéseket tesz. A teremben csönd van. A bíró rövid jegyzeteket készít. Ha tanukihallgatás van, megkérdezi: megesküszik-e, hogy igazat fog mondani. A tanu: igen. Elnök: ome je fel jobb kezét és mondja: esküszöm. A tanu megteszi. Elnök: kezét leteheti. Ez az egész pár pillanatig tart, de amit mondanak igen komolyan és ünnepléyesen mondják.

A tárgyalás rendszerint déli 12 órakor kezdődik; két órakor 10 percz szünet van, tart d. u. négy-ötig.

A ki- és bevonulás szünet előtt és után a kezdethez hasonló formaságok között történik. *

Vessünk egy futó pillantást tárgyalótermeinkre.

Az a csuf zajos helyiség, az a hideg, sötét piszkos előszoba, kis tárgyalóterem, durva bírói, tintafoltos, mázolt ügyvédi asztal, az a diván az árva székekkel, a bíró kopott kabátja, egymás között nagykabátban alkuvó ügyvédek és nem ügyvédek, a bíró arcába hajló zajongó lömeg, melyet a felhívó bíró tulkiabálni törekszik, az ülve elmondott gyalázatosan pongyola perbeszéd, az a megesketés, az az Ó felsége nevében elhadart ítélet, — nem kell-e ettől a levegőtől feldokolva még annak is, akinek semmi köze az ügghöz, a terembe lépve egyszerre felkiáltani: felebbezek!

Azt tudjuk, hogy rendes kórházi termek és műszerek nélkül nincs gyógyítás. S a jogsérelem orvoslására elegendő-e a recept: a paragraphus? Az orvosokon mulik-e, ha nincs siker, mikor a kórház nyomorusága terjeszti széjjel a betegség csírát?

Az intelligens emberre csak elrettentőleg hat az a proceszus, melyen keresztül kell mennie, ha személyesen perel; az alacsonyabb értelmiségűek között sokkal nagyobb pusztítást tesz: az állam méltóságába vetett hitet rendíti meg bennök, s csak megrendíti-e? ...

Nemcsak a tárgyalások formájában vét az állam saját és közegeinek méltósága ellen, hanem írásaiban is. Erről már más alkalommal szözlöttünk, — de különösen vét az állam saját méltósága ellen, midőn saját közegeit nem becsüli meg.

A párisi tribunal birói személyzetéből huszan lovagjai a becsületrendnek, számosan tulajdonosai a kisebb jelentőségű «palmes académiques»-nek, s a megszólítás ugyan csak «Monsieur» marad, de a rend jelvényét, a piros vagy sárga szalagot hordják. A kereskedelmi törvényszék 41 birájából csak 17-nek nincs kitüntetése, de a hivatal nobile officium.

Pedig az a kis szalag igen fontos. Annak a kis szalagnak és annak, amit a kis szalag alatt kell érteni, talán több értéke van, mint a perrend pervezetéséről szóló paragrafusainak. Mért a törvényt kövesen tudják, de a kis szalagot mindenki látja.

Nemcsak a munka súlyossága és csak részben szellemi volta tartja vissza sokszor a magyar társadalom független, vagyonos elemeit, hogy birói pályára lépjenek, de vissza kell hogy tartsa az a keret, amelybe szolgálatadója beállítja őket, s a külső elismerés, melyben tőle részesülnek. Nincs közszolgálati ág, melyben a hivatalnoknak, ily képzettségű hivatalnoknak, annyit kellene pirulni, mint az igazságszolgáltatásban.

Mindezt nem azért hozom fel, mintha egy pillanatig is azt hinném, hogy a mértékadó tényezők nem tudnák. Bizonyára tudják és szeretnék is, ha másképp lenne.

Tudják, mért van egy államszolgálati ág, melynek ellátásánál az állam igen számolt azzal, hogy oda szertartások, külsőségek kellenek: a honvédelem. Sőt számolt azzal is, hogy a katonát ki kell tüntetni s hogy ezt viselni kell, hogy a soká szolgáló tisztet magyar nemessé kell tenni; pedig a katona disze csak a polgári társadalommal szemben érvényesül, az ellenséggel szemben kevésbé; egyszóval a harczképességet, a honvédelem valódi célját nem mozdítja elő; míg a pongyolaság a bírót az

«Antiius»-sal folytatott harczában legfőbb fegyverétől, a tekintélytől fosztja meg. Ismétlem, mindezt szinte fölösleges elmondanom, mért az egész kérdés azon dől meg: felismeri-e az állam, hogy az igazságszolgáltatás a többivel legalább egyenrangú szükséglet s képes-e ennek eleget tenni? De talán azért nem volt kár e párhuzamot megvonni, hogy ha a nehéz szó: «az igazságszolgáltatás csődje felé» újra ajkunkra kerül, s bünbakot keresünk, erre is gondoljunk.

Ha eljön az ideje annak, hogy igazságszolgáltatásunkat megfelelő keretbe helyezzük, a birói talár behozatala a közel jövőben remélhető, meggondolandó lesz a birósági termek megalkotásánál s különösen a központi járásbiróság felépítésénél, hogy kövessük-e tovább is az osztrák-német rendszert: nevezetesen a kis, hivatalszoba-szerű tárgyalótermek rendszerét.

Mért a német járásbiróságok egyik legmodernebbikében a berlini központiban is, kicsik, francia méretekhez képest, a tárgyalószobák.

Ez az építési stylus pedig állandóan veszélyeztet két nagy Nyilvánosság; eszmét: a nyilvánosságot, s az állampolgári jogegyenlőséget. egyenlőség a

Mi megtanuljuk azt, hogy a birósági tárgyalások nyilvánosság előtt törvény előtt sak, arról is tanultunk, hogy mi ennek az értelme; s nem is vesszük észre, hogy benne élünk egy rettenetes hazugságban, aminő csak annak szabad, aki nagyon hatalmas, nem látjuk, hogy az állam intézményesen teszi lehetetlenné azt, amit paragrafusai megparancsol.

Nem kell e helyütt hosszabb magyarázatokba bocsátkoznom, két kérdést teszek fel.

Mi történnék akkor, ha az összes megidézett felek, amint ehhez joguk is van, a tárgyalóteremben jelennének meg s ott várnák meg, míg a sor rájuk kerül?

Mily arczkifejezéssel fogadná a bíró s az ügyvéd azt az embert, aki egy sommás, büntető vagy polgári tárgyalóterembe belépve ott illó módon helyet foglalna s midőn szándékai felől megkérdeztetnék, azt mondaná: «én nyilvánosság vagyok».

Pedig a nyilvánosság nem valami üres fogalom, de komoly reálitás, praktikus jelentőségében nem kisebb súlyu, mint a szóbeliség vagy a közvetlenség, melyek mellett régebben emlegetni szokták.

A nyilvánosság korlátozása az állampolgárok jogegyenlőségének korlátozása.

A mi nyilvánosságunk: az «ügyvédnyilvánosság» társadalmi, nemzetiségi és felekezeti gyűlölködés csiréja.

Hiába mondja a törvény, hogy sommás eljárásban a felek személyesen perlekedhetnek, mikor a közönséges polgárt szolgálk igazgatják az előszobában, s ha a terembe belép, neve «Mitkeres Várjonmigfelhívják», az ügyvéd pedig tárgyalás, esketés, ítélet-hirdetés alatt keresztül-kasul jár a termeken, kissé tulságosan sans-gène, a tárgyaló bírónak füléhez hajlik, vele kezét szorít itt-ott cigarettával is megkinálják egymást.

Mert, röviden óhajtok csak kitérni erre a sokat forgatott kérdésre, sehol azt a, hogy csak így mondjam, bizalmasodó magatartást bíró és ügyvéd között, mint Magyarországon, nem áttam. Hogy a kulisszák mögött mi történik, nem tudom. De nem tuzok, ha azt állítom, hogy hirlapilag tárgyaló hotrány lenne, ha egy bíró hivatalos működésében, bírói székről, a felek, vagy ügyvédek valamelyikének kezét nyujtana. Pedig, ha valahol van a kontinensen, ugy Franciaországban van tekintélye az ügyvédi karnak.

De nem is kerülhet erre sor; *fizikailag, a térben* oly messze van egymástól ügyvéd és bíró a francia tárgyalóteremben, mint nálunk az esküdtszéki elnök és védőügyvéd.

A bírói funkció gyakorlása alatt a magatartás legyen szer-tartásos és hideg s ha oly tulságos mérvben buzog a két kar között a barátkozási hajlam, van erre elég tér a társadalmi érintkezés közben.

Az a különbség, amelyet tárgyalótermeink beosztása polgár és ügyvéd között létesít, az ügyvédi kar egyik fő kereset-forrása.

Ha a teremben tartózkodás kizárólag csak ügyvédekre volna korlátozva, ez is nagy baj volna, de még hagyján.

De ne gondoljuk ám azt, hogy Nagy István földbirtokos, vagy Klein Péter bérlő és korcsmáros a hideg előszobában, a kellemetlen illatot terjesztő polgártársak között várja meg, míg az ő ügyére kerül a sor.

Ha nem sikerül az ügyet előre venni, akkor bent a terem-ben várakozik, ha fél, ha tanu, ha érdeklődő. Hogy aztán mit gondolnak ezalatt azok, akik odakinn vannak, ugyanazt, amit a szolgabíró vagy rendőrkapitány szobája előtt, mikor künn vára-koznak.

A nyilvánosság nemcsak a jogegyenlőség biztosítóka és meg-nyilvánulása, hanem közoktatási tényező is.

A munka-, béke-, référé-bíró előtt egy-egy tárgyalási napon száz-száz, sőt jóval több ember fordul meg. Ennyi ügy közül sok, különösen a szakbírótság előtt, az egyenlő. A felek minden

fáradság nélkül ismerik meg a jognak gyakrabban előforduló szabályait. A nép és a bíró között megvan a kontaktus, a polgár megtanulja, ha a jogot nem, de legalább azt, hogy kell a bíróság előtt viselkedni, mit jelentenek a leggyakrabban előforduló kifejezések, megismeri az igazságszolgáltatás alapelveit.

Bár a termék nagysága a tárgyalások számától is függ, — a francia béke-, munka-, kereskedelmi- és référé-bíró előttünk megfoghatatlan sokaságu 40—50 ügyet (a référé- és kereskedelmi bíró jóval többet is) tárgyal le egy tárgyalási napon érdemlegetesen, a kérdés mégis azon dől el: *bürokratikus*an vagy *demokratikus*an szervezi-e az állam igazságszolgáltatását.

A demokratikus állam, ahol az igazságszolgáltatásban állandóan nyilvánuló állami akarat a legfontosabb az összes állami funkciók között, ahol a nép az állami funkciókba befolyani, azokat ellenőrizni tudja, nem képzelhető el mindenki által megközelíthető bírósági termék nélkül, ahol az állam szuverénitását méltó módon képviselő bíró osztja az igazságot.

*

Az ami másutt állami érdek, nálunk életbevágó nemzeti szükséglet.

A joggal hivatásszerűen foglalkozó ember szemében a bírói hatalom külső kerete elmosódik. Nem ugy a nép előtt. A népnél esemény az, ha a törvény elé kerül. Az állammal, melyet katonakorában ismert és gyűlölt meg először, amelylyel csak mint adófizető áll kellemetlen, de állandó kontaktusban, az állammal kerül szembe az egyén, midőn a bíró előtt áll. Saját koczkán forgó érdeke is izgatja.

Ebben az izgalomban minden szó, minden kép bevési magát az emlékezetébe.

Az a nap, amelyen a paraszt a király embere előtt állott, elfelejthetetlen nyomokat hagy a lelkén

A mi társadalmunk élete legkevésbé sem stagnál; harcz folyik osztályok, nemzetiségek és felekezetek között s a felkavart por az állam eszméjét eltakarja; lehet-e megütköznünk, ha a küzdő felek felhevülve ugy látják, mintha az állam egy faj, osztály, felekezet volna?

Aki tudja, hogy egy szépen berendezett iskola, pályaudvar mit jelent egy ébredező kulturájú vidék közepén, s aki a magyar állameszméhez nemcsak ünnepnapokon ragaszkodik, mély szomorúsággal kell, hogy elnézze, milyen pusztítást tesz rajta egy som-más tárgyalási nap.

Az igazságszolgáltatás politikai viszonyaink mellett az az egyedüli funkció, amely az állam eszméjét megtestesíthetné, megszerettethetné az egész nemzet előtt.

Ez az a funkció, amelyben a magyar állam szuverénitása *külsőleg* is csorbitatlanul jelentkezhetnék a polgár előtt.

Itt nincs nyelvi, nincs czimerkérdés; itt kezünkben van a népnevelő eszközök egyik legfontosabbika: a színi hatás.

Mi más volna a nép fogalma az államról, ha nagy, világos, nemzeti jelvényeinkkel diszitett termekben, ünnepi ornátusban a nemzeti czimer alatt ülő bíró mondaná ítéletét padsorokban hallgató közönség előtt a korlát mellett álló felcknek.

A templom szép szertartásai s az egyenlőség, melylyel nézük, feledtetik a künn való életet.

Talán az igazságszolgáltatás szertartásai és a törvény előtti igaz *egyenlőség*, amely a mai államszervezet *egyik* alapelve, jobban megőrátkoztatna az állam *másik* alapelvével, amelyet *szabadságnak* szoktak nevezni.

ÖSSZEFOGLALÁS.

A szegényjogi hivatal a pereket megrostálja, a rosszhiszemű zaklatástól megvéd, a szegénynek teljes jogvédelmet nyújt.

A békéltetés a perek igen jelentékeny részét költség, idővesztés nélkül oly módon oldja meg, amely éthikai szempontból az ítélet felett áll és a jog darabos felületeit kitölti.

A bizonyítási eljárás rövid; az alakszerű jegyzőkönyv ritka.

A rosszhiszemű pervitelért teljes kártérítés kárpótol, ennek praeventiv hatása is van.

A kezelés a bíróságtól független; de Franciaország intézményeihez kötött, egészben régies, utánzásra csak részleteiben méltó.

Az igazságszolgáltatás dologi berendezése esztétikai hatás felköltésére és a birói tekintély emelésére alkalmas.

III. RÉSZ.

E részben a különféle eljárások vázával, mintegy az első két részben előadottak eredményeül, a bíróságok működésének statisztikáját ismertetjük.

9. Eljárások a törvényszék előtt.

A francia törvényszék első és utolsó fokon ítél 600—1500 frankig; másod és utolsó fokon a béke és munkabíróságok ítéletei felett 300—600 frankig és első fokon felebbezés mellett az összes ügyekben, melyek értéke 1500 frankot meghalad.*

A francia törvényszék tehát nem azonos jelentőségű bíróság a miénkkel. Közelebb áll a néphez, aránylag $2\frac{1}{2}$ -szer annyi van, mint nálunk (l. 3. old.) A tulajdonképi Franciaországban Algir-t nem számítva 359 törvényszék van, minden 108,530 emberre esik egy.

Számos a kis törvényszék: egy tanácssal, 3—4 bíróval.

A párisi törvényszéknek 11 tanácsa van 89 bíróval és 32 helyettes bíróval, itt azonban az egyes tanácsok (chambre) osztályokra (section) vannak osztva.

* Mivel a perorvoslati szakkal egyáltalán nem fogunk foglalkozni, már itt kell megjegyeznünk, hogy a végső fokon hozott ítéletek ellen is van semmiségi panasz: «pourvoi en cassation», a semmitőszékhez; ez azonban a francia theoria szerint nem töri meg azt az elvet, hogy Franciaországban a bíraskodás két fokú: mert a semmitőszék csak megsemmisítheti az eljárást, de nem hozhat új ítéletet.

Az ügyek tartalmuk, *tárgyuk* szerint kerülnek egyik vagy másik tanácshoz.

Az ülésen legalább három bírónak kell résztvenni.

A résztvevő bírák száma lehet több, esetleg páros is.

A törvényszék elnöke vezeti az első tanácsot, hová a legfontosabb ügyek tartoznak, de ezenkívül külön elnöki hatáskört is gyakorol, melynek tárgyai: sürgősség, békeltetés házassági perekben, végrendeletek kihirdetése stb.; különösen perköltség-megállapítás; békeltetés munkásbalesetknél és référé. Hatalmát a helyettes elnökökre (viceprésident) — Párisban 12 — delegálja. Az egyes osztályokat tanácselnökök (présidents de sections) vezetik.

Az eljárás (*instruction*).

E helyütt az eljárásnak csak vázát adhatjuk, annál is inkább, Eljárás mert a törvényszék előtti eljárás a francia perrend legelavultabb része, a jogpolitikai szempontból legkevésbé érdekelt bennünket.

Az eljárás a békeltetéssel indul meg. Csak ha ez megbiusult, indíthatom a pert a törvényszék előtt.

Három szaka van, ezeket mint három határkö, három tárgyalási határnap választja el.

I Az idézéstől a perfelvételig (*de l'ajournement à la mise au rôle*); II. a perfelvételtől a per megéréséig (*de la mise au rôle à la mise en état*); III. az ügy megérésétől az ítéletig (*de la mise en état au jugement*).

A békeltetést felperes megkísérelte, megbiusult.

Törvényszéki ügyről lévén szó, kénytelen avoué-ügyvédhez fordulni. Keresetét a békeltetés megbiusulásának felemlítése mellett kézbesíti saját maga a huissier útján az ellenfélnek, s meghívja, hogy pl. 1912 május 2-án jelenjék meg a párisi törvényszék előtt. A kézbesítés és a határnap között nyolcz napi időköz hagyandó. Amint látjuk, a perfelvételi határnapot a fél maga tüzi ki, itt a szokás átlörte a törvényt. A kereset egyszersmint avoué-vallást is tartalmaz. A kereset kézbesítve van. Az alperes köteles a határnapon ügyvédet vallani. A bíróság azonban a dologról még nem tud semmit. A felperes tehát köteles legkésőbb a kitűzött határnapot megelőző utolsó napon egy «placet»-nek nevezett iratban bejelenteni a bíróságnak, hogy keresetet indított s a kézbesítés megtörtént. E «placet»-kat a greffier beírja a tárgyalási lajstromba, s a lajstromot átadja a tárgyalási huissiernek, aki a tárgyalás napján az ügyek felhívását teljesíti.

Az alperes a huissier felhívásakor tartozik megjelenni, helyesen avoué-t vallani. Ha alperes nem jelent meg, felperes makacs-

ságot kérhet; ha megjelent, a perfelvétel megtörtént; az eljárás első része be van fejezve, az ügyet egy lajstromba teszik «l'affaire est mise au rôle», «enrôlée».

Az ügyek a lajstromból időrend szerint kerülnek az érdemleges tárgyalásra. Ez időpontig az avoué-k periratokat válthatnak (défenses). Először az alperes válaszol a keresetre a perfelvételtől számított tizenöt napon belül; majd ettől számított nyolcz napon belül a felperes; e periratváltás nem kötelező, a felek saját perirataik adásáról lemondhatnak.

Ha e periratváltási határidő letelt, az illető törvényszék forgalmától függ, mikor kerül az ügy sorra. A törvényszék elnöke hetenkint egyszer megvizsgálja a lajstromot, az ügyek közül egy csomót sorrend szerint kiemel, ez ügyeket hirdetmény alakjában kifüggeszteti s meghívja az összes avoué-kat, hogy közölje, helyesebben megbeszélje velük a tárgyalás határnapját.

Párisban ez az eljárás nincs érvényben. Az elnök nem hívja meg az avoué-kat, hanem maga tüzi ki az ügyeket, a határnapot nem hirdetménynyel közli velük, hanem a greffier-vel küldet hozzájuk egy kis zédulát (bulletin).

Az érdemleges tárgyalás napján a két avoué-nek meg kell jelenni, és le kell szögezni előterjesztésüket, *conclusion*, vagyis egy ítélet-tervezet féle nyilatkozatban meg kell szövegezni kérelmeiket.

Ha az egyik avoué nem jelenik meg, a másik makacsságot kérhet, ha egyik sem jelenik meg, az ügy szünetel.

Ha az avoué-ügyvédek megtették konkluziójukat, befejeződött az eljárás második szaka, az ügy megérett: «la cause est en état».

Most az ügy egy új lajstromba kerül, azon ügyek lajstromába, amelyekben a perzáró kérelmek (*conclusion*) be vannak terjesztve. E lajstromból ugyanugy, mint az előzőből sorrend szerint kiemelik az ügyeket, s tüzik ki újabb tárgyalásra. A kitézésről ismét egy kis zédulával értesítik a feleket: «ajójjenek perbeszédet mondani».

A perbeszéd (*plaidoirie*) nem elmaradhatatlan része az eljárásnak, a felek lemondhatnak róla. Célja a már előterjesztett kérelemnek szóbeli megindokolása. Csak itt jutnak szóhoz az *avocat-ügyvédek*. A felek maguk is előterjeszthetik a perbeszédet, *avocat-kényszer* nincs; azonban ritkán élnek e jogukkal. Mikor az *avocat-k* perbeszédeiket befejezték, az ügyész nyilvánít, ha szükségesnek látja, véleményt.

A perbeszédet befejeztével a felek szerepe és az eljárás harmadik része befejeződik; következik az ítélet hozatala.

Bizonyító eszközök: Közokiratok (*actes authentiques*), ma-

gánokiratok (*sous seing privé*), tanu, szakértő és a fél meghallgatása, végül az eskü. Azt már láttuk, hogy a tanubizonyítás nagyon szűk körben érvényesül. A felek meghallgatása két módon történhetik (*interrogatoire sur faits et articles, comparaison personnelle des parties*), a bíróság (az utóbbit) hivatalból is elrendelheti, a párisi törvényszék nem igen alkalmazza, 1907-ben mindössze 45 esetben.

A tanukihallgatását kiküldött bíró nyilvánosság kizárásával teljesíti.

Ez a *rendes* eljárás váza.

Amint látjuk, az eljárás ismeri a perfelvételi caesurát, összevegyíti az írásos eljárást a szóbelivel, amazt a kérelmek precizizálására, emezt azok indokolására alkalmazza. Ma már azok az elvek, melyek számára ez az eljárás utat tört, más perrendekben jobban érvényesülnek; de ez az eljárás maga sem annyira rossz, mint amennyire drága. Annak ugyanis, hogy a peranyag összegyűjtését a felek végzik, a perköltségekben van meg a következménye: minden perirat kettős költség, az avoué-é, aki szerkeszti s a huissier-é, aki kézbesíti; végül a kincstár tesz minden aktust drágává a bevételi forrásai között első helyen szereplő illetékszedéssel.

A törvényszék előtt van azonban egy másik eljárás: *sommás* a gyorsabb elintézészt igénylő ügyekre.

Ezek: 1. a béke- és munkabíróságok ítéletei ellen benyújtott fellebbezések; 2. azon ügyek, ahol a törvényszék végső fokon ítélkezik (1500 frankig); 3. oly keresetek, amelyek nem kifogásolt okiraton (vannak írók, akik szerint elismert szóbeli ígéret is elég) alapulnak, értékhatárra való tekintet nélkül; 4. általában a gyors elintézészt igénylő ügyek, például: bér-, járadékperek, munkás balesetek stb.

A sommás eljárás a rendesnél jóval egyszerűbb és olcsóbb. Békéltetés nem per-előfeltétel. A tárgyalás előtti periratváltás, mely a rendes eljárásban fakultatív, itt nincs megengedve. Az avoué-k a tárgyaláson konkluzióikat rögtön megindokolják; nincs meg a perfelvételi caesura, a felek rögtön érdemben tárgyalnak, az *avocat-közreműködése* elmarad, az ügy lehetőleg az első tárgyaláson befejezendő; ha ez nem lehetséges, a halasztás határozott napra adandó. A költségek jóval csekélyebbek.*

* Ugy a rendes mint a sommás eljárásban a periratok száma, és terjedelme megvan határozva, ami a mértéken túl törlénik, azt a bíróság nem állapítja meg, *frais non taxés*.

De különösen erős a különbség a tanubizonyítás tekintetében. Míg a rendes eljárásban a kiküldött bíró a nyilvánosság kizárásával fogantatja, addig az *«enquête sommaire»* nyilvános, a tanut a tanács elnöke kérdezi ki, a jegyzőkönyv tartalma jóval csekélyebb.

Bonyolultabb természetű ügyekre van egy külön eljárás *«instruction par écrit»*, amelylyel foglalkozni a mi szempontainkból nem érdemes.

A référé *A référé eljárás.**

A francia géniusz szembenézőbben alig nyilatkozik meg más perjogi intézményben, mint éppen a référé-eljárásban.

Szín: a párisi Palais de Justice egy terme; képzeljük el a mi kir. táblai tanácsstermeinket megkétszerezve. Az ajtónál diszruhás katona (*garde républicaine*). A terem a közepén elhelyezett korláttal (*barre*) két egyenlő részre van osztva, a bejáratlól a korlátig padok a felek részére, a padok megtelve, az első pad az ügyvédeké. A bejáratlól szemben a korlát másik oldalán, a teremnek a bíróság számára fenntartott részén, magas emelvény, középen jobbról és balról faragott íróasztal és karosszékek. Az ősz szakállu huissier valamivel alacsonyabban elhelyezett széken az emelvény előtt. A tömeg, úgy 100—120 ember zsibong, az ügyvédek talárban és barette-el fejükön beszélgetnek. Csengetyűszó. A zaj elcsendesedik.

A huissier (kiált): *Le président*. Mindenki feláll, csönd lesz. az ajtón belép bírói talárban egy igen komoly arcú öreg ur a párisi törvényszék egyik helyettes elnöke. Utána a greffier. Helyet foglal. A megjelentek is leülnek. Az elnök: *Az ülést megnyitom*. A huissier tiz nevet olvas. A felolvasottak előlépnek. Az elnök előveszi az első ügydarabot, alig hallható hangon *Maitre** Grisot! Grisot ügyvéd előáll, kalapját leveszi: Aux ordres du tribunal!* Igen halk hangon 10—12 szót mond. Az elnök az ellentétlhez: *Monsieur Petit!* Petit ur: *Oui, Monsieur le Président!* Elnök: *Őné a szó*. Petit ur is mond tiz szót. Elnök: valamit ráír a kezében levő keresetre, például ezt: *«conforme» = egyező*, t. i. az ítélet egyező a keresettel, vagy: a felajánlott biztosíték nem lévén elegendő, a végrehajtás nem függesztetik fel. Ezzel az

* L. Eugen Albert, a bordeaux-i törvényszék helyettes elnöke a Jogtudományi Közlöny 1910. évi 49. számában részletesen ismertette ez intézményt. Célunk itt csak az eljárás külső képének megérthetése, elképzelhetése.

** Az ügyvédet Maitre, a feleket Monsieur czim illeti.

első ügy be van fejezve. 15 percz elmult s az első 20 ember elment. Másik 10 ügyet olvas fel a huissier. Első ügy. Az elnök (mielőtt még a felek egy szót is szólnának): *Szakértő M. Lepreux*. A felek nem szólnak semmit, meghajolnak és elmennek.

Másik ügy, substratuma fél millió frank. Felperes igen halkan elmondja, hogy alperes jogtalanul akasztotta meg a végrehajtást, alperes azt állítja, hogy ő a végrehajtás tárgyát képező követelés ellen valami beszámítással élhet. Elnök: *Biztosíték százezer frank, végrehajtás felfüggesztve*; ránéz felperesre; felperesi ügyvéd meghajlik: *«Je me rapporte à votre sagesse»*, *«Meghajlok az elnök ur bölcsessége előtt»*. — Másik ügy. Most valami hiba van. Felperes, valami fiatalabb ügyvéd, az elnök propozícióját úgy látszik nem akarja elfogadni, az elnök: *«Tehát három havi halasztás»* (az adósnak) felperes: *sok*; elnök: *ugyan*; felperes: *«si vous voulez»*, *ha ön akarja*, — az elnök nagyot lélezkzik, azután erősen ránéz. s még a szokásosnál is csendesebb hangon: *Egy bírónak nem mondjuk, hogy «ha akarja», nekem mindegy, — tegye meg konkluzióját*. Az ügyvédek elkezdenek sutlogni a padban, valamelyik odamegy a felperesi ügyvédhez s alig hallhatóan sug neki valamit. Az ügyvéd leveszi a kalapját: *Igenis, elnök ur*. Az ügy be van fejezve.

Másik ügy. Monsieur Jaune-nak a háztulajdonos felmondott szabályszerűen. Jaune ur nem akar kihurczolkodni, Larive ur a háztulajdonos, lakkiürítést, expulsion-t kér. Rendszerint a référé-presidentnek nincs más dolga ily ügyekben, mint konstatálni a felmondás szabályszerűségét és esetleg *tetszésszerűen* halasztást adva alperesnek, azt mondani: *«congé réguliérement donné, expulsion»*, a felmondás szabályos, kihurczolkodás. Itt azonban valami hiba van. Larive ur a házat vette. A vételt közokirattal igazolja, bér nem fizetés okából rendkívüli felmondással él. Jaune ur azt állítja, hogy ő neki a volt tulajdonosnő ingyen adta a lakást, már hét év óta nem fizet semmit s ő nem szeretne kimenni. Az elnök látja, hogy itt van valami az okiratok megett. Felpereshez: *Nyilatkozzék a jövő tárgyaláson erre nézve, itt van valami, amit nem látok tisztán, a huitaine = mához egy hétre*. Felperes: *Bocsánat, elnök ur, de a vétel közokiratba van foglalva s alperes hét éve nem fizet bért*. Az elnök mosolyogva: *sept ans et sept jours, hét év és hét nap; a huitaine, — mindnyájan mosolyognak, meghajlanak és elmennek.**

Igy megy ez déltől fél ölig, mikor az utolsó ügynek vége

* A bíró igen szellemesen azt akarta a megjegyzéssel kifejezni, hogy ha felperes tudott várni hét évig, még várhat hét napig.

van, s az elnök feláll: *la séance est levée*, az ülést bezárom, 50—60 ember, aki három nappal ezelőtt még bizonytalanságban volt jogai felől, most birói határozattal kezében távozik, s az üres teremből igen-igen fáradt arccal megy ki az elnök.

Ez nagyjában az eljárás képe. Hogy teljesen előttünk álljon az intézmény, röviden leírom mi előzi meg és mi követi az eljárást.

Référé-eljárás alá a legkülönbözőbb esetek tartoznak, mégis van három főtypus, amit elég, ha megismerünk: 1. a végrehajtás 2. a lakásbérlet; 3. az ipari balesetek köréből.

1. Végrehajtás.

Megvan a végrehajtható ítélet, az ítélet kézbesítetik, utána a commendement, felszólítás a fizetésre. Foglálás. Árverés kitűzése, hirdetménykibocsátás. A határnapon a huissier a lefoglalt ingóknak a hotel des ventes-ba való átszállítása iránt intézkedik. a) Végrehajtást szenvedő azonban kijelenti, hogy ő halasztást akar. A huissier nem fogantosíthatja az átszállítást, hanem jegyzőkönyvet vesz fel, abban benne van mindjárt a határnap (két nap), s erről saját felét, a végrehajthatót is értesíti. A kitűzött tárgyaláson megjelennek a référé előtt, a bíró ad, vagy nem ad halasztást, teljesen a belátása szerint. b) Másik eset. Az igénylő, akinek jogában van *rendes* igénykeresetet is indítani, référé-uton kéri a végrehajtás felfüggesztését. Az elnök megbizsa a huissiert, hogy készítsen rapportot az ügyről. A végrehajtó bekéri a felektől okirataikat, jelentést készít (mindez két-három nap alatt), az elnök a jelentés alapján határoz s a valószínűséghez képest felfüggeszti a végrehajtást. (Nem tévesztendő össze az igényperrel, itt a bíró csak a végrehajtás felfüggesztése tárgyában határoz.)

2. Lakásügyek.

A bérszerződés nem közokirat. Bérbeadó felmondott. A szerződés alapján csak *saisie gagerie*-nek van helye, nem kérhet *vente*-ot, csak *sequestration* és *expulsion*-t = biztosítási végrehajtást és kiűritést. Hogy kielégítési végrehajtást fogantosíthasson (= a *vente*-ig eljuthasson) ahhoz szabályszerű ítélet kellene (közokirat hiányában). Ez azonban soká tart. Addig neki a butort őrizni kellene. Viszont alperesnek csak halasztás kell s ennek fejében ő beleegyezik az árverésbe, a *«vente»*-ba. Ilyen ügyet 40—50-et elintéz a bíró egy ülés alatt. Csak ennyit mond: *három hét halasztás*, (nem fizetés esetén) *árverés helyszínen*. Felek meghajolnak és elmennek. Alperes megkapta a halasztást, felperes pedig most már per mellőzésével elérvezetheti alperes ingóit.

3. Ipari balesetek.

Az 1898 ápr. 8-iki törvény szabályozza az eljárást.

Váza: A balesetet 48 óra alatt be kell jelenteni reczepisz mellett a polgármesteri hivatalban, az jegyzőkönyvet vesz fel; a balesettől számított négy napon belül a munkaadó orvosi bizonyítványt köteles bemutatni a beteg állapotáról.

Ezt és a bejelentést a balesettől számított ötödik napon a polgármester átteszi a békebiróhoz.

A békebiró 24 óra alatt előzetes bizonyítást vesz fel, s ezt öt napon belül befejezi.

Köteles az áldozatot, ha az a bizonyításfelvételnél jelen nem lehet, felkeresni.

Az ideiglenes kártérítés* és a temetési költségek felett a békebiró értékhatárra való tekintet nélkül végső fokon ítél a kereset benyújtásától számított 15 napon belül.

Ha az áldozat munkaképtelenségét orvosi bizonyítvány állandónak nyilvánítja, a békebiró napi ideiglenes kártérítést szab (fél-munkabér); e határozata felebbezésre tekintet nélkül végrehajtható. (A fizetés rosszakaratu megtagadása kártérítési alap.)

Minden más kártérítés (állandó munkaképtelenség) tekiütésben: (16. §.) a törvényszék elnöke a békebirói iratok áttételétől, ha az áldozat meghalt, a balesetfelvétel bemutatásától számított öt napon belül, *meghívja* az áldozatot vagy jogutódait, és a munkaadót. Először egyezséget kísérel meg, és siker esetén ez szabályozza véglegesen a kártérítést.

Ez az egyezségmegkísérlés a békéltetés és a référé elemeiből van összetéve.**

Békéltetés, mert célja és rendszerinti eredménye, hogy az ügy egyezség útján érdemben végérvényesen rendeződik; référé, mert a békéltetés meghiúsulta esetén az elnök a per érdemi eldöntéséig ideiglenes tartást rendel.

Párisban egy napra 150 ügy is ki van tűzve. A munkaadó helyett rendszerint a biztosító társaság képviselője jelenik meg. Előlép a károsult. A référébiró ránéz, megnézi sérült részét. Javaslatba hoz egy bizonyos percentszámot, a munkabér ennyi részét kapná a munkás kártérítés fejében. A felek rendszerint elfogadják s ez esetben a bíró határozata véglegessé válik. Bonyolult esetben szakértőt nevez ki, de ez ritka, mert ő leginkább maga ítéli meg a munkaképesség fokát. Ha a felek nem nyugszanak meg az általa

* Kártérítés azon időpontig, midőn az áldozat állapotában változás már nem állhat be.

** L. 37. oldal.

javasolt összegben, perre kerül a sor, de ez esetben teljesen szabad mérlegelés alapján ideiglenes tartást ítél meg a référébíró. Gyakran elhalasztja a tárgyalást, hogy a feleknek ideje legyen egyezkedni.

Egy nap statisztikája : 150 ügy közül 52 egyezség, 12 szakértőrendelés, 16 perre utasítás, a többi «à huitaine» halasztás.

E három főcsoportból kerül ki a référé-esetek 90%-a.*

Emeljük ki az eljárás fő sajátosságait. Idézés egy heti maximális és 24 órai minimális határidővel, sőt még ez utóbbit is meg lehet rövidíteni. Tanubizonyítás ritka; jegyzőkönyv nincs, egy mondat a határozat, amely jogilag ideiglenes, de a valóságban teljesen az elnök diszkréziójától függ és inkább méltányosságon alapul, mint a szoros értelemben vett jogon.

Az eljárásért s a határozat végrehajtásáért az illető fél felelős; ha az érdemi pert elveszti, az egész référé-eljárás költségeit is fizeti. (V. ö. a mi biztosítási végrehajtásunkkal.) Ezért még a kedvező référé-ordonance-ot sem szokták mindig végrehajtani.

*Életismerettel bíró, gyors és éles judiciumu, nagytekintélyű és korlátlan hatalmu bíró, méltóságát becsülni tudó ügyvédi kar, jóhajlamu és művelt felek, pedánságig korrekt és megvesztegethetetlen végrehajtó, a perbeli chicane szigorú üldözése, — ezek a référé-eljárás alapfeltételei.***

* Az 1910. év statisztikája : A párisi törvényszék référé-határozatot hozott 6770 esetben munkásbalesetek felett, 5482 volt a keresetileg előterjesztett kérelmekre az ellenfél meghallgatása után hozott «ordonnance sur placet» száma, 9048 az ellenfél meghallgatása nélkül kibocsátott ordonnance sur réquête és 17,622 esetben hozott ordonnance-ot a buissier-k jegyzőkönyveiben előterjesztett kérelmekre.

** Az 1911-iki magyar jogászggyűlés foglalkozott a référé kérdésével. Az ott felmerült anyag, valamint az eredmények ismertetése e mű körét meghaladja, csupán egy, bár nézetünk szerint igen másodrangú kérdésben kívánjuk álláspontunkat kifejteni, amint ezt a Jogt. Közl. 1911. évf. 407. oldalán előre jeleztük.

A jogászggyűlés véleményezői közül Fodor Ármán vitásnak állította, hogy a référé eljárásnak «csak a rendes törvényszéki ügyekben van helye, vagy pedig a békebíró és kereskedelmi bíróság hatáskörébe tartozó ügyekben is». (Az 1911-ik évi orsz. jogászggyűlés irományai első kötet 159. l.); Magyary Géza szerint már vitán kívül áll, hogy csak törvényszéki ügyekben. Szóbeli előadásuk alkalmával e megállapításból azt a következtetést vonták le, hogy a référé eljárást maguk a francziák sem tartják fejlesztésre alkalmasnak.

A véleményezőknél inkább a ténymegállapításból vont követke-

Mielőtt ez ismertetést befejeznők, ki kell emelnünk a következőket.

Itését, nevezetesen, hogy a référének kereskedelmi és békebírói hatáskörre ki nem terjesztett volta arra mutatna, miképp az intézményt maguk a francziák sem tartják fejlesztendőnek, ismételjük inkább e következtetést, mint az alapul szolgáló ténymegállapítást bíráltuk és helytelenítettük a Jogt. Közlöny 1911. 45-ik számában 384. lap.

Kiemelve először, hogy mint Eugène Albert a bordeaux-i törvényszék alelnöke, aki a francia viszonyokkal eléggé ismerős, idézett értekezésében említi (1910. évf. 421., 422. l.) sokan kívánják s maga is kívánatosnak tartja, hogy a référé-jog a kereskedelmi törvényszék elnökének s a békebírónak is megadassék, ami éppen nem arra mutat, mintha a référé eljárással nem volnának megelégedve; kiemelve másodsor, hogy mint ezt statisztikai adatokkal igazoltuk, a kereskedelmi és békebírói eljárás oly gyors, hogy ott a référére ez okból vajmi csekély szükség van;

végül hozzátettük ezt a kijelentést : «bár ez adatokhoz nem kell kommentárt fűzni, ki kell emelnem mégis azt, hogy a polgári törvényszék elnöke a kereskedelmi és békebírói hatáskörbe tartozó ügyekben is bír référé hatáskörrel. Ha jól emlékszem, e tekintetben is hangzottak téves nyilatkozatok».

Ez utóbbi kijelentést dr. Kálniczky Géza, törvényszéki bíró, aki szintén a véleményezők között volt, a Jogt. Közl. 1911. évfolyam 395. old. felszólalás tárgyává tette és számos francia író nézetére, valamint az ezek által ismertetett joggyakorlatra hivatkozva, megállapítja, hogy a polgári törvényszék elnöke référé jogot nem gyakorolhat kereskedelmi és békebírói ügykörben.

Hogy a kérdést megérthessük, előre kell bocsátanunk a következőket.

Nem az vitás, vajjon csak a polgári törvényszék elnöke, vagy a kereskedelmi törvényszék elnöke és a békebíró is gyakorol-e, kiki saját bírósága hatáskörében, référé-t, erre már megfelelt Eugène Albert, mondva, hogy ez de lege ferenda kívánatos, tehát nem létező intézmény.

Vitás az közöttünk, «hogy a polgári törvényszék elnöke a kereskedelmi és békebírói hatáskörbe tartozó ügyekben is bír référé hatáskörrel vagy nem».

Ki kell emelnünk mindenekelőtt, hogy mit nem akar jelenteni ez a megállapítás. Nem akarja jelenteni azt, hogy a polgári törvényszék elnöke minden a kereskedelmi vagy békebírói ügyekben is bír référé hatáskört.

Elgondolni is hajos, hogy egy igazságszolgáltatási hatáskörben annak egész terjedelmében egy bíróság hozzon végleges és egy másik ideiglenes határozatokat. De jelenti e megállapítás azt, «hogy

A törvényszék előtti eljárásnak a többi eljárásoktól való elválasztó jellegzetes sajáttsága az, hogy a felperes csak a perfel-

a polgári törvényszék elnöke kereskedelmi és békebirósági hatáskörbe tartozó ügyekben is bír rőféré hatáskörrel, ott ahol az élet ezt megkívánja, a gyakorlat bevezeti, a törvény megparancsolja. Példák:

a) Békebirósági ügykör. A békebiróságok hatáskörét az 1905 július 13-iki törvény szabályozza. E törvény harmadik szakasza a kereset substratumára tekintet nélkül a békebíró elé utalja:

A bér és haszonbérköveteléseket.

A bérlet felmondását.

A lakásbérleti szerződés megszüntetését akár bérfizetés, akár az invecták és illáták hiányából,

A lakkiürítést... stb.

Majd a negyedik szakaszban: a városi, vagy mezői bérletekből folyó javításokat.

Magunk is említettük, hogy a rőféré ügykörnek mintegy harmad-részét lakbérleti ügyek teszik ki. De hasonlítsunk össze a most ismertetett hatáskörrel azt, amit Eugen Albert, aki a rőféré hatáskört mégis gyakorlatból ismeri, idézett értekezésében (1910 évf. 423. sz.) hol az elnöknek bérleti ügyekre vonatkozó rőféré hatáskörét közel félhasábon ismerteti, többek között mond: «A bérlők kilakoltatása, az ingatlanon végzendő javítási munkálatok szolgáltatnak legtöbb alkalmat rőféré-meghagyások kibocsátására». (Ez ügyesoportot véleményében Kálniczky is a rőféréhez tartozónak mondja.)

A gyakorlat itt az elnök hatáskörét a *sürgősségre* alapítja.

B) Kereskedelmi bírósági ügykör.

A később ismertetendő 1909 márczius 17-iki törvény a kereskedelmi üzlet átruházásáról és elzálogosításáról, külön eljárást statuál az üzletre bekebelezett követelés behajtására a kereskedelmi törvényszék előtt. Ez az eljárás a rendes kereskedelmi eljárást még gyorsabbá teszi. Majd a 17-ik szakaszban úgy szól az árverést megelőző eljárásra nézve: «Il sera statué s'il y a lieu, sur les moyens de nullité de la procédure de vente antérieure à l'adjudication et sur les dépens par le président du tribunal civil de l'arrondissement, où s'exploite le fonds» vagyis, hogy az egyébként a kereskedelmi törvényszékhez utalt tisztán kereskedelmi ügy felett bizonyos vonatkozásban a polgári törvényszék elnöke dönt, mint a törvény többi rendelkezéseiből kivehetjük az ideiglenességtől eltekintve rőféré útján.

Más példák mellőzésével hivatkozunk arra, amit dr. Kálniczky Géza a Jogászgyűléshez intézett véleményében mond (Jogászgyűlési irományok 445. l.) «A rőféré-eljárás útján határoz az elnök az elsőfolyamodásu törvényszékek ítéletein kívül a békebírók és a kereskedelmi törvényszékek ítéleteinek... egyéb végrehajtási záradékkal

vételi határnapot állapíthatja meg maga, a többi tárgyalási határnapokat a bíróság szabja meg; mint mondják: *on ne peut pas saisir le tribunal*.

ellátott határozatoknak... a végrehajtása körül felmerült nehézségek esetén».

Azt vehetné valaki ellen, hogy más kereskedelmi és békebírói hatáskörben rőféréét gyakorolni, mint e hatáskörbe eső végrehajtási czimek végrehajtása körül rőféréét gyakorolni. Ez a tétel azonban csak elméletben állhat meg. Mert Franciaországban a végrehajtás igen gyakran megelőzi a pert, a végrehajtást és biztosítást nem ítélet, hanem végrehajtható okiratok alapján rendelik el és foganatosítják.

Már most alig képzelhető, miképp dönthet a rőféré-bíró a végrehajtás fel vagy fel nem függesztése felett a nélkül, hogy a jogczim érvényét vizsgálat alá nem venné. Ó nem dönt rőféré útján az esetleg kereskedelmi vagy békebírói hatáskörbe tartozó okirat érvénye felett, de ezt a végrehajtás szempontjából felülvizsgálja, hasonlóan ahhoz, ahogy a magyar bíró az 1869. évi IV. tcz. 19. §-a alapján a miniszteri rendelet törvényességét felülbírálja.

Igazolva így a fent felállított tételt, most már csak abban az irányban tartozunk magyarázattal, hogy ha valóban így áll a dolog, miért tagadják a francia írók nagy része és a Kálniczky által idézett határozatok a polgári törvényszék elnökének e rőféré jogát? Lehet a hatásköri kérdés vitás?

Nagyon is lehet; jobb példát nem lehetne felhozni, mint azt az állapotot, amelyben a munkaviszonyból származó keresetek hazánkban vannak.

Azzal a különbséggel, hogy a francia bíróságok nem szenvednek a negatív hatásköri összeütközések rettenetes betegségében, — így áll a dolog a rőférére nézve is.

Törvényben nincs szabályozva a rőféré hatáskör és így gyakorlójának egyénisége és az ennek nyomán kifejlett gyakorlat, embe-rek és vidékek szerint szűkebb vagy tágabb. Franciaországban különben a vidékek szerinti gyakorlatnak az eljárás terén is nagy szerepe van.

Például Garsonnet i. m. III. kötet 53. lapján ismertette, hogy ki rendelhet el a kereskedelmi ügyekben biztosítási végrehajtást, azt mondja, hogy a kereskedelmi törvényszék elnökét illeti meg ez a jog, majd pár sorral alább: «nem ez a gyakorlat azonban Párisban, itt a kereskedelmi törvényszék elnöke visszautasítja a kérelmet és emiatt a polgári törvényszék elnökéhez kell fordulni».

Igen érdekes színben állítja be a helyzetet az a határozat, amelyet Dalloz döntvénygyűjteményében (1904. év V. rész 3. old.) olvashatunk. E határozat szerint a polgári törvényszék elnöke, mint rőféré-bíró kereskedelmi és békebírósi ügyben általában «incom-

Eredmények Nézzük ezek után, minő eredménnyel dolgozik a francia törvényszék. Előre kell bocsátanunk, hogy kereskedelmi ügyekben külön törvényszékek ítélkeznek, amelyek működését külön ismertetjük.

Az összes francia törvényszékek előtt 1907-ben beadatott 138,782 kereset. Az összes elintézendő perek száma az előző évről elmaradt 46,395, és a szünetelő 6986 ügygyel együtt 192,163 volt; ennek kétharmadrésze *rendes* és egyharmadrésze: 67,344 *sommás* eljárás szerint.*

A most közölt számokban befoglaltatik a béke- és munkabíróságok felebbezéseinek száma is.

Törvényszékeink előtt ugyanekkor 157,884 *rendes* per indult meg; 31,500 volt a járásbíróságok ítéletei ellen benyújtott felebbezés, 8719 a felülvizsgálat.

A francia törvényszékek befejeztek az 1907. évben 136,927 ügyet, tehát valamivel többet mint amennyi beérkezett, az összes ügyek 71%-át.

Nálunk, tisztán az elsőfoku bíraskodást tekintve, az eredmények felületes megtekintés után hasonlóknak látszanak. Az első fokon elintézendő 194,306 perből 36,422 maradt az előző évről befejezetlen 153,768, valamivel kevesebb, mint amennyi beérkezett, az összes ügyek 79%-a.

Ez az eredmény azonban ne vezessen bennünket félre. Ujjonnan érkezett pereinknek több mint *kétharmadrésze*: 115,307 ugyanis váltóper volt, amelyek tulnyomórészt (90%) *sommás vég-*

pétent; ez az «incompetence» azonban nem abszolút, hanem relatív, azaz, ha a felek kölcsönösen elfogadják az elnök hatáskörét, amiatt azután kifogást nem emelhetnek.

Ez a bizonytalanság oka az írók ellentétes véleményeinek, de semmiestre sem bizonyítéka annak, hogy a référé Franciaországban nem vált volna be. Sőt amint láttuk 1898-ból és 1909-ből származó törvények utalnak újabb, a polgári törvényszék elé szorosan nem tartozó ügyeket ez eljárásra. Egyébként különös nekünk idegenből azt állítani, hogy valamely intézmény nem vált be, amelyre nézve Eugen Albert a Jogt. Közl. szerk. kérdésére egyenesen azt felelte: «A référé-rendszer teljesen bevált».

Hogy a kereskedelmi törvényszék elnökét és a békebírókat nem ruházzák fel saját hatáskörüknek egész terjedelmében référé joggal, ennek nagyon egyszerű oka van: ezek nem képzett jogászok s nem mernek kezökbe eljárási garanciák nélkül ily hatalmat adni.

* Itt látjuk annak az állításunknak igazolását, hogy a legelavultabb *rendes* eljárás az ügyeknek aránylag csekély számára terjed ki.

zessel fejeződtek be; míg a francia polgári törvényszék adataiban a váltóperek nem foglaltatnak, ezek ugyanis a kereskedelmi törvényszék hatásköre alá tartoznak.

Ha tisztán a közpolgári ügyeket vesszük, azokból nálunk 24,796 fejezetlen be, míg a következő évre 25,768 maradt, tehát befejezetlen az egésznek 49%-a. Ezt kell figyelembe venni az összehasonlítás előtt, ha a magyar statisztika leplei mögött az igazságot meg akarjuk találni.

Ami most már a *pertartamot* illeti, pertartam a befejezett ügyeknél:

A per felvételétől számított	Százalékban
Három hónap vagy kevesebb	50
Háromtól hat hónapig	23
Hat hónótól egy évig	17
Egy évtől kettőig	8
Két évnél több	2

Eszerint a francia törvényszék előtt a perek 73%-a félév, 90%-a egy év alatt befejeződik.¹

Nem dolgozik ilyen jól a *párizsi* törvényszék,² ahol félév alatt a pereknek csak 52%-a, egy alatt 72%-a fejeztetik be.

Amint látjuk a pertartam éppen nem igazolja azok állítását, akik a törvényszék előtti eljárást türethetlennak mondják; a 90%-os egy évi pertartam igen közel áll azokhoz az eredményekhez, melyeket Révay Bódog járásbíró a németországi *járásbíró-sági* perekre nézve ismertetett,³ ahol ugyanis a három hónapon belül befejezett ügyek az összes ügyek 53,8% át, az egy éven belül befejezettek az összes ügyek 94,6%-át tették ki 1907-ben.

Nem mérkőznek a francia törvényszékek gyorsaság dolgában az *osztrák* törvényszékekkel, ahol az ügyek 44,3%-a egy, 36%-a három 14,4%-a hat hónapon, 4,7%-a egy éven belül fejeztetik be, ahol tehát az ügyek 94,7%-a féléven belül ér véget.⁴

Nem járnánk azonban igazságosan el, ha nem emelnék ki, hogy ezen eredményeket bizonyos módosítással kell szemlélni.

Nevezetesen Franciaországban a törvényszék elé a perek már a békéltetéstől megrostálva kerülnek, míg nálunk vagy Ausztriában ami békülési szándék van, az az első tárgyaláson jelent-

¹ Nálunk a *rendes* perek tartamáról nincs statisztika.

² Nyomatásban még meg nem jelent, rendelkezésemre bocsátott statisztika 1910-ről.

³ Jogt. Közl. 1912. évf. 6. sz.

⁴ Österreichische Statistik LXXXVII.

kezik, s a meg nem jelenés, elismerés stb. alapján hozott ítéletek és az egyezségek számát szaporítva, az egy hónapon belül elintézett ügyekhez sorakozik.

S valóban: a francia törvényszék ügyei 54%-át fejezte be kontradiktórus ítélettel, amíg Ausztriában a törvényszék csak 22,7%-ban hozott kontradiktórus ítéletet.

A nemzetközi egyöntetűség híjjában, amelyet az igazságügyi statisztika vezetése körül sajnálattal tapasztalunk, nincs módunk összehasonlítást tenni a tekintetben, hogy a kontradiktórus ítélettel befejezett ügyekben milyen a befejezési arány, ez lenne egyedül a bíróságok gyorsaságának helyes mértéke. Nem szorul ugyanis hosszabb magyarázatra, hogy kétszerannyi kontradiktórus ügy mellett ugyanezt az eredményt elérni, kétszeres gyorsaságnak bizonyítható.

10. A békebiróság.

A békebiróságokat a francia forradalom alkotmányozó gyűlése szervezte meg. A forradalom nagy reményeket fűzött hozzá eljárás de bár e reményeknek csak egy része vált is be, az intézmény fontos és hasznos tényezője ma is a francia igazságszolgáltatásnak, méltó helyet foglal el a forradalom hagyatékában.

Minden cantonban (több község közigazgatási egysége), van békebiróság, a tulajdonképpeni Franciaországban 2888; tehát 13,500 lélekre jut egy békebiróság. Magyarországon 385 járásbiróság, minden 43,700 emberre egy; tehát körülbelül 3,25-ször kevesebb.

A békebiróság egy békebiróból és két helyettesbiróból áll, ezek csak a békebiró akadályoztatása esetén működhetnek. Ott ahol vannak, az öregebb avocat-k, vagy avoué-k vállalják a helyettesbékebirói tisztet s ezt nagy megtiszteltetésnek tekintik.

A békebiró hatásköre peres és perenkívüli.

Peres hatásköre a békéltetés és ítélkezés.

Békéltetés értékhatárra tekintet nélkül; ítélkezik első és végső fokon 300 frankig, felebbezés mellett 600 frankig. Ez az általános meghatározás, mely alól számos kivétel van: korcsmárosok, szállodások, stb. fuvarozók és utasok ügyei, ajánlott küldemények, bérleti ügyek, kilakoltatás, biztosítás lakbérkövetelésre, a szolgálati szerződésből származó perek (ha a cantonban nincs munkabíróság), mezei károk, kártérítési keresetek becsület-sértés miatt, tartási perek, stb. értékhatárra tekintet nélkül a békebiró elé tartoznak.*

Az értékhatárt 1905-ben emelték 300 frankról 600 frankra; ugyanakkor, amikor egyszersmind jelentős szervezeti reformokat is alkottak.**

A francia békebiróság tehát a miénknél jóval alacsonyabb értékhatár mellett, az emberekhez közelebb, az ügyeknek szélesebb körében ítélkezik, mint a mi járásbiróságunk. Felesleges talán emlitenem, hogy hatásköre a legkisebb perekre is kiterjed. — nincs külön községi bíraskodás; valóságos általános, helyesen *rendes* elsőfoku bíróság, bár a francia *theoria* történeti okokból *tribunal d'exception*-nak nevezi.

* 1905. júl. 12-iki törvény 1–7. §.

** Lásd 5. oldalt is.

Feltűnő szemünk előtt az, hogy a békebíró 300 frankon alut felebbezésre tekintet nélkül ítélkezik. Az ítélet ellen csak semmiségi panasz van: hatáskör túllépése címén a semmitűszékhez. Sajátságos, hogy a francia nemzet így megbizik igen gyakran minden jogi tudást nélkülöző békebíráiban.

Az 1905-iki reform biztosítékokat is keresett az iránt, hogy a békebíró személyében rejlő okokból ne legyen képtelen feladata teljesítésére.

Békebíróvá csak huszonhét évnél öregebb egyént nevezhet ki a köztársaság elnöke; s bár nem is érintette azt a minket meglepő s nekünk utánzásra nem éppen ajánlatos elvet, hogy a békebíró áthelyezhető akarata ellenére is, mégis kimondta, hogy sem elbocsátani, sem más fizetési osztályba áttenni békebírókat nem lehet egy a semmitűszék és a mellette működő ügyészség kebeléből kinevezett tanács véleményének meghallgatása nélkül (1905. jul. 12. art. 21).

A békebíráknak bizonyos előmenetelt biztosítandó, kimondja a törvény 22. §-a, hogy jogvégezett egyének, ha ügyvédi gyakorlatot nem is folytattak, két évi békebíráskodás után törvényszéki bírakká nevezhetők ki...

Mielőtt az eljárás vázlatos ismertetésére rátérnénk, futólag tekintsük át a békebíró perenkívüli trendőit, amelyek változatos módon vannak összeállítva az állami élet minden vidékéről.

Részt vesz gyámsági és hagyatéki ügyekben, teljesíti az előzetes bizonyításfelvételt a munkásbaleseteknél, békéltet sztrájk esetén, szolgáltat bizonyítványokat, végrehajtási és megkeresett bíró stb.

Büntető hatásköre is van, ő «*tribunal de simple police*», *kihágási büntetőbíró*.

Alig tudjuk elképzelni, miképpen végezheti el *egy* békebíró például egy 20,000 főnyi lakosságú városban, mint a Páris melletti St. Germain en Laye, jelentős társadalmi elfoglaltsága mellett is ügyeit. Talán még bámulatraméltóbb, hogy Páris békebírói ügyeit 20 békebíró és 2 büntető békebíró bonyolítja le. S ha még előre bocsátjuk, hogy békebírói hatáskörben a hátralek ismeretlen fogalom, igazán azt kell hinnünk, hogy valami boszorkányság lehet a dologban.

Kiséreljünk meg felvenni egy «film»-et a békebíró működéséről. A békebíró hetente egyszer békéltet és egyszer tárgyal. Ezek a tárgyalási napok előre meg vannak határozva, pl. a párisi ötödik kerületi (Quartier Latin) békebíró békéltet kedden és tárgyal pénteken.

Ki kell emelnem most, hogy mint már másutt is említettük, a törvényszékét kivéve, ahol csak a perfelvételi határnapot választ-hatja s azt is korlátozás mellett maga a felperes, minden más bíróságnál a tárgyalási határnapot maga a felperes választja, ő hívja meg alperest a tárgyalásra.

Perem van. Meg kell kísérelnem a békéltetést.

Elmegyek pl. szombaton az V-ik kerületi békebírószághoz, s küldetek az irodával, a (greffe-el, ha akarom huissier-vel) egy billet d'avertissement, idézést alperesnek, hogy jelenjék meg kedden a békülést megkísérelni déli fél kettőkor (ekkor kezdődik a tárgyalás). A greffe ajánlott levélben elküldi az idézést; kedden a békebíró előtt vagyunk.

Ha a békülés nem sikerült, vagy az ellenfél nem jelent meg, kezdődik a per. Ha az ügy békebírószághoz tartozik, a békülési időzéken mindjárt az érdemleges tárgyalásra is megidézhetem alperest, így: «*sikertelenség esetén jöjjön el a pénteki tárgyalásra*»; ha nem, megkapom az idézésre az engedélyt a békebírótól a békéltetés napjain.

Az idéző levelet, amely egyszersmind a keresetet is röviden magában foglalja legkésőbb a tárgyalás napjának, tehát pénteknek délelőttjén be kell mutatnom a bíróság előtt.

A bíró déli fél kettőig áttanulmányozza a kereseteket; de ezek tartalmára különben a keddi békéltetésről is emlékszik; s aztán megnyitja a tárgyalást.

A felek mind, néha száznál többen is a tárgyalóteremben várakoznak, amely egyszersmind a «*mairie*», a polgármesteri hivatal tanácskozóterme is, s alkalmas nagyobb tömegek befogadására.

A greffier először teljesíti a felhívást, s a makacssági ügyeket a felperesi keresetlelvelel irt «*défaut*», a megszünteteket «*supprimée*» szóval jelezve, visszatarthatja a contradiktórius ügyeket.

A bíró, röviden meghallgatja a feleket, — s nemcsak a törvény szavai, hanem a gyakorlat szerint is azonnal «*séance tenante*» meghozza ítéletét.

Itt kell ismét kiemelni, hogy a békebíró ott ahol utolsó fokozaton bíraskodik, tehát ügyeinek háromnegyed (éppen 75%) részében méltányosság alapján ítél.

A jegyzőkönyv egy lajstrom, melybe az ügyek előre be vannak vezetve s a tárgyaláson csak az eredmény rövid megjelölése és az ítélet kivonatos indokolása vétetik be. A jegyzőkönyvet a greffier vezeti. Mint láttuk a tanu bizonyítás igen ritka, úgy hogy az egész eljárás néhány percz alatt gördül le, felek meg-

teszik a nyilatkozataikat, esetleg okiratot mutatnak fel, a bíró megtekinti és ítél.

Halasztás nagyon ritka. És itt kitűnik annak az előnye, hogy előre meghatározott tárgyalási napok vannak. A bíró nem keresgél tárgyalási naplójában, hanem ekkép adja meg (ez minden bíróságnál így van) a halasztást: mához egy hétre, két hétre stb.

Természetes, békebiróság előtt is sor kerülhet szakértőrendelésre, kiszállásra, de jól jegyezzük meg, a *bizonyításfelvétel egyáltalán ritka*.¹

Az ítéletet a felek az irodában kapják meg, igen rövid időn (3–4 nap) belül, megrendelés után; az ítéletet névleg a bíró szerkeszti, de munkájában nagy részt vesz a greffier.

Ez az eljárás váza, s mint a statisztikából kitűnik, ez az eljárás képe is az esetek legnagyobb részében.

Eredmények Így érthetjük meg, hogy a párisi békebíró előttünk megfoghatatlan számú érdemleges ítéletet hoz, egy-egy tárgyalási napon, s érthető, hogy annak megtekintése után dr. Walther Haeger, berlini bírósági jegyző így emlékezik meg, e több mint százéves de ma is fiatal eljárásról: *«es gibt nichts Einfacheres, nichts Schnelleres, nichts Billigeres als ein Process vor einem Friedensrichter. Und in der Tat bleibt uns auf diesem Gebiete noch viel zu lernen übrig»*.²

Ha a törvényszéki eljárás gyorsaság és olcsóság szempontjából nem mondható kifogástalannak, az ellenkező joggal mondható a békebiróságról.³

1907-ben 373,970 per folyt a békebiróságok előtt, közötté 10,198 az előző évről maradt per. Befejezést nem nyert december végéig: 10,748 ügy, azaz 26%. Ez az eredmény igen plauzibilisen mutatja a békebiróságok működésének értékét.⁴

Az utolsó heti érkezés az, ami december utolsó hetéről januárra elmaradt.

A francia békebiróságok pereiről hónapok szerint statisztika

¹ Bizonyításfelvétel nem tudományos értelemben.

² I. m. 29. old.

³ E helyütt a békebiróságnak csak ítélkező tevékenységére vonatkozó adatokat ismertetjük; a békéltetés adatait a 4. fejezetben mutattuk be.

⁴ Nálunk ugyanekkor: 1906-ból maradt: 507,626; új érkezett: 605,514; összesen: 1.113,140.

Elintézését nem nyert: 541,355. 48,6%.

tika nincs. De ez az eredmény világosan mutatja, hogy 10 nap az átlagos idő, amely alatt kontradiktórius ítélet megkapható.

Köztudomású, hogy nálunk a viszonyok e tekintetben is rosszak. Különösen az a nagy hiba, hogy az első felvételi nap is már két-három hónapos várakozásra kényszerít. Összehasonlítást nem is lehet tenni a hazai járásbírói statisztika adataival, ahol a pertartam csak a kontradiktórius ítélettel befejezett ügyekre van feltüntetve, de az is az első tárgyalástól, újrafelvételtől, illetőleg utolsó halasztástól számítva, — tudjuk, hogy a szüneteltetéssel s a decemberi terminusokkal minő kényszerű visszaélések történnek s hogy ez a sok «*fraus*» a statisztika realitásába vetett minden hitet tönkretesz.

De ha az osztrák állapotokat * nézzük, amelyek mintaszerűsége ma már eléggé elismert, sem látunk jobb időbeli eredményeket. A bagatell-eljárás egyedül az, hol az év végén az összes ügyeknek csak 22%-a maradt elintézetlen; bár ez eredmény értékét az, hogy a befejezésnek csak 5%-a kontradiktórius ítélet, csökkenti. Nem mulaszthatjuk azonban el, hogy ki ne emeljük azt, mikép az osztrák bagatell-eljárásban (100 kor. aluli ügyek) 95,1%-a az ügyeknek egy hónapon belül ér véget. Ez az eredmény hasonlítható egyedül a francia békebiróság működéséhez.

Már a 100 koronán felüli ügyekben az eljárás lassabb, bár az ügyek 84%-a egy hónapon, 96,9% a 3 hónapon belül nyert elintézését.

Ismét ki kell emelnünk, hogy a francia békebiróság aránylag nagyobb feladatot kell hogy megvalósítson, mert az ügyek már a békéltetésen meg vannak szűrve. A befejezés mód 41%-a érdemleges ítélet volt, míg Ausztriában csak 12%; a francia békebiróságok tehát háromszor annyi érdemleges munkát végeztek.

A *perorvoslatot* a békebíró ítélete ellen ritkán veszik igénybe; 63,923 felebbezhető ítélet ellen 5365 felebbezés adatott be és 328 semmisségi panasz a nem felebbezhető ellen; összesen 8%; a budapesti kir. ítélőtábla területén magán körülbelül kétszerannyi a felebbezés és felülvizsgálat száma, mint egész Franciaországban; 1907-ben 9602, 1908-ban 10,156, 1909-ben 10,470, 1910-ben 12,171.

Míg tehát Franciaországban a felebbezés aránya a felebbezhető ítéletekhez viszonyítva 8%, addig nálunk ugyanekkor minden 100 érdemleges ítéletre 24 felebbezés és 6 felülvizsgálat érkezett, körülbelül négyszer annyi perorvoslat, mint amott.

* Österreichische Statistik LXXXVII.

A békebírák ítéleteiben tehát sokkal jobban bíznak a francia polgárok, mint mi a járásbíráinkéban. Ne feledjük el ugyanis, hogy a 8% a megfeleltethető ügyekre vonatkozik.

A mi az igazságszolgáltatás jóságát illeti, a felebbezés eredménye Franciaországban 64% helybenhagyás, 36% megváltoztatás; ugyanekkor hazánkban a felebbezés és felülvizsgálat adatait összefoglalva 56 helybenhagyás és 36 megváltoztatás esett 100 felebbezésre; a többi az egyezség stb. tétel alatt szerepel.

Ausztriában 62,1% a helybenhagyó, 32,5% a megváltoztató másodbírói ítéletek aránya.

Ha most már összevetjük az ítélkezés gyorsaságára vonatkozólag elmondottakat azzal, amit most az ítélkezés jóságára vonatkozólag az ügyes-bajosok és a felsőbiróság véleményéből megállapítottunk, levonhatjuk azt a következtetést, hogy a francia békebírói ítélkezés működése úgy a gyorsaság, mint a jóság szempontjából mintaszerű, számos vonatkozásban felette áll nemcsak a magyar, hanem az osztrák járásbírói működésének is.

11. A munka bírósága.

A békebírói és a polgári törvényszék, Franciaország általános elsőfoku bíróságai, *hivatalnok* bíróságok; a munka szakbírói: a «conseil des prudhommes» és a tőke szakbírói: a «tribunal de commerce» tisztán *önkormányzati és laikus* bíróságok.

A munka bírósága* lyoni eredetű intézmény,** az ujkor elején alakult ki. Midőn a francia forradalom a czeheket eltörölte, megsemmisítette ezt az intézményt is; Napoleon a rendőrség főnökeire, illetőleg a polgármesterre ruházta a munkások és munkaadók közötti bíraskodást. A minden technikai tudást nélkülöző bírák ítélkezése ellen sok volt a panasz, különösen Lyonban, s e város kitaró fáradozásainak meg is lett az eredménye. Napoleon 1806-ban visszaállította Lyonban a munkabíróságot, s megengedte, hogy kormányi jóváhagyással másutt is megalakuljanak.

Hosszabb fejlődés után, melyben a munkaadók és munkások társadalmi küzdelmeinek minden fázisa visszatükröződik, az 1907 márczius 27-iki törvény szervezi újra a «conseil des prudhommes»-ot; ezután csak egy, inkább társadalmi szempontból érdekes újítást találunk: az 1908 november 15-iki törvény megengedi, hogy a nők munkabíróvá legyenek választhatók.

A munka bírósága szakbírói. Célja és hatásköre békél-Szervezet tetve vagy ítélve elsőfokon törvénykezni a kereskedelmi és ipari munkaszerződésből munkaadó és munkavállaló között felmerülő ügyekben; gyakorol műhelyfegyelmi hatáskört s a közigazgatási hatóságok felhívására szakügyekben véleményt nyilvánít. Értékhatar munkás és munkaadó közötti ügyben nincs; az alkalmazott (kereskedelmi) és munkaadója közötti ügyekben 1000 frank. Ítélete ellen 300 frankig nincs felebbezés.

A munkabíróságok létesítése a községek kezességétől függ.

* Szerző helyesebbnek tartja ez elnevezést, mint a «munkásbírói»-ot. Ez nem «jótékonycélú» intézmény; éppúgy a munkaadóké, mint a munkásoké. A szerző által alkalmazott elnevezés azt törekszik kifejezni, hogy a bíróság célja törvényt látni a munka felett, mint a kereskedelmi (és nem kereskedő) bíróságé a kereskedelem felett.

** Garsonnet: I. 95. l.

fentartási költségeit is a község fedezi. Az egész Franciaországban 168 a conseil-ek száma.

Említettük, hogy a munka bírósága laikus és önkormányzati. A bírákat a munkaadók illetve alkalmazottak és munkások választják.

A cselekvő választói jog feltételei:

1. Politikai választójog; 2. betöltött 25 év; 3. egy évi tartózkodás a bíróság területén; 4. a bíróság alapító levelében meghatározott foglalkozások egyikének gyakorlása három éven át; választói joggal bírnak a nők is.

A választhatóság feltételei:

1. Három évi lakás a bíróság területén; 2. betöltött 30 év, irni-olvasni tudás, s természetesen az aktiv választói jog; választhatók a nők is.

A bíróság alapító-levelé meghatározza, hogy a bíróság hatásköre mely szakmákra terjedjen ki; minden szakmára legalább négy bírót kell választani, a munkás- és alkalmazott bírák száma mindig egyenlő a munkaadó-bírák számával. A munkás- és alkalmazott bírákat a munkások és alkalmazottak, a munkaadó-bírakat a munkaadók választják hat évenként.

A párisi munkabíróság szervezetét külön rendelet szabályozta 1908-ban. Itt a bíróságnak öt *főosztály* (*section*) van: építő, fém és egyéb, vegyi, szövő-fonó, ipari és kereskedelmi főosztály.

Minden főosztály hét—tíz alosztályra (*catégorie*) oszlik; s minden alosztályban van két-két bíró; úgy hogy a párisi munkabíróság tagjainak száma 176. Minden foglalkozási ág csak egy főosztálynak egy alosztályába tartozhatik, ez előzetesen meg van állapítva. Például az adás-vételi ügynök a kereskedelmi főosztály második alosztályába, a kertész az építő főosztály hetedik szakosztályába stb.

A bírák osztályonként (Párisban főosztályonként) egy évi időtartamra elnököt és alelnököt választanak; ha az elnök munkaadó, az alelnöknek munkásnak kell lenni és fordítva. Az elnök és alelnök ülésenként felváltva elnökölnek.

Minden osztálynak van békéltető és ítélkező tanácsa; mondjuk kistanács és nagytanács. A kistanács áll egy munkás és egy munkaadó bíróból, elnöklés felváltva.

Az ítélőtanács legalább négy tagból alakul, a tagok között ugyanannyi munkaadónak kell lenni, mint munkásnak, az elnököt beleértve.

A bíróság mellett egy vagy több titkár működik, ez a greffier szerepét viszi.

Az eljárás a lehető legegyszerűbb úgy a törvényben, mint az Eljárás-életben, a békebíró előtti eljárás mintájára.

A békéltetésre a titkári hivatal útján hívja meg felperes ellenfelét. A meghívó egyszerű portómentes levél; ha a fél akarja, a titkári hivatal csak kitölti, s maga adhatja fel. Díja: 15 centimes; ajánlva: 75 centimes.

Ha az ellenfél a békéltetésen nem jelent meg, az ügy azonnal az ítélőtanácsához megy át.

A felek mindkét tanács előtt személyesen jelennek meg, de képviseltethetik magukat egy hasonszakmájú munkaadóval, respektive munkással; avocat, vagy avoué ügyvéddel. Ügynöki képviselet kizárva.

A legnagyobb elismerés hangján kell megemlékeznünk a munkabíróság békéltető működéséről.

Oly emberek előtt, akiknek nevelésén a germán jogvidék permizériái rajta hagyták nyomukat, szinte megfoghatatlan az a könnyedség, melylyel ezek a laikus emberek sokszor igen jelentős vagyoni érdekeltéréseket pár perc alatt összhangba hoztak.

E sorok írója a kereskedelmi osztályban számos békéltetőt hallgatott végig. Az egy nap békéltetés alá kerülő ügyek számára következtethetünk: ez osztályban 6151 (4891 érdemleges) ügy került békéltetés alá 1910-ben; hetente kétszer (kedd, péntek) van békéltetés, tehát évente 102-szer, egy napra esik 60 ügy, ebből 48 érdemleges.

Tehát negyven-ötven ügygel; nyolcvan-száz emberrel foglalkozik a délután kettőkor kezdődő, s gyakran este hétig tartó üléseken a kistanács, minden nagyobb apparátus nélkül. Nagyon el kell szakítani magunkat minden hazai emléktől, ha a békéltető-tanács működését elképzelni akarjuk.

Aránylag kis teremben (a békéltetés nem nyilvános) korlát mögött ül a két bíró, mellettük az osztály titkára; hátuk mögött a szabadnapos, vagy érdeklődő prudhommes-ok. A felek a szomszéd teremben padokon várakoznak, csengetyűszóra egyenként szólítja be őket a szolga. Néhány szóval elmondják a bajukat. Rendszerint munkabérvételezésről van szó. Az elnök mond egy összeget — s valami sajtószerű tehetség ez, a két disszonans hangot egy harmadikkal feloldani, s egyszerre accorddá változtatni a jogi kakophoniát — a felek sokszor minden gondolkodás nélkül belenyugszanak.

Az igaz, hogy itt nem számolgat a bíró, hogy ennyi napra mennyi jár, s annak megállapítására, hogy e szakmabelinek mi

a bére, nem küld ki szakértőt, egy pillanat és kész a határozat, illetve az ajánlat, amely az intuitio erejével hat.

A szerző végighallgatva egy békéltetési tárgyalást, s konstatálva, hogy a békéltető a szokásosnál még nagyobb méltósággal, nyugalommal, tartózkodással, de a szokásosnál nem kisebb eredménynyel végzi feladatát alig tudta csodálkozását elleplezni, midőn megtudta, hogy a békéltető F... lírai színész, egyébként mint mondták, a kereskedelmi osztály, esetleg az egész bíróság jövő (1912.) évi elnökelője.

A munka és tőke közötti harcokról a priori alkotott következtetések egész halmaza dől meg egy tárgyalás megfigyelésekor. A munkaadó és munkás békéltető minden harmadik személy gyámkodása nélkül simán teljesítik hivatásukat, s a felek, kik között a társadalmi harc leggyakoribb oka: a munkabér szüli leggyakrabban a perbeli harcot is, az esetek több mint fele részében minden harag nélkül, kibékülve távoznak el.

Hogy a békéltetés jelentőségét kellőleg mérlegelni tudjuk, tegyük mérlegre a bíróság «fissus», szövő-fonó ipar osztályának működésére vonatkozó összes adatokat, az ítélőtanács előttiakkal együtt.

A kistanács elé 5313 ügy került.* Ebből 1107-et visszavontak békéltetés előtt, 1096 esetben alperes nem jelent meg; tehát a kistanácsnak módjában volt békéltetni 3110 esetben, a béke létrejött a békéltetőtanács előtt 1685 esetben, a tárgyalás folyamán az ítélőtanács előtt 744 esetben, összesen 2429 esetben.

Minden 100 eset közül, ahol a békéltetés megkíséreltetett, 78 esetben jött létre béke — oly eredmény ez, melyhez hasonlót kevés intézmény mutathat fel — talán az egész világon.

Ha a békéltetés nem vezet eredményre, a bíróság titkára ajánlott levéllel (amennyiben szóbelileg nem lehetséges) a két-három nap múlva tartandó tárgyalásra idézi a feleket; díj: 75 centimes.

Az ítélőtanács ülései nyilvánosak. Tanácssterme a legnagyobbak közül való, mert nagy tömeget kell, hogy befogadjon. Az eljárás képe ugyanaz, mint a békebíróóság előtt. Az ügyek rendszerint az első tárgyalással befejezést nyernek.

Meglepő az a nyugodtság és biztosság, amelylyel az esetleg közönséges munkásból lett elnök a tárgyalást vezeti. A formásokat gyakorlatból tudja, az érdemi kérdések szakmabeli kérdé-

* A párisi munkabíróóság statisztikája; osztályok szerint nyomtatva 1910-ről.

sek. A felek szakmába vágó dolgokban nem hazudhatnak, a tanácsban mindig van szakmabeli, és ekkor lehet néha észrevenni a tárgyalás külső rendjének megbomlását, a rosszhiszemű állításra nyomban kész a felelet, s gyakran nemcsak czáfoló, hanem korholó felelet is.

Egy esetben egy divatárusnál alkalmazott nő oknélküli elbocsátás miatt felmondási időre bért követelt. Alperes, a cégtulajdonos izgatott hangon panaszkolta, hogy felperest többször rajtakapta, amint egy konkurrens cég vezetőjével beszélt, alaposan gyanúsítja, hogy az ő mintáit és terveit elárulta konkurrensének; tanúk igazolták, s felperesnő zavarodott magaviselete valószínűvé tette, hogy alperes igazat beszélt, — szinte komikus volt az az egyhangú felháborodás, amely a bíróságot alperes védekezése után felperesnővel szemben elfogta; az elnök kérésére alperes egy csekélyebb összeget felperesnek felajánlott, az elnök megmagyarázza felperesnek, hogy ezt csak kegyelemből kapja, figyelmezteti, hogy többé elő ne forduljon ilyesmi, mert a munkakönyvvel lesz baj . . . stb.

Más példa.

Egy munkás, aki szemmeláthatólag gyöngelméjű volt, panaszkolja, hogy munkaadója hosszabb idő óta nem fizette ki a bérét, csak annak kis hányadát. Alperes állítja, hogy hetente pontosan fizetett.

Az elnök: mutassa fel fizetőkönyvecskéjét. Megtörténik. Az elnök nem rendel szakértőt a könyv megvizsgálására, hanem gondosan megtekinti. Megjelöl egyes helyeket, kérdéseket intéz alpereshez, majd megmutatja a könyvet összes bírótársainak. Pár másodpercig halk hangon tanácskoznak; majd kihirdeti az ítéletet, amely egyhangú. Alperest marasztalja az egész időre szóló munkabérkövetelésben. *Indokolás*: Alperes nem vezette szabályszerűen fizetőkönyvecskéjét.

Az ügy 300 frankon aluli: az ítélet jogerős. Az elnök alpereshez: *van pénz önnél?* alperes: *van*; az elnök: *fizesse ki*; a huissierhez: *készítsen nyugtát*; alperes fizet, az ügy végérvényesen be van fejezve. . . .

Egy esetben alperesi cég segédjével képviselteti magát. Az elnök egyezségi ajánlatot tesz a tárgyalás folyamán. Alperes: *nem vagyok meghatalmazva arra, hogy elfogadjam, nem tudom mihez tartani magam.*

Az elnök: *a tárgyalást egy órára felfüggesztem; alperes telefonáljon cégének. Következő ügy. Félóra elteltével alperes jelenti, hogy a cég az egyezséget elfogadja.*

A formaságok teljes mellőzésével így pörögnek le a tárgyalások, 30—40 egy-egy ülésen.

Természetesen kerülnek hosszabb megfontolást igénylő perek is. Hiszen a bíróság hatásköre a munkaszerződésből származó összes (baleset nem!) pereket felöleli, nemcsak építő napszámok és varróleányok, hanem kabareténekesnők és cégvezetők is e bíróságnál állanak törvényt.

Ilyenkor a bíróság a tárgyalást egy-két hétre elhalasztja, az ügyet egy tagjának kiadja tanulmányozás (*expertise, arbitrage*) végett. Ez meghívja a feleket, meghallgatja őket, iparkodik egyezséget létrehozni köztük, majd jelentést tesz az ítélőtanácsnak.

Érdekes, hogy a békülési szándék mily erősen érvényesül még e helyütt is, ahová a perek már ugyancsak megrostálva kerülnek. Például 1910-ben a szövő-fonó osztályban 294 ügyet adtak ki arbitrage-ra. Ebből 191 békével végződött, 103 került vissza a tanács elé.

Ugyanezek az arányok másutt is; például a kereskedelmiben 424 közül 240 békült ki; a vegyészetiiben 73-ból 59 stb.

Az ítéletet rövid, halk hangon folytatott tanácskozás után az elnök pár szóba foglalva kihirdeti, azután felszólítja a feleket, ez a békéltetésnél is megtörténik, hogy azt rögtön hajtsák végre.

Távolról szemlélve a dolgot, azt hihetnők, hogy a munkaadó és munkásbírák közötti társadalmi ellentét és az osztályharcz a vélemények gyakori megosztására vezet. Nagyon csalódunk. A bírák mindig páros számmal működnek, a szavazat-egyenlőség előfordulhatna gyakran, de az élet mást bizonyít. A határozatok legnagyobb része egyhangu.

A törvény arra az esetre, ha a szavazatok egyenlők lennének, úgy gondoskodik, hogy ez esetben a canton-beli békebíró veszi át az elnöklést. 1907-ben egész Franciaországban 426 esetben került erre sor: 1910-ben a párisi munkabíróság kereskedelmi osztályában egyszer sem.

Pedig a munkabíróság tagjai meglehetősen exponált emberek, igen gyakran az illető szakmabeli munkások és munkaadók szindikátusainak titkárai.

Kétségtelen, az önkormányzati bíráskodásnak megvannak a maga hátrányai, a fél igen közel áll bírójához, de amint látszik, a közelségből folyó hátrány, a függőség, nem mérhető fel az előnnyel: a bizalommal, melyet érzete sugall.

A választhatóság nem árt a bíróság külső tekintélyének sem, melynek fokozására az állam egyébként gondot fordít. A felek

a Franciaországban szokásos tisztelettel beszélnek a munkás és munkaadóbíróval is.

Tagadhatatlan, hogy a munkaadók paritásos részesedésök dacára nem néznek oly bizalommal a bíróságra, mint a munkások s keresik az utakat, hogy hatásköre alól meneküljenek. Erre a törvény hézagai módot is nyújtanak nekik s mivel pereik egy-két ügynökség kezén összpontosulnak,* a visszaélés egész rendszeres. Cél: a fizetés idejét minél jobban kitolni és az ügy érdemi elbírálását felebbezési bíróság: a törvényszék elé vinni. Az eljárás a következő:

Nem jelenni meg a békéltetésen, nem jelenni meg a tárgyaláson; makacsság. Ellentmondás (*opposition*); az ellentmondással egyidejűleg viszontkereset (a kereset rendszerint bér-, a viszontkereset schémaszerűen rongálásért, mulasztásért kárkövetelés), hogy az ítélet, bár a kereset felett a bíróság végső fokon is ítélkezze, a viszontkereseti összeg folytán felebbezhető legyen; az új tárgyaláson nem jelenni meg; makacsság; felebbezés az ítélet ellen. Ezen az uton a kereset érdemleges tárgyalását legalább két hónappal, s a munkabíróságtól végérvényesen el lehet tolni.

Ez a visszaélés már évek óta tartja izgalomban a munkások érdekképviselőit; miután kiküzdtek, hogy a felebbezés ne a kizárólag munkaadókból alakuló kereskedelmi, hanem a pártatlan polgári törvényszék elé kerüljön, most azt akarják kivívni, hogy a hatásköri szabályokat ily rosszhiszemű módon ne lehessen ki játszani.

Ebben a küzdelemben a munkások érdekképviselőivel kezdet fogva jár el a polgári bíróság, különösen a párisi törvényszék. A retorzió az, hogy az efféle halogató eszközök igénybevételét kártérítési alapnak tekintik, s a munkásnak pernyertesség esetén a költségeken kívül kártérítést ítélnék, pervesztesség esetén a munkást a költségekben nem marasztalják.

A párisi törvényszék radikális eljárását a semmitőszék nem honorálja teljes mértékben jóváhagyással; a kártérítési jogot megadja, de megkívánja, hogy a rosszhiszeműség igazolva legyen, a felebbezés pusztá tényét azzal kapcsolatban, hogy az előző eljárás makacssági volt, elegendő alapnak nem tekinti.

De a semmitőszék másfelől hathatós fegyvert adott a munkabíróságok kezébe, midőn egy 1910 nov. 29-iki ítéletében** ki-

* Ezek után ügyvédmeghatalmazottat vallanak.

** Bulletin de la Prudhomie 4° trimestre.

mondta, hogy az ellenfél rosszhiszemű perbeli cselekményei miatt maga a munkabíróság előtt már kérhető kártérítés, vagyis, hogy a munkabíróság előtti chicane is «munkaviszonyból származó követelés» és szakbíróság elé tartozik.

A viszontkereseti visszaélés egyébként — nyilván politikai befolyások hatása alatt — a kormány figyelmét is magára vonta. 1910 márczius 3-án egy a törvényszékekhez intézett köriratában felhívja rá figyelmüket és ajánlja, hogy a rosszhiszemű alperest minél gyakrabban marasztalják kártérítésben. A törvény módosításai is előkészületben van.*

Egyébként a munkaadók meglehetősen rászolgáltak erre az ellen-szenvre, mert a viszontkeresetek és a felebbezések rosszhiszemű volta statisztikai adatokkal igazolható.

Párisban 1910-ben 741 esetben játszották viszontkeresettel a törvényszék elé az ügyet; 708 esetben a törvényszék elutasította a viszontkeresetet és csak 38 esetben adott annak helyet.

Ettől a szépségfolttól eltekintve, amely nem a bíróság, hanem a törvény hibája, az intézmény nagyon bevált.

Rendkívül gyorsan juttatja igazságához a legtöbbször felperesként jelentkező munkást, igazán nagyon csekély költség mellett. A felebkezés szűk köre s az előzetes végrehajtás (követelés $\frac{1}{4}$ -e, legfeljebb 100 frank) biztosítja a felperest, hogy tartási jellegű követelése sokáig nem marad behajthatlan. Hatásköri kérdések nem igen merülhetnek fel, mert a hatáskör minden szolgálati viszonyra kiterjed, ami a törvényben nincs külön kivéve.

Eredmények A munkabíróságok *gyorsasága* mintaszerű. 45.013 békülési idézőt adtak be 1907-ben** egész Franciaországban, 212 maradt elintézetlen december 31-én, ebből 161 Páris terhére, a hátralék tehát 0.4%, 13,334 ügy került az ítélőtanács elé, 294 maradt befejezetlenül, 187 esik ebből Párisba, a hátralék = 1.4%.

Egyezséget, ítéletet hét-tíz napi átlagos időtartammal lehet megkapni.

Ítélettel különben az ügyeknek aránylag csekély része fejeződik be. A békítőtanácsból az ítélőtanácsához az ügyeknek nem egész egyharmad része jön s e számnak (13,334) kevesebb mint felét 6645-öt fejezi be ítélettel.

* Lásd erről részletesen: Cavailliez, a párisi munkabíróság kereskedelmi osztályának titkára: Memorandum, megjelent a Journal des Prud'hommes 1910 decemberi számában és Quillent a «Bulletin de la Prud'hommes» 1910. és 1911. évf.

** Comte rendu de la justice civ. et commerc. 1907.

Amilyen gyors az eljárás, épp oly olcsó is. Békeidőzés 15 centimes, tárgyalási idézés 75, az ítélet másolata 25 centimes. A taksa a törvényben van megállapítva (58. §.) Ugyancsak a törvény mondja ki, hogy az a titkár (greffier) aki a most jelzett összegeknél többet követel, a hivatali zsarolás bűncselekményét követi el.

Egyébként a díjszabás igen feltűnő betűkkel számos helyen ki van függesztve.

Nem mondhatjuk el ugyanezt az ítélkezés *jósága* tekintetében. Az 1036 fellebezett ügy közül, 285 esetben hagyta helyben, 729 esetben változtatta meg (22 egyéb) a törvényszék az elsőbíróság ítéletét. Száz megfellebezett ítélet közül csak 28 volt jó és 70 rossz.

Ennek a rossz eredménynek a főindoka az, hogy a két bíróság bírái más világnézet és jog szerint ítélnék. A polgári bíróságok konzervatív és az érdekképviselők radikális hajlamainak a harcra jut kifejezésére a most közölt adatban.

Való, hogy a munkabíróságok méltányossági érzetükre támaszkodva sokszor megsértik a törvényt, melyet különben nem is ismernek.

E baj ellen nem volna orvosság az ügyeket a munkabíróság mellőzésével az általános hatáskör: a békebíró elé utalni. Mint más helyütt kifejtettük, az is jobbadán laikus és méltányosságot alkalmazó bíróság, melynek határozataiban nem ritkán akadunk nekünk nagyon merésznek tetsző indokolásokra.

A Bulletin de la Prud'hommes 1907-iki 4. száma közli Pont-à-Mousson békebírájának egy ítéletét. Az ügy munkabíróság híján került elébe.

F. H. cég alperes három munkást szerződletelt távolabbi vidékről. Indokok nélkül elbocsátotta őket, felmondási időre bért nem akart fizetni, hivatkozva arra, hogy a munkások elfogadták a műhelyszabályzatot, melynek értelmében felmondás illetőleg kártérítés nélkül elbocsáthatók.

A munkások bérüket perelték, alperes viszontkeresettel él. A békebíró a keresetnek helyt adott, a viszontkeresetet elutasította.

Indokok: A törvény megengedi, hogy a helyi szokások ellenére a felmondás kölcsönös megállapodás alapján mellőztessék. Ez az eset azonban kivétel s szükséges, hogy e megállapodást, amely a felek egyikére nézve igen súlyos következményekkel járhat, a munkaszerződés minden kétséget kizáró módon bizonyítsa s különösen kutatni kell azután, hogy e pontot a felek

valóban saját akaratukból, vagy kényszer alatt fogadták-e el. Jelen esetben a munkások közül kettő csak ennyit irt rá a «segélypénztári szabályok» című könyvre: «Elfogadom a segélypénztári szabályzatot,» de a kézírással irt munkarendet csak az aláírás után ragasztották a könyv belső oldalához. A harmadik munkás szabályszerűen így írta alá: «Elfogadom a munkarendet és a segélypénztári szabályzatot,» de nem lehet feltenni, hogy e megállapodást szabad akaratból fogadta volna el.

Alperes a munkásokhoz küldött köriratában nem szólt semmit erről a feltételről s a munkásokkal csak azon a napon íratta alá a szabályzatot, midőn azok munkába léptek. *Ekkor pedig a munkás már az előtt az alternatíva előtt áll, hogy vagy elfogadja a munkaadó feltételeit vagy otthagyja a már felvállalt munkát s távol otthonától munka és jövedelem nélkül marad.*

A megállapodás tehát nem hatályos, mert kényszer alatt jött létre.

A viszontkeresetről az indokolás így emlékszik meg: Ha mi elfogadhatónak tartanók, hogy ily módon meg lehet a törvényt sérteni, — az igazságot, amely mindnyájunk számára egyenlő kell hogy legyen, a vagyonosok szolgai eszközévé tennők, — eszközzé azokkal szemben, akiknek nincs a két karjukon kívül egyébük s akik nem tudják ellenfelüket követni egy terhes és költséges eljárás mezejére.

12. Kereskedelmi bíróság.

A kereskedelmi bíraskodás Franciaországban több szárados multra tekinthet vissza. Szervezete sok változáson ment keresztül, de az az alap gondolat, hogy a kereskedelmi ügyekben egy kereskedőkből alkotott szakbiróság ítélkezzék, 1673-tól egész a mai napig érintetlenül maradt, s a forradalom, amely oly sok régi intézmény életét szakította meg évekre vagy örökre, ezt az intézményt sértetlenül szállította át az új korba.

A kereskedelmi bíróság épp úgy, mint a munka bírósága, kivételes bíróság. Nem mindenütt van, csak ott, ahol a kereskedelem ki van fejlődve; egész Franciaországban 226. Az eljárás, a kereskedelmi bíraskodás, azonban általános; ott, ahol speciális kereskedelmi bíróság nincs, a polgári törvényszék ítél a kereskedelmi eljárás szerint.

A bíróság legalább három (törvény szerint kettő) rendes és két helyettes, legfeljebb 21 rendes és 21 helyettesbiróból alakul; az összes rendes bírák száma 1104, az összes helyetteseké 771.

A bíróság laikus és önkormányzati. Tagjait a bejegyzett (patenté) kereskedők egyeteme választja.

A választók nem szavazhatnak bárkire.

A választhatók névsorát bizottság állítja össze, amely a kereskedelmi törvényszék, kereskedelmi kamara, a munkabíróság, a départment és a község kiküldötteiből alakul. E bizottság a névsort a «rendszeretükről, takarékoságukról, becsületességükről ismert, 30 évet betöltött és a bíróság területén öt éve lakó kereskedők közül» olyképp állítja össze, hogy a benne foglaltak száma a bejegyzett kereskedők számának egy tizedrészét tegye ki, legalább ötvenet, legfeljebb ezret, Párisban háromezret. E névsorba felvettek közül választja a kereskedelmi bíróság helyiségében a város polgármesterének elnöklete mellett a bejegyzett kereskedők összessége a bíróság tagjait.

Nagy városokban, így Párisban is szokásos, hogy a hivatalban lévő bírák jelöltekét ajánlanak a megürülő állásokra.

Bár a hivatal teljesen ingyenes, az állások nagyon keresettek, mert nagy megtiszteltetést jelentenek; a kereskedelmi körök bizalmára mutatnak, s e bizalmat a kormány állandó szokás szerint kitüntetésekkel szokta szankcionálni.

A bíróság nem oszlik tanácsokra, mint a polgári törvényszék; ez alól csak Párisban van kivétel.

A bíróság elnöke csak az lehet, aki legalább két évig volt rendes bíró, bíró csak az, aki egy évig helyettes; az elnök itt csak a bíróság vezetője, önálló hatásköre sokkal szűkebb, mint a polgári törvényszék elnökéé.

A bíróság mellett külön greffe, iroda működik. Az avouékat itt «agréés»-k helyettesítik; ezeknek jogi helyzetök nincs az egész országban egységesen szabályozva; Párisban bizonyos privilegizált helyzetük van; de nem monopóliumuk, mint a polgári törvényszék előtt az avouéknak, nem tekintve azt, hogy a felek személyesen járhatnak el az egész per folyamán, az avouék és avocat-k éppúgy meghatalmazhatók, mint ők, sőt külön meghatalmazást a legújabb idők óta nem is kötelesek felmutatni.

A kereskedelmi bíróság hatásköre peres és perenkívüli.

Perenkívüli hatásköréből legfontosabb a különféle csőd-eljárások lebonyolítása, védjegyek vezetése, a kereskedelmi — czéggjegyzék — telekkönyv vezetése, a kereskedelmi üzletek átruházásának és elzálogosításának bejegyzése.

Peres hatáskörük: bíraskodni első fokon az összes kereskedelmi ügyek felett (alsó értékhatár nincs, a békebíróóság kereskedelmi ügyekben nem járhat el); első és végső fokon 1500 frank értékhatárig.

Ítéleteik ellen a felebbezés, amint a polgári törvényszéktől, a felebbezési törvényszékhez (cour d'appel) megy; végső fokon hozott ítéleteik ellen semmiségi panasznak van helye a semmitlósékhöz.

Az ítélet hozatalához legalább három bíró szükséges, a maximális szám nincsen megállapítva.

Az eljárásra nézve* a polgári törvényszék előtti sommás eljárás szabályai irányadók, de azok megtartásához sincsenek szorosan kötve;** a kereskedelem szellemének megfelelően alkalmazhatják azokat.

A tárgyalási időköz minimuma (idézés vétele és a tárgyalás között) nem nyolcz nap, hanem egy nap, sőt a bíróság elnöke megengedheti, hogy az alperes sznapra, vagy óráról-órára idéztessék. Vannak esetek, midőn ezt maga a törvény megengedi (keresk. törvény 417., 418. §§. és 172. §.). A bíróság elnöke biztosítási végrehajtást rendelhet el alperes ingóira a kereset meg-

* A szokásjognak nagy szerepe van; mi a párisi kereskedelmi bíróság eljárásának vázát kíséreljük megadni.

** Garsonnet. Traité II. 44.

indításával egyidejűleg; Párisban ezi a polgári törvényszék elnöke teszi — référé útján.

A felek, mint említettük, személyesen is megjelenhetnek a bíróság előtt, nincs ügyvédi kényszer.

A tárgyalások hosszúak, reggel kilencz-tiztől délután hat óráig is tartanak, a bíróság csak délben fog hozzá munkájához, midőn az érdemleges ügyeket a huissier audiencier és a greffier kiválasztották.

Felperes keresetét már az idézési kérelmében adta elő, alperes szóval vagy a tárgyaláson átnyújtott írásban védekezik. Az eljárás rendkívül gyorsan perdül le, a bonyolultabb ügyeket rögtön elhalasztják egy külön e célra fentartott tárgyalási napra, amely a felvételi határnaptól legfeljebb 15 napra esik. A bonyolultabb ügyektől eltekintve, a felek rövid előadása, esetleg okiratok felmutatása után a bíróság ítéletét azonnal meghozza; a tanubizonyítás, bár itt értékhatárra tekintet nélkül meg van engedve, igen ritka.

A békéltetés itt burkolt alakban történik. A bonyolultabb ügyeket a bíróság egy gondos kiválasztással szervezett és egyébként rendszerint csődtömeggondnoki és felszámolási teendőket végző egyénekre (liquidateur) szignálja, ezeket e minőségükben «arbitres»-nek nevezik. Hivatásuk a feleket meghívni és egyezséget hozni létre közöttük, siker hiányában a bíróság számára jelentést készíteni.

*

A kereskedelmi bíróság még különösebbnek és érthetlenebbnek látszik előttünk, mint a munka bírósága.

Az ipari és kereskedelmi tőke számára van szervezve a bíróság, széles autonomiával, tisztán laikusokból, választás útján.

A munka bíróságának illetén szervezését, hol a munka eladója és vevője: a munkás és munkaadója egyenlően van képviselve, könnyebben megérthetjük.

Ott az ügyek nyolcztized része munkabérekérdés, egyszerű. áttetsző jogviszony. De alkalmas-e a kereskedelmi élet bonyolult problémáit helyesen megoldani egy laikus bíróság, s képes-e a problémákat igazságosan megoldani akarni oly laikus bíróság, amely az érdekeltek csak egyik felét: a tőke vagy hozadékának eladóját: a kereskedőt foglalja magában, s nem vevőjét is: a fogyasztót?

Mert ki kell emelnünk, hogy a kereskedelmi bíróság hatásköre nem fűg attól, vajjon a felek mindketteje kereskedő-e.

A bíróságnak hasonló alapon való szervezését hazánkban

számos okból alig tarthatnók lehetségesnek. Ugylátszik azonban, hogy Franciaországban a bíróság a vele szemben táplált aggályokat el tudja oszlatni, mert megszüntetésére egyáltalán nem gondolnak, sőt újabban hatáskörét törvénnyel is bővítették.

Téves az az állítás, mintha e bíróságokat tisztán az a történelmi emlék tartaná fenn, hogy régebben a kereskedelmi életet a szokás szabályozta, melynek legjobb ismerői maguk a kereskedők voltak, s hogy az írott jog uralma alatt az intézmény értelmét vesztené.*

Franciaország jóval előbb kodifikálta kereskedelmi jogát, mint a kontinens bármely más országa.

Hogy a laikus bírák, különösen vidéken, alig mérkőzhetnek egy nehéz per jogi problémáival, emiatt van panasz. S még inkább amiatt, hogy a bíró gyengesége, járatlansága alkalmat nyújt az igazságszolgáltatás állandó elemeinek, hogy felelőtlen befolyásukat érvényesítsék.

Közelebbről: az iránt hallani panaszt, hogy a nehezebb ügyekben, ahol, mint említettük, a tárgyalást a bíróság két hétre halasztja, a kiküldött «arbitre» esetleg a bíróság mellett alkalmazott greffier véleménye után indul, s így egy felelőtlen féljogász bíró dönti el azt a jogvitát, amit a törvény a felelős társasbíróság elé utalt

Egy bíróság működésének jó vagy rossz voltát két hatóság van hivatva megítélni: az egyik a felsőbíróság, a másik a perlekedő felek.

Miután kereskedelmi ügyekben ott, ahol külön kereskedelmi bíróság nincs, a polgári törvényszék ítélkezik,** alkalmunk van látni, melyik minő eredménnyel dolgozik ugyanabban a szakmában.

A kereskedelmi laikusbíróság minden száz ítélete közül megfeleltek 18-at; a polgári törvényszék, mint kereskedelmi bíróság minden száz ítéletéből 14-et,*** (érdekes, hogy a törvényszéknek ugyanez az arányszáma a közpolgári ügyekben is).

Négy százalékkal kisebb tehát a felek bizalma a laikus bírákban, mint a jogászokban. E 4%-os különbségnek nem szabad túlzott jelentőséget tulajdonítani. A békebírák ítéletei ellen a

* Haeger i. m. 44.

** A kereskedelmi ügyek 90%-át látja el a laikus és 10%-át a jogászbíróság. Comptes généraux 1907.

*** Laikus keresk. bíróság: Ítélet 24,255; felelkezés 4419. — Törvényszék, mint keresk. bíróság: Ítélet 3471; felelkezés 481.

felelkezés ugyanis még ritkább, minden száz ítélet közül nyolcztat támadnak meg vele; így azt kellene mondanunk, hogy békebírák 6%-kal nagyobb bizalomnak örvendenek mint a jogászbírák.

Egyébként hol marad a francia laikus törvényszékek 18%-os felelkezési arányszáma, a mi jogásztörvényszékeink majdnem 100%-os felelkezési arányszámától.¹

Ami most már a felelkezések eredményét, tehát az ítélkezés jóságát illeti, a laikus kereskedelmi bíróság 4159 ítéletéből 2194-et hagyott helyben a felelkezési bíróság: 53%; 952-öt változtatott meg: 23% (a többi egyezség stb.); míg a kereskedelmi eljárás szerint ítélő jogásztörvényszék 402 ítéletéből 212-öt hagyott érintetlenül és 126-ot változtatott meg ugyanaz a felsőbíróság; azaz 52% volt a helybenhagyás és 31% a megváltoztatás, tehát rosszabb, mint a laikus bíróságoknál.²

Az a vád tehát, mintha a laikus kereskedelmi bírák rosszabban ítelnének, mint a jogászbírák, éppen nem állhat meg, sőt az ellenkező áll; s ez az oka, hogy a francziák semmitől sincsenek távolabb, mint attól, amit Haeger³ nekik imputál, hogy a laikus bíráskodásról a jogászbíráskodásra térnének át, vagy óhajtanának áttérni.

A kereskedelmi bíróságok működése elleni panaszok inkább a jogászok s különösen az ügyvédek köréből hallhatók, akiknek a bíróság formalizmusoktól ment ítélkezése nem elég jogász; másfelől anyagi érdekeket sérti a laikusbíróságok különállása s a mellettök szervezkedett agrée ügyvédi kar szokásjogi alapon kifejlesztett privilegizált állása.

A másik panasz, hogy a bíróság nehezebb ügyeket gyakran utasít a fent ismertetett arbitres-k elé, s hogy így az ítélkezés súlypontját felelőtlen s a bíróságon kívül álló egyénekre csusztatja át — sem alaposabb az elsőnél.

Egyfelől azért, mert az odaítélést rendszerint maguk a felek kérik; de még inkább azért, mert a felek «a féltékeny gonddal»⁴ választott *arbitre*-ekben maguk is megbíznak.

¹ A törvényszék érdemleges és makacssági ítéleteinek száma 1907-ben 36,232; a táblákhoz érkezett felelkezések száma ugyanekkor 34,444; 1910-ben az ítéletek száma 40,810; az érkezett felelkezéseké 35,558.

² A mi jogásztörvényszékünkénél az arány sokkal rosszabb: 48% a helybenhagyás, 48% a megváltoztatás!

³ I. m. 43. old.

⁴ A párisi kereskedelmi bíróság elnökének megnyitó beszéde 1911 jan. 25., éd. Armand Fleury: 55. old.

Nevezetesen az arbiter-ek először a békéltetést kísérlik meg s a párisi kereskedelmi bíróság statisztikája szerint az 47 esetben 100 hozzájuk utalt ügy közül sikerrel jár. Ez nagyon jelentős eredmény oly egyének részéről, akik a bíróságnak nem is tagjai, akik tehát csak egyéni integritásukon és szaktudásukon alapuló tekintélyüket vetik latba a siker érdekében.

De azon ügyek száma, amelyekben a békéltetés sikerre nem vezetett s a bírósághoz tett jelentésük alapján dől el a per, Párisban mindössze 5%-a az összes ügyeknek, tehát oly csekély hányad, amely a bíróság működését nem veszélyeztetheti.

A kereskedelmi laikus bíróságok működése ellen az ítélkezés jósága tekintetében semmivel sem lehet több kifogásunk, mint az ugyanazon * ügykörben dolgozó jogászbíróságoké ellen. Ami az eljárás *gyorsaságát* illeti, az összehasonlítás ismét a laikusbíróság javára üt ki.

A laikusbíróság a maga 194,884 ügyéből a következő évre hagyott 23,502-öt, tehát 12%-ot; ezzel szemben az ugyanezen ügykörben ugyanazon eljárás szerint működő jogászbíróság a maga 19,452 ügyéből 2604-et, azaz 13%-ot.

A laikusbíróságok tehát nemcsak a közpolgári ügykörben és eljárás szerint működő jogászbíróságokat mulják felül gyorsaság dolgában, ami magától értetődő, mert a kereskedelmi bíróság előtt sok a makacosság és apró, könnyű ügy, hanem felülmulják, ha kevéssel is, az ugyanazon eljárás szerint és ügykörben működő jogászbíróságot is.

Különösen a párisi kereskedelmi bíróság gyorsasága mintaszerű, amelynek 1910-ben az előző évről maradt 2383 ügy beszámításával 57,186 pert kellett elintézni, s e tömegből csak 2540-et, azaz 4%-ot hagyott hátra 1911-re; amelyből azonban 711 már délibéré (jelentés) alatt volt, tehát az új bíróságnak (a törvényszék minden évben újra alakul) csak 1829 ügyet adott át.

Ez alapon a *perek átlagos tartamát két-három hétre becsülhetjük* (egy heti érkezés körülbelül 1050 per).

A következő évre elmaradt ügyek közül:

1 hónapon aluli volt	-----	50%
3 " " " "	-----	39%
6 " felüli "	-----	3%

Oly eredmény ez, amelyet nem közelít meg a magyar járásbíróság, amely egyenlő az osztrák járásbíróságokéval, csak a

* L. u. o. 55. old.

francia munka- és békebiróságok dolgoznak ennél is gyorsabban.

Az ítélkezés jósága és gyorsasága szempontjából tehát a laikus bíróságok első helyen állanak. Hátra van azonban a pártatlanság kérdése; s erre e sorok írója sem tudott megnyugtató feleletet találni. Mert az, hogy a felelkezés az ítéletek ellen ritka s az ítéleteket a felsőbíróság maga is épp oly jóknak találja, mint a polgári törvényszékektől származókat, nem nyugtathat meg mégsem elegendőleg bennünket az iránt, hogy a bíróság akkor, midőn nem kereskedővel áll szemben, teljesen pártatlan tud-e maradni.

13. A perlekedési hajlam.

Említettük, hogy hazánkban a pereskedési hajlam nagyobb, mint Franciaországban.

Összegezzük ugyanegy évről (1907) az egyes országokban megindult perek számát.

Franciaországban megindult:

Békebiróság előtt	373,970
Polgári törvényszék előtt	138,782
A munka bírósága előtt	13,334
A kereskedelmi törvényszék előtt	185,946
Összesen	712,032

Magyarországon megindult:

Járásbiróság előtt	605,514
Törvényszék előtt	157,884
Összesen	763,398

Ez adatok szemlélésénél figyelembe kell venni azt, hogy a magyar statisztika nem foglalja magában a községi bíraskodás, a közigazgatási hatóságok által gyakorolt egyéb fajú bíraskodás és a tőzsdebíraskodás adatait, amelyek az eredményt talán kétszeresére szöktetnék. Míg Franciaországban a polgári igazságszolgáltatásnak a fent leírt négy hatóságon kívül más szerve nincs.

De ha a francia eredményhez hozzátesszük az előzetes békéltetéssel befejezett ügyek számát:

a békebiróság előtt	384,625
a munkabíróság előtt	19,044
összesen	403,669

s ezzel az összes perek számát 1.115,691-re emeljük, s feltesszük, hogy a statisztikánk által fel nem dolgozott községi stb. ügyek a magyarországi eredményt *csak ugyanennyire* szöktetnék fel, akkor is egy szomorúan meglepő tüneménnyel állunk szemben.

Magyarországban, melynek lakossága Franciaországénak felét sem teszi ki, hol a gazdasági élet összemérhetlenül fejlettebb, ahol tehát aránytalanul kevesebb a jogviszony, legalább is annyi, de bátran mondhatjuk több jogsérelem van, per indul meg, mint amott.

ÖSSZEFOGLALÁS.

Összehasonlítva már most a francia bíróságok összes fajainak működését, a következőket állapítjuk meg:

A nem vagy nem tisztán jogászbíróságok: a békebiróság, a munkabírósága és a kereskedelmi bíróság, ugy gyorsaság, mint jóság szempontjából mintaszerűen működnek gyorsaságuk előttünk teljesen ismeretlen, s az osztrák bíróságokét is felülmulja.

A tiszta jogászbíróság: a törvényszék működése elég lassu: de csak a többi francia bíróságokéhoz vagy az osztrák törvényszékéhez viszonyítva, a mi törvényszékünk működése vele össze sem hasonlítható.

FÜGGELÉK.

14. Kereskedelmi telekkönyvek.

A hagyományoktól megszabadult modern jogtudománynak egyik legszebb gyümölcse az 1909 márczius 17-iki törvény a kereskedelmi üzlet eladásáról és elzálogosításáról: «loi relative à la vente et au nantissement des fonds de commerce.» A törvény tervezetét Cordelet szenátor terjesztette elő 1905 márcziusában, hosszabb tanácskozás és kiegészítés után 1908-ban fogadta el a szenátus, majd 1909-ben a képviselőház.

A törvény három fejezetből áll: I. A kereskedelmi üzletek eladása. II. A kereskedelmi üzletek elzálogosítása; III. A kereskedelmi üzletek eladására és elzálogosítására vonatkozó közös határozmányok. Ez utóbbi fejezet két részből áll: I. A zálogjog érvényesítése és megszűnése. II. A bejegyzés kellékei, a greffier kötelezettségei.*

I. fejezet. A kereskedelmi üzlet eladása.

Az eladó elsőbbségi joga. A code civil 2102. §-a az eladó részére zálogjogot biztosított vételárkövetelése erejéig a még adósa birtokában lévő árura. E zálogjog törvényes volt; jelen törvény 1. §-a kimondja, hogy a kereskedelmi üzlet eladójának elsőbbsége csak akkor áll fenn: ha a vételi ügylet az illetékhivatalnál szabályszerűen bevezetett közokirattal, vagy hiteles magánokirattal igazoltatik s ha az ügylet a kereskedelmi törvényszéknél vezetett nyilvánkönyvbe beiktatott.

Az elsőbbség az üzletnek csak a vételi ügyletben és a bejegyzésben felsorolt elemekre terjed ki, szabatos meghatározás híjában a cégre és a kereskedelmi névre, az üzlettel összekötött bérleti jogra és a vevőközönségre. A bejegyzésnek az eladás napjától számított 15 napon belül mellőzés terhe mellett meg kell történni. Megelőz az üzlet megszerzője részéről a határidőn belül

* Mindenekelőtt adjuk a törvény részletes kivonatát.

eszközölt minden bejegyzést és annak csődjében is érvényesíthető.

Az actio resolutoria gyakorlása. A code civil 1654. §-a feljogosítja eladót, hogy amennyiben a vevő a vételárt meg nem fizetné, az ügylet felbontását kérhesse. E jog az új törvény szerint csak akkor illeti meg eladót, ha azt a bejegyzésben kifejezetten fentartotta. A visszalépési jog gyakorlása esetén eladó köteles a vétel tárgyát alkotó üzlet összes elemeit visszavenni. Az eladó visszalépési keresetének (actio resolutoria) megindításáról köteles az üzletre bekebelezett hitelezők mindegyikét értesíteni. Itéletet az ügylet felbontása felett csak az értesítéstől számított egy hónap elteltével lehet hozni. Ha az eladó peren kívül úgy egyezett meg a vevővel, hogy vételár-nemfizetés esetén az üzletet stornirozni fogják, köteles a megtörtént stornirozásról a bekebelezett hitelezőket értesíteni; az csak az értesítéstől számított egy hónap után válik érvényessé. Ha az üzletet nyilvános árverésen adják el, a végrehajtató felszólíthatja a bekebelezett eladókat, hogy visszalépési jogukat egy hó alatt gyakorolják jogvesztés terhe mellett.

Az adás-vétel közzététele. A kereskedelmi üzlet bármily formájú átruházását köteles a megszerző a törvényes hirdetmények újságjában 15 nap alatt közzétenni, majd azt újabb 15 napon belül megismételni. A második közzétételtől számított tíz napon belül a volt tulajdonos minden hitelezője, legyen követelésük esedékes, vagy nem esedékes, a vételárt a vevőnél perenkívüli egyszerű aktussal letilthatja; a vételár birói, vagy bíróságon kívüli átadása a letiltással élő hitelezőkkel szemben vevőt nem mentesíti.

Az a vevő, aki a hirdetést elmulasztja, vagy eladójának a fenti határidő letelte előtt fizet, harmadik személyekkel szemben kötve marad.

Utóajánlat. A második közzétételtől számított husz napon át vevő köteles a vételi szerződés egy példányát betekintés végett minden a nyilvánkönyvbe bejegyzett, vagy letiltással élő hitelező rendelkezésére bocsátani. E határidő alatt, most említett hitelezők mindegyike jogosult a vételár egyhatodával magasabb utóajánlatot tenni, ha a vételár a bejegyzett s letiltással élő hitelezők követelését nem fedezi. Nyilvános árverés után ez utóajánlatnak helye nincs.

A vételár felosztása. Midőn a vételár már véglegesen meg van állapítva, vevő, amennyiben a hitelezők felosztására nézve meg nem egyeztek, köteles azt letétbe helyezni.

Ugyane rendelkezések megfelelőleg alkalmaztatnak, ha a kereskedelmi üzletet, mint apport-ot egy társaságba viszik.

II. fejezet. A kereskedelmi üzletek elzálogosítása.

A zálogjog tárgya. A kereskedelmi üzletnek egyedül következő elemei zálogosíthatók el: a cég s a kereskedelmi név, az üzlettel összekötött bérleti jog, a vevőközönség és ismeretség, üzleti felszerelés, nyersanyag, gépek, találményi szabadalom, üzleti engedély, árujegy, minta és modell, s egyáltalában az ipari tulajdonhoz tartozó tárgyak.

Határozott megjelölés híjában a zálogjog csak a cégre és kereskedelmi névre, a bérleti jogra, a vevőközönségre és ismeretiségre terjed ki.

Az elzálogosítás módja. A zálogszerződést, az illetékkiszabó hivatalnak bemutatandó közokiratban, vagy hiteles magánokiratban kell megkötni; a zálogjog csak kereskedelmi törvényszék mellett vezetett nyilvánkönyvbe való beiktatással jön létre. A bejegyzésnek a zálogszerződés keltétől számított 15 nap alatt semmisség terhe alatt meg kell történni. A zálogjogos hitelezők sorrendjét a bejegyzések kelte állapítja meg.

III. fejezet. A kereskedelmi üzlet eladására és elzálogosítására vonatkozó közös határozmányok.

I. cím. A zálogjog érvényesítése és megszűnése, üzletáthelyezés.

Kereskedelmi üzlet áthelyezése esetén a bekebelezett követelések végrehajthatókká válnak, ha az üzlet tulajdonosa legalább 15 nappal megelőzőleg nem tudatta a hitelezőkkel e szándékát s azt, hogy hol szándékozik üzletét folytatni. Az elsőbbségi joggal bíró eladó, vagy hitelező az értesítéstől, vagy attól az időponttól számított 15 napon belül, midőn az üzlet áthelyezéséről tudomást szerzett, köteles az áthelyezés tényét az eredeti bejegyzés margóján, jegyzetben bevezetletni s zálogjogát az üzlet új székhelyén bevezetletni a régi dátummal. A hitelezők beoegyezése nélkül eszközölt üzletáthelyezés, ha értékcsökkenéssel jár, a bejegyzett követeléseket azonnal végrehajthatóvá teheti. Ugyancsak végrehajthatóvá teszi egy új bekebelezés azon előző bekebelezett követeléseket, melyek az üzlet céljára kötött ügyletekből származnak. A végrehajthatóság kimondását a kereskedelmi törvényszék elnökétől kell kérni.

A bérlet felbontása. A tulajdonos, ha az ingatlanán elhelye-

zett kereskedelmi üzletre nézve fennálló bérleti szerződés megszüntetése iránt keresetet indít, köteles erről az összes bekebelezett hitelezőket értesíteni. E tárgyban ítéletet csak az értesítéstől számított egy hónap elteltével lehet hozni. Ugyane határidő szükséges, hogy a bérleti szerződés perenkívüli felbontása jogerőssé váljék.

Végrehajtás a kereskedelmi üzletre. A hitelező (nemcsak a bejegyzett!) ha kereskedelmi üzlet ellen végrehajtást (a rendest) vezet, de az adós maga is jogosult az illetékes kereskedelmi törvényszéktől a végrehajtást szenvedett üzletének az összes anyag- és árukészlettel együtt való eladását kérni.

A bíróság határidőt tűz az adós számára azzal, hogy ha ez alatt nem fizet, a hitelező kérelmére az üzletét el fogják adni. Ha helyét látja, zárgondnokot nevez, megállapítja az eladási feltételeket s kiküldi a huissiert a követelések összeírására s az eljárás foganatosítására.

Felhatalmazhatja végrehajthatót más végrehajtható híjában, hogy a vételért követelésének kiegyenlítésére egyszerű nyugtára közvetlenül vegye át a vevőtől, vagy a huissiertől.

A bíróság az első tárgyalástól számított 15 napon belül ellentmondással meg nem támadható «sur minute» végrehajtható * ítéletben határoz. A felebbezés felfüggesztő hatályu, felette még benyújtása hávában sommás eljárásban a cour d'appel határoz.

A bekebelezett hitelező éppigy kérheti a zálogjoggal terhelt üzlet eladását, még magánokirat alapján is, az adóshoz intézett fizetési felhívástól számított nyolcz nap után.

Értesítés az árverésről. A végrehajtható a bekebelezett hitelezőket s az üzlet tulajdonosát az árverés napjáról 15 nappal megelőzőleg értesíti. Az árverési hirdetményt (tartalma részletesen meghatározva) ki kell függeszteni a szokásos helyekre s ezenkívül a hivatalos hirdetmények lapjában 10 nappal megelőzőleg közzé kell tenni. Az árverést megelőző eljárásban elkövetett szabálytalanságok felett a polgári (!) törvényszék elnöke határoz.

Végrehajtás elrendelése magában az érdemi ítéletben. A kereskedelmi törvényszék oly perben hozott marasztaló ítéletben, melynek tárgya az üzlet folytatásához tartozó valamely követelés érvényesítése, elrendelheti azonnal az üzlet eladását.

* Az ítélet fogalmazványát a végrehajtható rendszerint maga készíti, aláírhatja a tárgyalás után, nem kell megvárni, míg az ítéletet az e célra vezetett könyvbe bevezetik s ebből ugynevezett «grosse»-ot adnak. Legalább két hét differenzia.

Az üzlet feldarabolása. Valamely üzlet egy, vagy egyes zálogjoggal terhelt elemeit csak a végrehajtási kérelemnek a bekebelezett hitelezőkkel való közlésétől számított 10 nap után lehet elárverezni; e 10 napon belül minden bekebelezett hitelező, hitelező társainak beidézése mellett kérheti a törvényszéktől, hogy az egész kereskedelmi üzlet adassék el.

Az új szerző köteleiségei. Az eladó elsőbbsége és a zálogjog az üzleten rajta marad a megszerzőnél is. Ha az üzletet a vevő nem nyilvános árverésen vette meg s magát a hitelezők további lépéseitől mentesíteni akarja, köteles a hozzá intézett első fizetési felszólítástól számított 15 napon belül jogvesztés terhe mellett közölni az összes bekebelezett hitelezőkkel a következőket tartalmazó értesítést: a) az eladó neve, az üzlet, a vételár, vagy nem visszatérő szerzés esetén a becsérték pontos megjelölése, b) három oszlopból álló kimutatás, amely I. az összes megelőző bekebelezéseket, II. a bekebelezett hitelezők lakását, III. a bekebelezett követelések összegét feltünteti, s tartozik kijelenteni, hogy kész a bekebelezett követeléseket a vételár erejéig, tekintet nélkül arra, hogy esedékesek-e, vagy se, azonnal kifizetni.

A hitelezők utóajánlati joga. Minden bekebelezett hitelező jogosult a vételár egy tizedével jobb ajánlatot téve utóárverést kérni. Az utóajánlat kézbesítésétől fogva az új szerző csak zárgondnoki jogokkal bír, s nem tehet csak a kezelés körébe vágó ügyleteket. Az utóajánlat hatását nem szünteti meg, csak az összes bekebelezett hitelezők elállása.

A törvény felületes elolvasása is meggyőz arról, hogy 1909 óta a telekkönyvi rendszer a maga főelveivel oly vagyonelemekre alkalmaztatik, amelyeket erre alkalmasnak ezelőtt alig hittünk volna. Nézzük, mily okok hozták létre e törvényt, amelynél újszerűbbet és a kereskedelmi életre fontosabbat az utolsó évtizedben nem hoztak.

A társulati formák, amelyek a tőkének a vállalkozóval való egyesítését célozzák, céljuknak csak többé-kevésbé felelnek meg. A tőkének vagy tulságos súlyt adnak a vele járó kötelezettségekkel együtt, vagy mentesítik teljesen a kötelezettségektől, de közvetlen befolyását teljesen elveszik. Oly üzleteknél, amelyek tőkebefektetést kívánnak, de mégis a vállalkozó személyi tulajdonságaira vannak alapítva, szükséges, hogy a tőke a rosszhiszemű kezelés ellen, amint csak lehet, biztosítva legyen, de a

vállalkozó keze az üzlet folytatásában szabad maradjon. A tőke és vállalkozó szövetsége e törvény.

A kereskedelmi üzlet ingó volt ezelőtt jogilag, de tényleg igen nehezen mozgatható. Miképpen kell biztosítani az eladót, ha a vevő nem képes a vételárt teljesen kifizetni?

Az üzleti hitel személyi hitel volt, a keletkezés időrendje nem adott elsőbbséget. Miképp adhasunk valami sorrendet, valami tárgyi biztosítékot? Miképp védekezzünk a rosszhiszemű üzletátruházás ellen?

Az üzletet, ha tulajdonosa ellen végrehajtást vezettek, a bíróság egyenest kivégezte. Miképp kellene az üzletet, helyesebben a hitelezett összeget az értékcsökkenéstől megóvni, amely árverés esetén szétdarabolás folytán és attól, amely már e szétdarabolástól való félelem folytán éri.

Ezek a kérdések vártak megoldásra.

A törvény megteremtí az egyéni cégben azt a «különvagyone rendszert, amelyet eddig csak társas cégéknél ismertünk. A kereskedelmi üzlet már nem a kereskedőé, az üzleté magáé, a jogalany, vagy ha akarjuk jogcél: az üzlet s a célképviselő, a rendelkező alany pozitív irányban: quoad gyümölcsöztetés az üzlettulajdonos, negatív irányban: quoad el nem vonás — a bejegyzett hitelezők összessége.

Nézzük csak, mi mindent nem szabad a tulajdonosnak tenni a hitelezők beleegyezése nélkül.

Nem szabad az üzletet olcsón eladni vagy egy társaságba bevinni, szankciója: utóajánlat.

Nem szabad az üzletet előző tulajdonosának visszabocsátani, sem perben, sem peren kívül; szankciója: a kötelezettség terhelni fogja úgy az előző, mint az új tulajdonost.

Nem szabad az üzlet átvevőjének a vételárt az eladó kezéhez értesítés nélkül kifizetni, szankciója: a felelősség.

Nem szabad az üzletet áthelyezni; szankciója: a követelések azonnal lejártakká lesznek.

Nem szabad az üzlethelyiségre vonatkozó bérletet megszünetni, akár perben, akár peren kívül; szankciója: ugyanaz.

Nem lehet az üzletet csak terheivel együtt átruházni; szankciója: maga s nyilvánkönyvi intézmény.

Kérdezhetnők: «hát mi szabad annak a tilalmakkal úgy megkötözött kereskedőnek?» Feleljük: «szabad üzletét tisztességgel tovább folytatni» s ez elég.

A hitelezők még messzebbmenő perjogi védelmet is kapnak: az üzlet céljára fordított (be nem kebelezett) követelés érvénye-

sítése iránt indított perben a bíróság a marasztaló ítéletben az üzlet eladását határozhatja el. A zálogos hitelezőnek pedig pert sem kell indítani, ha az üzletet el akarja adni, a felszólítástól számított nyolcz nap elteltével kérheti az üzlet eladását.

Ennyi beavatkozási jog az üzlet életére nyilvánvalóvá teszi, hogy a kereskedelmi üzlet már megszűnt *egy* vagyon lenni. *Három vagyon része az.* A hitelezőké, az üzlet tulajdonosáé, s elsősorban az üzlet céljáé. Olyan hold az, amely elsősorban önmaga az üzlet célja, aztán egy nagyobb égitest: az üzlet tulajdonosának általános célja s végül ezzel a bolygóval: az üzlettulajdonos összes vagyonával együtt, a nap, a bekebelezett hitelezők összessége körül forog, a nehézkedésnek a nemcsak kézzel tapinthatólag fizikai létben érvényesülő törvénye szerint.

Az üzlet egységessége hozza magával a végrehajtás módjában történt változást. Az üzletet végrehajtás esetén akár végrehajtató, akár végrehajtást szenvedett kérelmére teljes egészében adják el.

Az üzletátruházás kérdését is igen szerencsésen oldja meg. A felelősséget szigorú határidőkhöz és első szemre konstatalható tényekhez köti. Nem kell kutatni a gondosság mérvét, nincs szabad mérlegelés, van bekebelezett és be nem kebelezett követelés.

A nyilvánkönyvi rendszer tiszta képet nyújt az üzlet állapotról, tisztázza az üzlet tulajdonjogi viszonyait és terheinek állapotát. Kár volna részletezni a dolgot: hozza a telekkönyv minden előnyét és hátrányát. A dologi jogok köre így alakjogilag is kitágult. Hogy a cég, név, szabadalom, minta, védjegy, vevőközönség, abszolút jog, ezt már tudtuk; de ily kézzelfoghatólag előttünk még nem állott dologi voltak.

Helyes, hogy a törvény a követeléseket nem vonja a zálogjog körébe s az árukészletre sem enged zálogjogot, csak az eladó részére elsőbbséget. Ugy az árukészlet, mint a követelések mennyisége fluktuál s az értékelés igen nehéz volna. Arra kell gondolni, hogy a zálogjog összes elemeit külön értékben becsülik meg az alapító szerződésben, már pedig előre bajos megállapítani, hogy mennyi lesz a künnlevősége az üzletnek pár év múlva.

*

A párisi tribunal de Commerce épületének második emeletén van elhelyezve az üzletek nyilvánkönyvi irodája. Az iroda minta-iroda, vezetője készítette a francia igazságügyminiszterium részére a törvény végrehajtása tárgyában a greffe-khez kiadott rendelet tervezetét. Aránylag sok emberi foglalkoztat (a találmányok

ügyeit is vezeti) s a kezelés szinte túlzottan óvatos, minden mulasztás súlyos következményeket vonhat maga után.

Ha a hivatalt, a lajstromokat, a kiszolgáltatót okiratokat, az aggodalmas ellenőrzést el akarjuk képzelni, valamely nagy bank berendezésére kell gondolnunk. Az iroda működéséről s a törvény jelentőségéről a következő adatok álljanak itt. 1910-ben, tehát a törvény fennállásának második évében 10,110 bekebelezés közül 7852 esetben jegyezték be az eladó részére elsőbbséget: 147.096,862 frank erejéig és 2258 zálogjogot 36.917,208 frank erejéig.

175 esetben került sor az üzlet eladására, de ezek közül 61 esetben a kinevezett zárgondnok a felek között egyezséget hozott létre.

Auguste Lemoué, a bíróság tavalyi elnökének 1911 január 25-én mondott beszámoló beszédében a törvény gyakorlati értékéről így nyilatkozott: «Az 1909 márczius 17-iki törvény alkalmazása úgy látszik jó eredményeket idézett elő.

*

Csak néhány szóval óhajtom a hazai állapotokat jellemezni. Az a szabadság, amely a szerződések formájára nézve hazánkban uralkodik, módot nyújt arra, hogy üzletátruházások a legpongyolább formában köttessenek. A bejegyzési kötelezettségnek az egyéni cégre nézve gyöngye szankciója a tulajdoni viszonyok körül sok zavarra ad okot. A hitelezők követelése között sorrend nincs, uralkodik a rövid lejáratu és drága váltóhitel. Ha az üzlet végrehajtás vagy csőd alá került, a követelések értéke minimálisra csökken, az üzletet egyszerűen megsemmisíti a törvény, anélkül, hogy ebből a hitelezőnek csak valami haszna is volna.

Az üzletátruházásról szóló törvény, melyet kereskedői körünknek csak nemrég sikerült kivívni, a hitelezőket nem biztosítja eléggé: sok benne a szabad mérlegelés. Mind e bizonytalanság a kereskedelmi hitel s végeredményben az áru drágaságában mutatkozik, a kereskedő épp úgy szenved mellette, mint a fogyasztó.

A telekkönyvi rendszer behozatala a kereskedelmi üzletre nézve épp oly nagyjelentőségű, mint volt az ingatlanokra. Milliókra megy az az összeg, amelyet kamattöbblet és üzletek pusztulása alakjában gazdaságunk elveszt.

Összehasonlításokat nehéz tenni; Franciaország gazdasági élete a miénkhez viszonyítva, aránytalanul fejlett, de a mi hitel-igényeink is azok. A párisi törvényszék területén egyelőre évi

180 millió frank a zálogjoggal biztosított követelések összege. Minimális számítással élünk, ha azt hisszük, hogy hazánkban az ekképp kielégíthető hitelszükséglet a párisinak háromszorosát, így félmilliárd koronát kitenne.* Ha csak $\frac{1}{2}\%$ kamatnyereséget számítunk, az évente megtakarított összeg $2\frac{1}{2}$ millió korona, de $\frac{1}{2}\%$ -e a különbözet? Van még egy előnye a rendszernek. Ha az az okirat, amelyen a zálogjog alapul, rendeleti papir, hátrirati át ruházással a zálogjog is átszáll. Ez uton a hitelezőnek is módjában van pénzt girója árán tovább forgatni. De ezért a giróért nem kell 1%-ot fizetni, mint ma!

A köztársaság a bekebelezésért az irodai illetékeken kívül 0.05%-ot szed, ez csak a párisi törvényszék területén 90.000 frank; az illeték e szerződés után az 1872 február 28-iki törvényszerint 2% volt, az ezidei budgétörvény helyébe 2-től 5%-ig emelkedő progresszív illetéket emelt s e czimeu nyolcz millió frankot irányzott elő.

A kereskedelmi telekkönyvek létesítése a mai cégjegyzék-rendszerbe beilleszthető s ha, mint ez egyes intézményeknél Franciaországban szokás is, felállítási költségeit a kereskedelmi kamarák felajánlanák, a kormány nem térhetne ki kérelmek elől: itt a kereskedelmi érdek nem ütközik más osztály érdekébe, sőt maga a közérdek.

* Az 1909-ben leszámított bankszerű váltók összege: 11,511 millió volt. a jelzálogi kölcsönök összege az 1909. év végén 3095 milliót tett ki, e számok mutatják, mily csekélyre becsültük a kereskedelmi üzletre veendő kölcsönök összegét 500 millióban.

BETÜRENDES MUTATÓ.

Abus du droit 56.	Conseil des prudhommes 6, 37, 101.
Agents d'affaires, gens-hommes d'affaires 23.	Conseiller municipale 40.
Agréé 115.	Défenses 82.
Ajournement 81.	Délibéré 116.
Akadémia páлма 17, 74.	Dossier 64.
Amtsgericht Berlin-Mitte 26.	Droit d'audience 58.
Arbitrage 106.	Egyenlőség a törvény előtt 75.
Arbitre 113, 115.	Enregistrement 49.
Assistance judiciaire 29.	Enquête 51.
Avocat 18, 82, 95, 103.	— sommaire 51, 84.
— stagiaire 2, 19, 31.	Eugène Albert 89.
Avoué 4, 18, 81, 82, 95, 103.	Expertise 106.
Baccalaureatus 5.	Feuille d'audience 63.
Barreau 20, 72.	Formulák 49, 63.
Békebiróság 95.	Fráis 28, 83, 103, 109.
Békéltetés 37.	— frustrées 58.
— a munkabiróság előtt 103.	Gens d'affaires 23.
— a kereskedelmi törvényszék előtt 113.	Greffe-Greffier 4, 14, 29, 38, 63, 72, 81, 97, 102, 112.
— référé alakjában 42.	Haeger Walther dr. 4, 7, 21, 23, 24, 98, 114, 115.
Berlini központi járáshiróság 26.	Hommes d'affaires 23.
Billet d'avisement 97.	Huissier 5, 16, 28, 72, 73.
Biró 1.	— audiencier 18.
— béke 5, 6, 96.	Idézés 28.
— kereskedelmi 111.	Individualizáció a magánjogban 37.
— laikus 6.	Instruction 81.
— létszám, fizetés 3.	— par écrit 84.
Bizonyítás 48, 98.	Interrogatoire 51.
Bizonyítási eszközök 82.	Jegyzőkönyv 48.
Bouche Léon 18.	Jogvédőegyesület 35.
Brusque renvoi 59.	Juge suppléant 2.
Bulletin à venir 82.	— de paix 37.
Bureau particulier 101.	Kereskedelmi bíróság 111.
Canton 5, 95.	— üzlet eladása 120.
Capacité, certificat de... 5.	
Catégorie 102.	
Chambre 80.	
Chicane 60, 108.	
Comparation 51.	
Conciliation = békéltetés.	
Conclusion 82.	

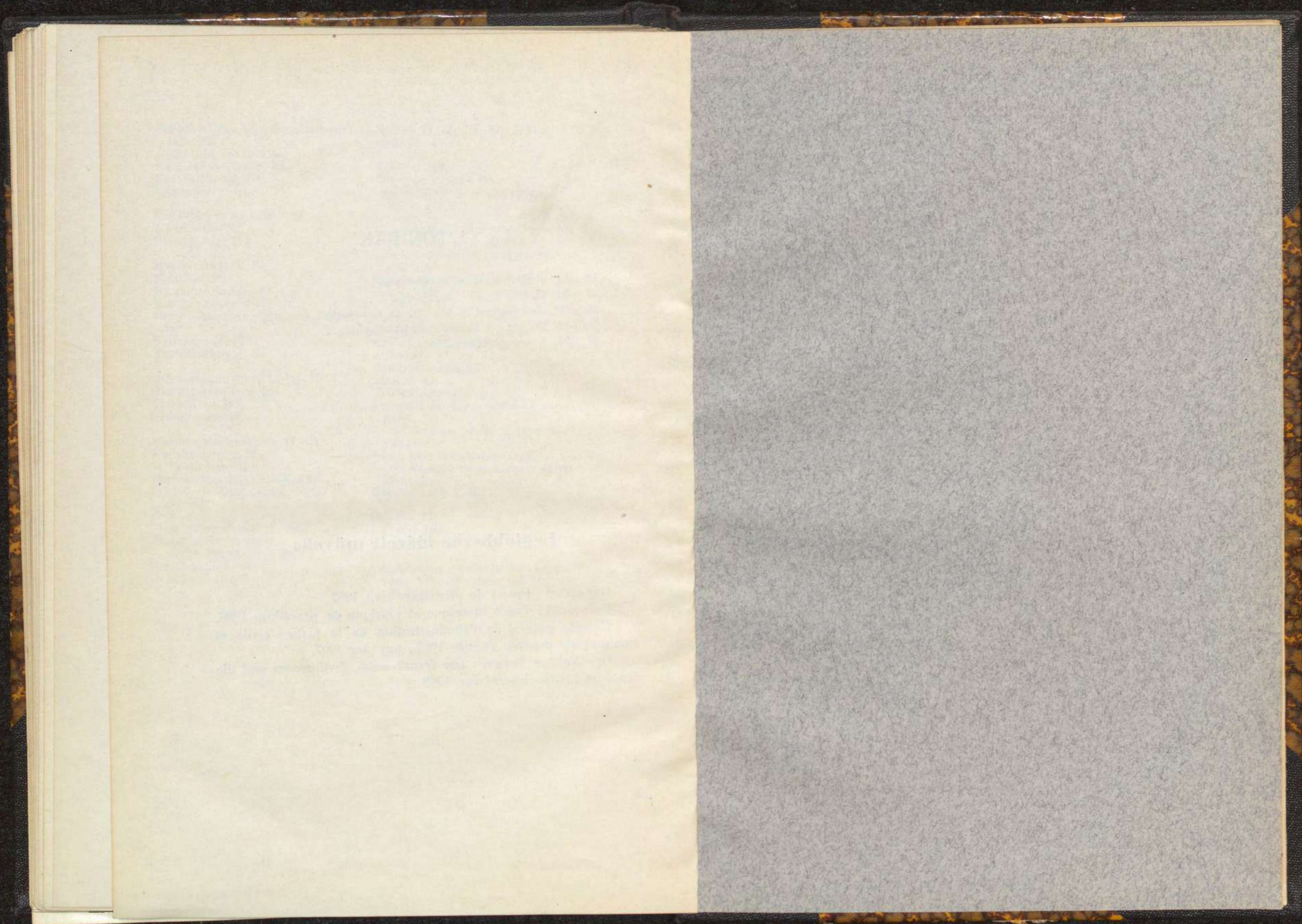
- Kereskedelmi bíróság elzálogosítása 122
 — telekkönyvek 120.
 Kezelési rendszer 63.
 Kézbesítés 16, 63.
 Költségek = frais.
- Lakásügyek és référé 86.
 Licentiátus 5.
 Liquidateur 113.
- Magistrature 2, 13.
 Maire 5, 40.
 Ministère public 14.
 Munkabíróság 101.
 Munkásbaleseti eljárás 38, 50, 68, 87.
 Nyilvánosság 75.
 Nyomtatványok 63.
- Officiers ministériels 14.
 Okirati kényszer 48.
 Opposition 107.
 Ordonnance 88.
- Palmes académiques 17, 74.
 Panaszfelvétel 26.
 — Berlinben 26.
 Perlekedési hajlam 44, 114.
 Permis de citation 38.
 Placet 81.
 Plaidoirie 82.
 Pourvoi en cassation 80.
 Procureur = ügyész.
 — de la République 29.
 Prudhommes 101.
 — conseil des 6
- Référé 17, 39, 51, 84, 113.
 Rôle 65, 81.
- Section 102.
 Sommás eljárás 83.
 Statisztikája a szegényjogos ügyeknek 32.
 — a békebírói ügyeknek 98.
 — a munkabírói ügyeknek 104.
 — a törvényszéki ügyeknek 93.
 — a kereskedelmi bírósági ügyeknek 108.
 Szegényjog 26, 50, 64, 68.
 Személyek — a perben résztvevő 1.
- Talár 73.
 Tanubizonyítás 48.
 — esküje 51.
 Tárgyalóterem 72.
 Timbre 49.
 Tisztességes pervitel 56.
 Tribunal civil = polgári törvényszék.
 — de Seine = párisi polgári törvényszék.
 — de paix = békebírói bíróság.
 — de Commerce = kereskedelmi bíróság.
 Törvényszék 1, 80.
- Ügyész 12.
 Ügyvéd 18.
 Ünnepegyesség 72.
- Végrehajtás kereskedelmi üzletre 123, rosszhiszemű 59.
 — és référé 86.

SAJTÓHIBÁK.

17. old. alulról 3. sor: 40,000 frank...
 49. old. alulról 6. sor: szerződést...
 52. old. első jegyzet 3. sor: az az ügycsoport...
 69. old. 20. sor: A tömegnyomtatványok...
 83. old. 4. sor: comparution.

Legtöbbször idézett művek:

- Garsonnet: Précis de procédure civile 1897.
 Garsonnet: Traité théorique et pratique de procédure 1888.
 Compte général de l'administration de la justice civile et commerciale pendant l'année 1906, ugyanez 1907.
 Dr. Walther Haeger: Der französische Zivilprozess und die deutsche Zivilprozessreform. 1908.

188

1-17

034
poly. peres egy.
alt. Antall Mihály,
prancia, 100.-

LEIT. 1971

HV. 2017.03.27.
NKE EKK KTK Kari Könyvtár

Helyben! *00073513* Ancealis

Spasziggyi revent

